

Digitaliseret af | Digitised by

**DET KGL.
BIBLIOTEK**

Royal Danish Library

Forfatter(e) | Author(s):

Titel | Title:

Udgivet år og sted | Publication time and place:

Fysiske størrelse | Physical extent:

Nellemann, J.

Ægteskabsskilsmissen ved kongelig Bevilling :
en retshistorisk Undersøgelse.

Kjøbenhavn : H. Hagerups Forlag, 1882

[4], 130 s.

DK

Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work is free of copyright. You can copy, change, distribute or present the work, even for commercial purposes, without asking for permission. Always remember to credit the author.

S. - 352.

DET KONGELIGE BIBLIOTEK

130019383432

ÆGTESKABSSKILSMISSE

VED

KONGELIG BEVILLING.

EN RETSHISTORISK UNDERSØGELSE

AF

J. NELLEMANN.

KJØBENHAVN.

H. HAGERUPS FORLAG.

TRIEBS BOGTRYKKERI (H. J. SCHOU).

1882.

ARTEK ABSSKILSMISSE

KONGELIG BEVILLING

AF HANDBOGENS UDBUDNING

J. WELLMANN

Nærværende Afhandling indeholder et Forsøg paa ved Hjælp af hidtil utrykt og ubekjendt Kildestof at efterspore Oprindelsen og Udviklingen af den vigtige Myndighed, der af Kongen og de underordnede Regjeringsauctoriteter, hvem dette senere er overladt, udøves i Henseende til Meddelelsen af Bevilinger til Ægteskabsskilsmissen og til Separation fra Bord og Seng.

Hvor stor en Rolle denne Myndighed end spiller i Praxis, har den dog kun været Gjenstand for ringe Opmærksomhed fra Videnskabens Side. Navnlig er der ikke forsøgt paa at trænge ind i dens Udviklingshistorie. Man har i det Hele taget først i de senere Aar faaet Øje for, at der til en videnskabelig Behandling af den gjældende Ret hører en historisk Undersøgelse af det hidtil næsten ubekjendte Tidsrum fra Souverainitetens Indførelse og Kong Christian d. 5tes Lovbøger indtil den nyere retsvidenskabelige Literaturs Begyndelse. Til dette Arbejde er der vel ydet ikke faa Bidrag i de senere Aar, men Meget staaer endnu tilbage. Thi der fordres Fleres forenede Kræfter og en meget betydelig Tidsanvendelse for at trænge ind i det omfattende og ikke altid tilgængelige Archivmateriale, som bør gennemgaaes for at tilveiebringe det fornødne historiske Grundlag. En saadan

Archivundersøgelse har paa den ene Side noget meget tillokkende ved sig, forsaavidt som Arbeidets Frugt er Opdagelsen af det Nye og hidtil Ubekjendte, men paa den anden Side noget afskrækkende, fordi det jevnlig kræver mange Timers Søgen og Leden at finde en enkelt lille Oplysning, som neppe fylder en Linie, ikke at tale om, at det, man søger, ofte slet ikke findes uagtet megen anvendt Umage.

Blandt de Skrifter, som have fulgt denne historiske Methode i de gjældende Retsinstitutioners Fremstilling, indtager Professor Deuntzers i dette Aar udkomne Familieret en betydelig Plads. Men det ligger i Sagens Natur, at Fremstillinger af denne Art, der i Haandbogs eller Lærebogs Form skulle omfatte en heel Disciplin, trænge til at suppleres ved monographiske Bearbejdelser af de enkelte Æmner. Særlig gjælder dette om de Æmner, som kræve Kildeundersøgelser af en aldeles speciel Natur, saaledes som det i denne Afhandling behandlede Spørgsmaal, der navnlig maa besvares ved Hjælp af Undersøgelser i Regjeringscollegiernes og især Cancelliets Archiver, hvilke iøvrigt indeholde flere værdifulde Oplysninger om de ældre Tidens Forhold, ikke blot i juridisk, men ogsaa i social Henseende, end man i Almindelighed troer, og som derfor fortjene mere Opmærksomhed ogsaa fra Historikernes Side, end der hidtil er skjænket dem.

Sluttelig benytter jeg denne Leilighed til at takke Professor Deuntzer for flere værdifulde Oplysninger, hentede fra det omfattende Studium, navnlig af Høiesterets Voterings- og Domprotocoller, hvorpaa han har bygget den historiske Deel af sit Skrift.

Kjøbenhavn i August 1882.

J. Nellesmann.

Det er bekjendt, hvilken stor Rolle Bevillings- og Dispensationsvæsenet spiller i den danske Ægteskabslovgivning.*) Paa mange Puncter griber det ind, men paa intet mere end med Hensyn til Ægteskabs Skilsmisse; thi ikke blot kan et Ægteskabs Opløsning ved Bevilling finde Sted, hvor en lovbestemt Skilsmissegrund er tilstede, og der altsaa forsaavidt kun formelt dispenseres fra Lovens oprindelige Regel, at Ægteskabs Opløsning maa foregaae ved Dom, men — hvad der i practisk Henseende er endnu vigtigere — der kan opnaaes Skilsmisse ved Bevilling i mange Tilfælde, hvor ingen i Lovgivningen anerkjendt Skilsmissegrund er tilstede, og hvor der altsaa ikke kunde faaes Skilsmisse ad Retsveien.

Forholdet er nemlig det, at den egentlige Lovgivning hos os er bleven staaende paa det Standpunct, paa hvilket den protestantiske Skilsmisseret befandt sig i sidste Halvdel af det 16de Aarh.; den Bevægelse og Udvikling henimod en friere Adgang til Skilsmisse, som i alle protestantiske Stater har gjort sig gjældende

*) Her kan blot mindes om de hyppigt forekommende Dispensationer fra 3. 16. 8, fra 3. 16. 15 1° Nr. 4, fra 3. 16. 5, fra Reglerne om de forbudne Led og fra Bestemmelserne om Lysning m. v. (Vielsebreve).

i de paafølgende to Aarhundreder og navnlig i sidste Halvdel af forrige Aarh., er her udelukkende foregaaet gennem den administrative Bevillingspraxis og ad den Vei bragt saa vidt, at Danmark nu henhører til de Stater, i hvilke Adgangen til Skilsmisse er lettest. Chr. V. Lov, som, skjøndt hundrede Aar yngre, i denne Materie er aldeles overensstemmende med K. Frederik 2dens Ordinants om Ægteskabssager af 1582, repræsenterer i det Hele taget den strængere Retning i den protestantiske Skilsmisseret. *) Ligesom Ordinantsen af 1582, anerkjender den, foruden Hoer og Desertion, kun Dom til livsvarig Landsforviisning eller Fredløshed som egentlige Skilsmissegrunde, og i de nærmere Bestemmelser angaaende disse er den strængere, end Praxis og Doctrin dengang var i de fleste tydske protestantiske Stater, dels derved, at den kræver strængt Beviis for Hoer og ikke admitterer de Præsumptioner, som andensteds antoges for tilstrækkelige, dels derved at de Ventetider, som skulle udholdes, forinden Skilsmisse paa Grund af Desertion eller Landsforviisning kan opnaaes, ere længere end ellers sædvanligt, jfr. Glücks Erläuterung der Pandecten 23 Th. 2 Abth. 442—44 og 453. Vor Skilsmisselovgivnings Strængighed kommer ogsaa tilsyne paa et andet og meget vigtigt Punct, nemlig derved, at den ikke giver Ægtefællerne nogen Ret til ved Dommerens Kjendelse at opnaae

*) Lovene i de protestantiske Stater holdt sig i Reglen til den strængere Opfattelse lige indtil sidste Halvdel af det 17 Aarh., medens baade Doctrinen (jfr. hos os N. Hemmingsen og J. Brochmann) og den tydske Consistorialpraxis allerede tidligere paa mange Puncter var slaaet ind paa en mildere Retning, jfr. L. Richter Beiträge zur Geschichte des Ehescheidungsrecht in der evangelischen Kirche S. 56, jfr. 42 og 62, S. 73 o. fl. St.

Separation fra Bord og Seng, end ikke i Tilfælde af grov Mishandling eller under Skilsmisssagens Gang, uagtet dette Rets- og Beskyttelsesmiddel for den ilde behandlede Ægtefælle ellers i næsten alle protestantiske Stater kjendtes og brugtes enten ifølge udtrykkelig Lovhjemmel eller dog i al Fald ifølge en fast Retspraxis; Betydningen af, at der ikke ved Rettens Kjendelse kan anordnes Separation, falder endnu stærkere i Øjnene, naar det erindres, at det dengang blev anset for utilstedeligt og kunde rammes med Straf, at Ægtefæller uden videre ophævede Samlivet, jfr. Deuntzer den danske Familieret S. 103.

De Tillæg, som Skilsmisselovgivningen har faaet siden Chr. V Lovs Tid, ere høist ubetydelige og kunne egentlig ikke siges principielt at udvide Adgangen til Skilsmisse. Thi Fr. 18 Decbr. 1750 gaaer ikke længere end til at drage en naturlig Analogi fra 3. 16. 16 Nr. 6 og 7*), og Reglerne i Fr. 11 Sept. 1839 § 16 ere at betragte som hvilende paa en Dødspræsuntion og derfor ikke egentlig vedkommende Skilsmisse i strængere Forstand. Hertil kommer, at Fortolkningen af Skilsmisselovgivningen altid har været meget stræng i vor Retspraxis, vistnok, for en stor Del, fordi man vidste, at der ved kongelige Bevillinger kunde bødes paa Resultaterne af Lovens Strænghed. Thi skjøndt det vel i Theorien hævdes, at ulovbestemte Skilsmissegrunde kunne hjemle et Ægteskabs Opløsning ved Dom, naar en fuldstændig Analogi med de lovbestemte Skilsmissegrunde er tilstede, en Sætning, som forresten ikke

*) Som det senere S. 31 vil blive oplyst, antog i sin Tid det juridiske Facultet, at man alene ifølge Analogien af 3. 16. 16 Nr. 6 og 7 kunde komme til det Resultat, som udtrykkelig blev hjemlet ved Fr. 18 Decbr. 1750.

fører ret langt, jfr. Scheels Familieret 2 Udg. S. 295—97, har Praxis dog i det Hele taget holdt sig strængt til Loven, og det lader sig ikke paavise, at nogen eneste ny, ikke i Loven omtalt, Skilsmissegrund gennem Domstolenes Afgjørelser er naaet frem til at blive almindeligt og sikkert anerkjendt. Det er saaledes ikke engang bleven Tilfældet med den saakaldte desertio non localis eller Qvasidesertion, som ellers endog i den ældste protestantiske Kirkeret antoges at kunne sættes ved Siden af den egentlige desertio.

Vor Skilsmisseyogivning er saaledes ikke kommen længere end til at anerkjende, at Ægteskabet kan opløses paa Grund af de allergroveste Brud paa selve de ægteskabelige Forpligtelser samt saadanne andre tilregnelige Forseelser, som vel ikke directe krænke det ægteskabelige Forhold, men have til Følge, at den ene af Ægtefællerne paa Grund af den samme overgaaede Straf for bestandigt udelukkes fra at kunne opfylde nogen af de af Ægteskabet flydende Forpligtelser, saaledes at der for den uskyldige Ægtefælle er skabt aldeles den samme Situation, som om der forelaa desertio fra den anden Parts Side. Det har derfor været den administrative Bevillingspraxis forbeholdt ikke blot at tilstaae Skilsmisse i Tilfælde af andre stærke Brud paa de ægteskabelige Forpligtelser, f. Ex. Efterstræbelser mod den anden Ægtefælles Liv eller Helbred og grove Mishandlinger af den, Qvasidesertion o. dsl., og i Tilfælde af grove Forbrydelser af den ene Ægtefælle, som, skjønt de ikke directe vedkomme det ægteskabelige Forhold, paa Grund af Straffen for nogen Tid forstyrre og afbryde Samlivet og derhos gjøre det ulideligt for den uskyldige Ægtefælle senere at leve sammen med den Straffede, f. Ex. naar denne har været undergivet Straf paa Æren i egentlig Forstand eller endog blot tidsbestemt Straffearbeide. Men

den danske Bevillingspraxis har ogsaa, i Overensstemmelse med den almindelige Udvikling i sidste Halvdeel af forrige Aarhundrede, gjort det store Skridt udover den ældre protestantiske Kirkerets Opfattelse af Skilsmisses Tilstedelighed at indrømme Ægteskabs Opløsning paa Grund af uforskyldte Ulykker, der tilstøde den ene af Ægtefællerne og gjøre denne for bestandigt uskikket til at opfylde Ægteskabets Øjemed, f. Ex. Spedalskhed, ulægelig Afsindighed, saavel som endog kun paa Grund af gjensidig Uvillie og Ulyst til at leve sammen, naar saadant giver sig Udtryk i, at Ægtefællerne begge ere enige om at attraae deres Forbindelse opløst, og det derhos, navnlig gennem nogen Tids Separation fra Bord og Seng, har viist sig, at den gjensidige Uvillie er uovervindelig.

De Regler, som i den administrative Praxis følges i Henseende til Skilsmissebevillings Meddelelse, høre derfor i Danmark med til den materielle Skilsmisseret, og det Billede af denne, som alene dannedes paa Grundlag af Lovenes Bestemmelser om Skilsmisse, vilde aldeles ikke ligne Virkeligheden. Siden Slutningen af forrige Aarhundrede ere derhos de administrative Regler om Skilsmissebevillingers Meddelelse blevne saa faste og bestemte, at der med samme Sikkerhed kan regnes paa at faae et Ægteskab ophævet ved Bevilling, naar de i den administrative Praxis vedtagne Betingelser herfor ere tilstede, som der kan regnes paa at opnaae Skilsmisse ved Dom, naar en lovbestemt Skilsmisseaarsag kan oplyses. Det er derfor deels ved almindelige Forordninger og Placater deels ved andre Bestemmelser af Administrationen for en stor Del endog offentlig kundgjort, under hvilke Betingelser Skilsmisse ved Bevilling kan faaes. Og da det i flere Henseender er fordelagtigere og bekvemmere for Parterne at søge Skilsmissen iværksat ved Bevilling end

ved Dom, selv hvor dette sidste lod sig gjøre, har det allerede fra Begyndelsen af dette Aarhundrede stillet sig saaledes her i Danmark, at de Tilfælde, i hvilke Ægteskab opløses ved Bevilling, ere meget talrigere end de Tilfælde, hvor det skeer ved Dom.

I Femaaret 1872 til 76 uddeltes der gjennemsnitlig om Aaret 188 Skilsmissebevillinger og 347 Tilladelser til Separation fra Bord og Seng; i Femaaret 1877—1881 gjennemsnitligt hvert Aar 200 Skilsmissebevillinger og 409 Separationstilladelser. Hvor mange Skilsmisser ved Dom der forekommer gjennemsnitsviis hvert Aar, lader sig ikke statistisk opgive, da de hertil fornødne Materialier savnes, men det er vist, at Antallet er langt ringere, neppe over 25 om Aaret, af hvilke en stor Deel, navnlig de, der søges i Henhold til Fr. 11 Sept. 1839 § 16, ikke ere virkelige Skilsmisser, idet den forsvundne Ægtefælle vistnok i Reglen er død.

Betragter man nærmere de forskjellige Skilsmisser, kan der ifølge officielle Opgivelser for de sidste tre Aar, nemlig 1879, 1880, 1881, meddeles følgende Udsigt over Grundene.

I det langt overveiende Antal af Tilfælde er Skilsmissebevillingen meddelt paa Grund af foregaaende treaarig Separation ifølge Tilladelse; i Aaret 1879 hørte af 197 Skilsmissebevillinger de 153 til denne Kategori, i 1880 af 213 de 164, i 1881 af 223 de 181. Meget ringere, men dog forholdsviis anseligt, er Antallet af de Tilfælde, hvor Skilsmisse er tilstaaet paa Grund af længere Tids factisk Ophævelse af Samlivet uden formelig Tilladelse fra Øvrigheden, nemlig i 1879 i 20 Tilfælde, i 1880 i 16 og i 1881 i 8.

Skilsmissebevilling, hvor lovbestemt Skilsmissegrund er oplyst, er i 1879 bevilget i 19, i 1880 i 24, i 1881 i 30 Tilfælde.

De øvrige faa Bevillinger, der blive tilbage, fordele sig saaledes: Skilsmisse paa Grund af Sindssygdом i 1879 i 2, i 1880 i 2, i 1881 i 2 Tilfælde, paa Grund af Dom til Strafarbeide paa 3 Aar eller mere i 1879 i 1, i 1880 i 1 og i 1881 i 1 Tilfælde, andre Grunde af forskjellig Art i 1879 i 2, i 1880 i 6, i 1881 i 1 Tilfælde.

Foruden de nævnte Tilfælde af egentlig Skilsmisse forekommer der Ophævelser af Ægteskab ved kgl. Resolution paa Grund af saakaldte foregaaende Skilsmisseaarsager og paa Grund af egentlige Annulationsgrunde jfr. Fr. 30 Marts 1827 § 2. Men disse Bevillinger ere saa sjeldne, at de, statistisk betragtet, ikke kunne komme videre i Betragtning, da der i Almindelighed gaaer en Aarrække, uden at noget Exempel forekommer.

I en lang Tid har det viist sig, at der aarlig meddeles omtrent dobbelt saamange Tilladelser til Separation som Bevillinger til Skilsmisse. Grunden til dette Phænomen, som muligen ved første Øjekast kunde synes paafaldende, maa antages fornemlig at være den, at Ægtefæller, der paa lovlig Maade ere separerede, i Almindelighed ikke bryde sig om at erhverve Skilsmissebevilling, medmindre nogen af dem vil gifte sig paa ny. De Tilfælde, i hvilke de separerede Ægtefolk flytte sammen igjen, og Spørgsmaal om Skilsmisse af den Grund bortfalder, kunne ikke antages at være mange.

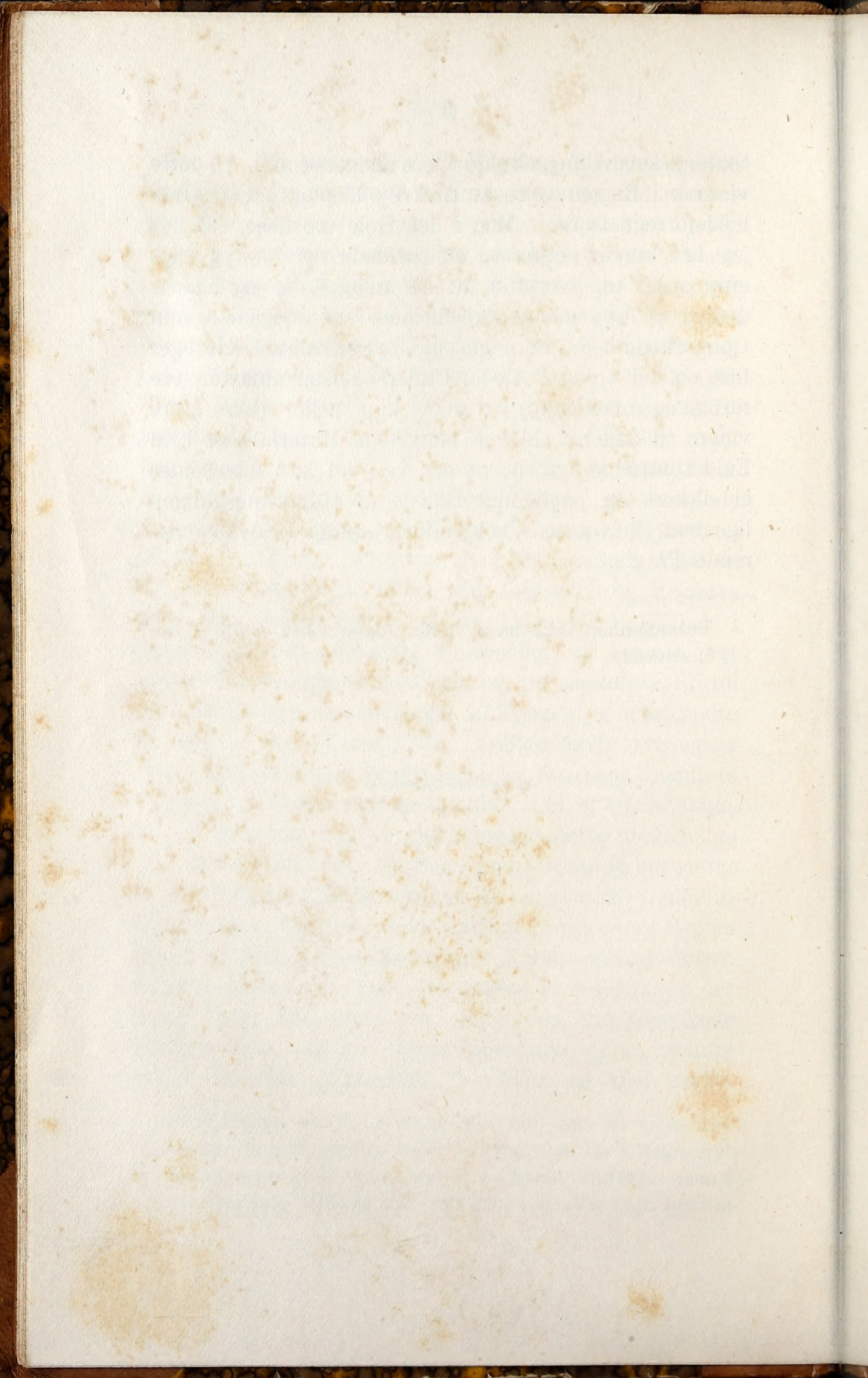
Det store Omfang, hvori Skilsmisse ved Bevilling forekommer, er en Ejendommelighed ved vor Retsudvikling, og der gives neppe noget andet Land, hvor dette er Tilfældet. Vel er Skilsmisse per rescriptum principis mulig i mange andre lutherske Stater, baade i Sverrig og i en Mængde tyske Territorier, men denne Landsherrens Indgriben finder ikke Sted i nær saa stort et Omfang som hos os. Medens det her er Regel, at Skilsmisse skeer ved Bevilling og ikke ved

Dom, er det andensteds Undtagelse og tildels sjelden Undtagelse, at Skilsmissen foretages ved Landsherrens Rescript. Det turde derfor fortjene en nærmere Under søgelse, hvorledes denne eiendommelige Ordning historisk har udviklet sig i den dansk-norske Ret, saameget mere som der hidtil i Literaturen kun har foreligget liden eller ingen Oplysning derom, medens derimod en i det Væsentlige tilstrækkelig Fremstilling af de gjældende Regler findes i de nyere juridiske Haand- og Lærebøger, navnlig Grams og Scheels Skrifter over den danske Familieret, hvortil nu i de allersidste Dage er kommen Deuntzers danske Familieret. Nærværende Afhandling er derfor væsentlig bleven til ved Benyttelsen af utrykte Kilder, navnlig fra Tiden førend 1750 de til Geheimearchivet afleverede Tegnelser og Registre over kgl. aabne Breve og fra Tiden efter 1750 de i Cancelliarchivet værende Protocoller af samme Art samt Forestillingsprotocollerne og de saakaldte Rotuli over Cancelliets Forestillinger til Kongen, som begyndte at affattes med Aaret 1771. Leilighedsviis ere ogsaa andre utrykte Kilder benyttede, f. Ex. det theol. Facultets Copibøger i Consistoriums Archiv. Det er en Selvfølge, at jeg ikke har kunnet gennemgaae dette umaadelige Archivmateriale Side for Side, men væsentlig har været henviist til med Skjønsomhed at benytte de Indholdsfortegnelser, hvormed de forskjellige Protocoller i Reglen ere forsynede, for derefter at oplede paagjældende Sager. I denne Henseende maa det ansees for heldigt, at der ingen Tvivl kan være om, hvor den heromhandlede Materie maa søges i Indholdsfortegnelserne, nemlig under Rubrum „Egteskab“.*) Naar en eller anden

*) Ved mange andre juridiske Materier kan det være vanskeligt nok at gjætte, under hvilket Rubrum i Registeret Concipienten har tænkt sig, at de burde henføres; men i nærværende Tilfælde kan der efter Indholdsfortegnelsernes

Skilsmissebevilling skulde være undgaaet mig, vil dette vistnok i Reglen være at tilskrive Unøiagtighed i Indholdsfortegnelserne. Men i det Hele ere disse, saavidt jeg har kunnet skjønne, udarbejdede ret omhyggeligt efter den Plan, hvorefter de ere anlagte, og jeg haaber derfor, at ikke mange Expeditioner ere undgaaede min Opmærksomhed. At nogle enkelte Skilsmissebevillinger hist og her i den Periode, Undersøgelsen omfatter, ere forblevne ubekjendte for mig, kan heller ikke gjøre videre til Sagen, thi det benyttede Materiale er i al Fald tilstrækkeligt til, at der ved det kan udarbejdes et sikkert og paalideligt Billede af Udviklingsgangen lige ned til Nutidens bekjendte i stadig Udøvelse værende Praxis.

Beskaffenhed ikke have været nogen Tvivl mulig i saa Henseende.

Det er sikkert nok, at de danske Konger allerede førend Enevoldsmagtens Indførelse udøvede en temmelig vidtgaende Dispensationsmyndighed paa Ægteskabslovgivningens Omraade, og man kan ikke sige, at der i denne Retning spores nogen væsentlig Forandring særlig ved Aaret 1660, men de betydelige Udvidelser, som i Tidens Løb ere foregaaede i Antallet og Indholdet af de herhen hørende Dispensationer, ere først skete efterhaanden og tildels længe efter Enevoldsmagtens Indførelse. Om denne Kongens Dispensationsmyndighed er at opfatte som en Følge af hans Egenkab som Landskirkens Overhoved (*summus episcopus*) eller blot som en Udøvelse af den almindelige, i verslige Anliggender Kongen tilkommende, Regjeringsmagt, er for Danmarks Vedkommende ikke let at afgjøre med Sikkerhed. Efter Enevoldsmagtens Indførelse svinder Forskjellen mellem Retsgrundene for de forskjellige Kongen tilkommende Beføielser ganske bort; thi han havde ifølge Forfatningen den samme uindskrænkede Myndighed til baade at give Love og at undtage, hvad og hvem han vilde, fra Lovens almindelige Befaling paa det verslige som paa det geistlige Omraade, uden hertil at behøve Nogens Raad eller Samtykke. Men selv førend Enevoldsmagtens Indførelse

er det vanskeligt at paavise nogen særlig og eien-
dommelig Myndighed for Kongen som en Følge af hans
Stilling som Kirkens Overhoved. Thi den alminde-
lige Lovgivningsmyndighed i kirkelige Anlig-
ggender udøvedes af Kongen i Forening med Rigs-
raadet, ligesom i verslige Sager, og om det end kan siges,
at Kongen i noget større Omfang gav Forordninger angaa-
ende kirkelige Anliggender paa egen Haand og uden
Rigsraadets Samtykke, end dette var Tilfældet i vers-
lige Anliggender, er det dog umuligt at paavise nogen
Principforskjel i saa Henseende. Thi ogsaa paa den
verslige Styrelses Omraade gav Kongen jævnlig For-
ordninger uden Rigsraadets Samtykke, uden at noget
bestemt Princip, hentet fra Gjenstandenes forskjellige
Beskaffenhed, kan paavises heri at være fulgt. Nær-
mest har vistnok Hensynet til Foranstaltningens Be-
tydelighed in concreto, Ønskeligheden i at gribe hurtigt
ind og desl., været afgjørende. Det maa derfor siges,
at Lovgivningsmyndigheden i kirkelige Sager og saa-
ledes specielt i Ægteskabssager tilkom de samme
Myndigheder (Kongen i Forening med Rigsraadet —
Kongen alene) som i verslige Anliggender og udøvedes
efter de samme Regler og paa samme Maade, og der
kan neppe paavises nogen forfatningsmæssig Forskjel
i saa Henseende, undtagen den, at det var Brug, naar
der skulde gives Lovbestemmelser vedrørende Ægte-
skab og Trolovelse, at indhente Universitetets, Bispernes
eller andre gejstlige Auctoriteters Raad angaaende, hvad
der var foreneligt med Guds Ord, og hvad der med en god
Samvittighed kunde foreskrives og bestemmes. Grund-
sætningen var, at Lovgivningsmagten i kirkelige Sager,
specielt Ægteskabssager, faldt sammen med den vers-
lige Lovgivningsmagt, jfr. Aschehoug Statsforfatn. i
Danmark og Norge indtil 1814 S. 460—62 og Matzen
Universitetets Retshistorie I. S. 62 o. fl. St. Men

heller ikke for Dispensationsmyndighedens Vedkommende lader der sig paavise nogen principiel Forskjel; navnlig kan Forholdet ingenlunde siges at have været det, at der særlig i gejstlige Sager, derunder Ægteskabssager, tillagdes Kongen en uindskrænket Dispensationsmyndighed, medens det, i Modsætning hertil, i verslige Sager var Regel, at Kongen ikke kunde udøve nogen Dispensationsmyndighed, der ikke var særlig hjemlet i Lovene, uden i al Fald med Rigsraadets Samtykke, i samme Omfang og paa samme Maade som ved Loves Givelse. Thi ogsaa i verslige Anliggender udøvedes en Dispensationsmyndighed af Kongen, rigtignok uden at bestemte Regler i saa Henseende kunne eftervises, jfr. Aschehoug l. c. 461. Grænsen var vistnok ogsaa her kun kvantitativ og ikke kvalitativ. Maaske gaves der i noget større Omfang Dispensationer af Kongen paa det kirkelige end paa det verslige Omraade; men hverken Haandfæstningerne eller Lovene give nogen Anledning til at antage, at Kongen med Hensyn til Dispensationer i kirkelige Anliggender skulde have været i Besiddelse af en ikke nærmere begrændset Frihed, eller at det skulde have været anerkjendt statsretlig Praxis, at Rigsraadet og Kongens Retterthing vare pligtige at bøje sig for kongelige Dispensationer paa det kirkelige Omraade i principielt større eller andet Omfang end paa det verslige. Nogen klar og bestemt Forestilling om en Forskjel i Kongens Ret til at dispensere i kirkelige Sager og i verslige Anliggender var vistnok ikke tilstede. Det kan med ligesaa megen Støtte i de statsretlige Data paastaaes, at Forholdet var det, at ogsaa Dispensationsmyndigheden i kirkelige Anliggender, ligesom den almindelige Lovgivningsmyndighed, var identisk med den sædvanlige Regjeringsmyndighed, kun at det var en christelig Øvrigheds Pligt ogsaa herved

i tvivlsomme Tilfælde at raadføre sig med dem, der vare særlig kyndige i Guds Ord og kaldede til at vejlede i Samvittighedssager.

Holde vi os til det historisk Paaviislige, maa man i dette Æmne, hvormed vi her sysselsætte os, indskrænke sig til at constatere, at der førend Enevoldsmagtens Indførelse udøvedes en temmelig udstrakt Dispensationsmyndighed af Kongen paa Ægteskabslovgivningens Omraade. Der gaves ikke blot saadanne Dispensationer, som vare omtalte og forudsatte i selve Lovene, f. Ex. for den Person, der er bleven adskilt fra den anden for Hoersag, til at gifte sig igjen, naar tre Aar ere forløbne (jfr. Ordinantsen om Ægteskabs-sager af 1582 Capitlet om Hoer). Men der gaves ogsaa af Kongen Dispensationer fra Lovgivningens Bestemmelser om de forbudne Led i Slægtskab og Svogerskab til Fordel for private Personer, og det allerede førend Enevoldsregjeringens Indførelse i stort Antal. Naar det i Lovene synes forudsat, at Fritagelser for at iagttage de Bestemmelser om de forbudne Led, der ikke vare at betragte som grundede i Guds Lov, men alene i politiske Hensyn, kun tilkom Konger og Fyrster, blev dette ikke iagttaget trods N. Hemmingsens Formaning i hans Libellus de conjugio p. 87—89;*) det blev tvertimod efterhaanden Praxis uden Vanskelighed at give visse Dispensationer (f. Ex. til at gifte sig i tredje Led), medens der med Hensyn til andre Dispensationer havdes større Betænkelighed og fandt idelig Raadførsel Sted med det theol. Facultet. Ogsaa forekom der Dispen-

*) A monarcho autem vellem caveri, ne contra has leges connubiales ullam permissionem aut relaxationem admitteret. Dispensationes enim, maxime si crebræ fuerint, faciunt, ut leges paullatim vilescant et tandem penitus intercidant.

sationer fra Forbudet imod efter et Ægteskabs Opløsning at tage den til Ægte, med hvem Nogen i det havde forseet sig, skjøndt heri blev udviist større Nøieseenhed end senere var sædvanligt (f. Ex. kgl. Bevillinger af 26 Fbr. 1653, 27 Mts 1654). Der forekom ogsaa — og det er den Art af Bevillinger, der er mest analog med Skilsmissebevillinger — kgl. Bevillinger, hvorved Trolovelser ophævedes, og Fæstefolkene løstes fra deres givne Ægteskabsløfte og tillodes at indgaa andet Ægteskab.*) Man har saaledes en kgl. Bevilling af 25 Juli 1655, der meget bestemt fremtræder som en Naadesact, idet det i den siges, at Fæstemøen havde stævnet Fæstemanden for Capitlet til Trolovelsens Ophævelse paa Grund af Had og Strid imellem Parterne, men at hun ikke der havde kunnet

*) Det gaaer ikke an at opstille det Raisonnement, at, naar der gaves Bevilling til Ophævelse af Trolovelse, maa deraf uden videre kunne sluttes, at Bevilling til Ophævelse af Ægteskab ogsaa kunde faaes. Vel var det Luthers oprindelige Opfattelse, at enhver Trolovelse med Forældres Samtykke maatte betragtes som consensus de præsentis og altsaa som Ægteskab, naar den ikke enten var knyttet til en Betingelse eller en Tidsfrist. Men heri foregik snart en Forandring. Allerede N. Hemmingsen, og i Overensstemmelse med hans Lære, Ordinantsen om Ægteskabssager af 1582, skjelner bestemt mellem Trolovelse og Ægteskab og betragter den her i Landet brugelige Trolovelse som sponsalia de futuro samt lærer, at sidstnævnte vel ikke er selvê det fuldbyrdede Ægteskab (matrimonium consummatum), men kun en Begyndelse dertil (matrimonium inchoatum), hvorfor der ikke kræves saa stærke Grunde for at tilstede Trolovede at skilles ad som for at tillade egentlig Ægteskabsskilsmisse, jfr. min Afh. om kirkelig Vielse i Hist. Tidsk. 5 Række 1 Bind S. 392—63, jfr. S. 375.

faae nogen endelig Dom til Trolovelsens Ophævelse (naturligviis fordi Ordinantsen af 1582 ikke hjemler Trolovelsens Ophævelse af saadan Aarsag), hvorfor Kongen, da det af Capitlets Dom sees, at stor Had er imellem Parterne opkommet, saa at det vilde blive dem selv til Fordærvelse og andre til Forargelse og Gud til Fortørnelse, om de skulde nødes tilsammen, bevilger og tillader, at de efter begge deres indstændige Begjæring maa for det gjorte Ægteskabsløfte være befriede. Og saa havest der Exempler paa, at der gaves kgl. Bevillinger til at lade sig vie uden foregaaende Trolovelse, saaledes som Ordinantsen foreskriver, men dog efter foretaget Lysning fra Prædikestolen (Bev. 23 Oct. 1660, jfr. Bev. 20 Feb. 1663 o. fl.).

Denne Praxis i Henseende til at give Bevillinger og Dispensationer undergik ikke ved Enevoldsmagtens Indførelse og i den første Tid derefter nogen væsentlig Forandring. Maaske bleve de omtalte Bevillinger og Dispensationer noget hyppigere, men der kom ikke væsentlig nye Kategorier til. Man finder i Mængdetal Dispensationer fra Lovbestemmelserne om de forbudne Led i alle Dele af Rigerne, men især i paaafaldende stor Mængde for Norges Vedkommende; fremdeles Dispensationer fra Forbudet imod at tage den til Ægte, med hvem man har bedrevet Hoer, endog i Tilfælde, hvor den begaaede Hoersbrøde har givet Anledning til Skilsmissem, men da rigtignok først efter den fornærmede Ægtefælles Død (Bev. 7 Oct. 1660, 8 Fbr. 1662, 2 April 1667*), samt Dispensationer fra Forbudet imod,

*) Kgl. Bevilling af 17 Marts 1673 siger „uanset hvad Betænkende vore Gejstlige her ved Universitetet herimod allerunderdanigst kan have indgivet, det dennegang, af sær og synderlig kgl. Naade, dog uden Consequents for andre, allern. bevilges og tillades, at C. St. og M. L. maa med hinanden i Ægte-

at den, der for Hoer er skilt fra sin Ægtefælle, maa indtræde i nyt Ægteskab (Bev. 19 Oct. 1663, 2 Mai 1666, 23 Juni 1673, 16 April 1678). Der haves ogsaa en Bevilling af 5 Marts 1679, hvorved det tillodes en Mand, som formedelst desertio ved Dom var skilt fra sin Hustru, at indtræde i nyt Ægteskab. Endvidere forekommer der Exempel paa en kgl. Bevilling, hvorved det pardonneres en Soldat, at han havde gjort sig skyldig i Bigami, og tillades ham at beholde den anden Hustru, da den første Hustru efter Bigamiforseelsen ikke havde villet tage ham til Naade, men havde ladet sig for Capitlet skille fra ham (Bev. 18 April 1678).*)

skab sammenkomme, endog han med hende for 14 Aar siden, da hans forrige Hustru levede, Barn skal have avlet.“

*) Denne Art Bevillinger ere altsaa at ansee som Dispensationer fra D. L. 3. 16. 16 Nr. 8 og den tilsvarende Bestemmelse i Frederik d. 2dens Ordinants om Ægteskabssager, forsaavidt det om Bigamen siges, at han ikke maa beholde den anden Hustru, selv om den første ikke vil tage ham til Naade. Paa denne Art af Dispensationer forekomme ikke faa Exempler heelt ned til den nyere Tid. Til Oplysning om den da herskende Opfattelse kan nævnes en Erklæring af det theol. Fac. af 23 Marts 1704 angaaende et Tilfælde, i hvilket en Mand havde været borte i 10 Aar som Soldat i Irland og i Brabant; Konen, som intet havde hørt fra ham og derfor troede ham død, havde indladt sig i Ægteskab med en anden, uden hverken at tage Dom til Skilsmisse efter 3. 16. 15. 2 Nr. 3 eller gaae frem efter 3. 16. 15. 2 Nr. 5; Soldaten kom imidlertid hjem, og da han fandt hende gift med en anden, tog han Skilsmisedom over hende; Fac. mener, at det nok ved kgl. Dispensation kan tillades hende at beholde den anden Mand, som gjerne vil have hende, og som med hende havde avlet to Børn, men at hun bør staae aabenbar Skrifte og bøde noget til det næste Hospital, fordi hun letsindigen og uden at iagt-

Endelig forekommer der, ligesom før 1660, kgl. Bevillinger, hvorved Trolovelser ophæves. Saaledes en Bevilling af 16 Marts 1666 angaaende en Pige, hvis Fæstemand var hemmelig undvegen og siden havde givet sig i Ægteskab i Christiania, hvorved det tillades Pigen, som imidlertid havde ladet sig beligge af en anden Mandsperson, at tage denne til Ægte „da, efterdi formeldte H. P. befindes at have først givet Aarsag til Skilsmisse, have vi naadigst bevilget og tilladt, at forbeholdte Pige maa komme i Ægteskab med etc.“ Bevilling af 20 Juli 1666 angaaer en trolovet Pige, hvis Fæstemand for 8 Aar siden var bortrejst og ikke kan findes, og med Hensyn til hende hedder det „bevilge og tillade vi, at hun for den Troloveelse, som hun med bemeldte NN gjort haver, maae være fri og entlediget og sig udi Ægteskab begive med hvilken Person, som hende til Ægte maatte begjære etc.“ Bevilling af 6 Fbr. 1669 løser en Pige fra en Troloveelse, fordi Fæstemanden var bleven afsindig, da, som det udtrykkelig bemærkes, „intet videre til Ægteskabets Fuldkommelse skeet er enten med Lysning eller Vielse.“ Bevilling af 2 Aug. 1669 lyder paa, at en Mand maa være fri for en Troloveelse, da Fæstekvinden havde ladet sig besvangre af en anden (og derefter taget denne til Ægte) („bevilge og tillade Vi, at han for videre Tiltale og Søgning for forskrevne Sag maa være fri og forskaanet.“) Bevilling af 2 Marts 1670 gaaer ud paa, at en Pige maa være fri for et Trolovelsesløfte, hvortil hun var tvungen, hvilket baade var beviist ved Thingsvidne og indrømmes af Fæstemanden, der iøvrigt var enig i Trolovelsens Ophævelse („bevilge og tillade Vi, at meerbemeldte NN

tage, hvad Loven foreskriver, er indtraadt i nyt Ægteskab. I Overensstemmelse hermed blev ogsaa kgl. Bevilling for hende udfærdiget under 29 April 1704.

og NN maa efter begge deres Samtykke for bemeldte gjorde Trolovelsesløfte aldeles befriede at være“). Bevilling af 16 April 1678 ophæver en Trolovelse, hvortil Fæstekvinden var bleven tvungen („have Vi til den Ulempe at forekomme, som af saadant tvunget Ægteskab maatte kunne opstaae, bevilget og tilladt, at forskrevne NN.s gjorde Trolovelsesløfte aldeles skal være ophævet“). I Forbindelse med hernævnte Bevillinger kan nævnes en Bev. af 23 Decb. 1669 for en Mand til at indgaae Ægteskab uden deri at hindres af en Enkes ugrundede Beskyldning for at have givet hende Ægteskabsløfte og derefter besvangret hende, da han for disse hendes Beskyldninger ved Bythingsdom var frikjendt og tilbød videre at rense sig, hvis hun maatte appellere; det hedder her „Thi have vi efter Sagens sig saaledes befundne Beskaffenhed allern. bevilget og tilladt, at bemeldte Enkes Beskyldning ikke skal kunne NN. udi hans forehavende Ægteskab eller andre forskjellige Maader til Hinder være“.*)

Efterat Domstole i Ægteskabssager vare blevne indrettede i de fleste protestantiske Stater i Løbet af det 16 Aarh., nogle Steder lidt tidligere, andre Steder lidt

*) Det maa erindres, at en Trolovelses Ophævelse som Regel maatte skee ved Tamperrets Dom, men de ovenangivne Exempler vise, at det ogsaa undertiden skete ved Kgl. Bevilling, en rum Tid forinden der forekom Bevillinger til Skilsmisse. Ophævelse ved Dom kunde ikke faaes, undertagen naar de lovbestemte Grunde hertil vare tilstede, og navnlig ikke blot paa Grund af Parternes Overenskomst. Ved Bevilling kunde derimod Ophævelsen finde Sted, baade hvor en lovbestemt Aarsag hertil var oplyst, og uagtet ingen saadan var tilstede, men Bevillingen gaves dog vistnok i Reglen ikke, naar slet ingen anden Grund kunde paavises end Parternes Overenskomst, jfr. Deuntzer Familieret S. 10—11 med Anm.

senere, her i Danmark allerede ved Ribe-Artiklerne af 1542*), fulgtes den Grundsætning, at Ægteskabsskilmisse kun fandt Sted ifølge foregaaende Beviisførelse, Undersøgelse og Dom af de rette Dommere i Ægteskabssager, og heri blev søgt en væsentlig Garanti mod, at Skilsmisser tilsneges uden tilstrækkelig Grund i Guds Ord. Skilsmisses Tilstaaelse uden foregaaende Rettergang og Dom ved Landsherrens Bevilling (per rescriptum principis) var i og for sig et Brud paa dette Princip, men ikke destomindre trængte Sætningen om Landsherrens Ret til at ophæve Ægteskaber ved Rescript uden de retlige Formers Iagttagelse og uden at være bunden til de lovbestemte Skilsmissegrunde efterhaanden igjennem i alle protestantiske Stater. Skjøndt for Danmarks Vedkommende i al Fald Enevoldsmagtens Indførelse i 1660 afgav et uomtvisteligt og tilstrækkeligt formelt Fundament for Kongens Ret til at ophæve et Ægteskab ved Bevilling, varede det dog endnu en Snees Aar efter den Tid, inden Kongerne begyndte at udøve denne Myndighed.***) Ved at gjennemgaae Indholdsfortegnelserne til Registrene over aabne Breve m. m. for alle Danmarks Provindser og for Norge, har jeg ikke fundet noget Exempel paa Bevilling til Ægteskabsskilmisse førend i Aaret 1682;

*) Angaaende Ægteskabsdomstolenes historiske Udvikling hos os henvises til et lidet Tillæg ved Afhandlingens Slutning.

**) Om de danske Konger førend Enevoldsregjeringens Indførelse vilde have været berettigede til i deres Egenskab af den protestantiske Landskirkes Overhoveder (summi episcopi) at udstrække den Dispensationsret, de som ovenfor paa viist udøvede, saavidt, at de ogsaa af landsherrelig Magtfuldkommenhed kunde have ophævet Ægteskaber, er altsaa et Spørgsmaal, som det i og for sig er umuligt at besvare med historisk Paalidelighed.

fra den Tid af begynde disse Bevillinger at forekomme, men dog kun sjældent. Det er naturligviis umuligt bestemt at godtgjøre, at intet Exempel er forekommet tidligere, men jeg nærer dog ingen Tvivl om, at hvis tidligere Exempler kunne opvises, staae de aldeles isolerede. Dog er det neppe rimeligt, at saadanne findes. Thi at Skilsmisser per rescr. princ. først forekomme omtrent paa denne Tid, erganske stemmende med de historiske Analogier fra andre protestantiske Stater og derfor allerede af den Grund i og for sig sandsynligt. For det lutherske Tydsklands Vedkommende, hvis Exempel sikkert har havt betydelig Indflydelse her i Landet, maa det navnlig antages, at Landsherrens Ret til at opløse Ægteskaber ved Rescript uden Lovmaal og Dom først er bleven bragt til Udøvelse i den sidste Halvdeel af det 17 Aarh. Herom synes de nyere Forfattere at være enige. Wasserschleben mener (das Ehescheidungsrecht kraft landesherrlicher Machtvollkommenheit, Erster Beitrag 1877 S. 2), at Landsherrens heromtaltede Ret begyndte at udøves i de tyske lutherske Stater i det 17 Aarh.; G. Buchka udtaler, at denne landsherrelige Myndighed træder frem fra Slutningen eller i alle Fald ikke tidligere end fra Midten af det 17 Aarh. (Døves og Friedbergs Zeitschr. f. Kirchenrecht XVI. 243, 252), og hermed stemmer i det Hele, hvad L. Richter allerede tidligere i hans i 1858 udkomne Skrift „Beiträge zur Geschichte des Ehescheidungsrecht in der evangelischen Kirche“ udtaler (S. 55) og nærmere paaviser med Hensyn til de preussiske Lande (S. 86). Vel synes F. Zimmermann i en Afhandling i ovennævnte Zeitschr. f. Kirchenrecht XIV. 265 o. fl. St. at ville sætte Udøvelsen af en landsherrelig Skilsmisseret meget længere tilbage i Tiden, men naar der sees bort fra den første Tid efter Reformationen forinden Ægteskabsdomstolenes Indretning, hvor Landsherrens Afgjørelser ikke stode ved Siden af, men traadte i

Stedet for sædvanlig Rettergang og Dom og altsaa havde en heelt anden Charakter end senere, og naar der — hvad man vistnok retteligen maa — alene tages Sigte paa den landsherrelige Indgriben ved Rescript, som udøvedes, efter at Ægteskabsdomstolene vare fuldstændigt organiserede og ved Siden af de normale Afgjørelser ved Rettergang, ville Zimmermanns Resultater vistnok ikke afvige væsentligt fra de andre nævnte Forfatters.*)

Forinden der gaaes over til i det Enkelte at følge den historiske Udvikling hos os, vil det være hensigtsmæssigt foreløbig at henlede Opmærksomheden paa, at de kongelige Bevillinger til Skilsmisse, der fra 1682 af begyndte at forekomme her i Landet, saaledes som i det Følgende nærmere oplyses, vistnok ere blevne ansete som Dispensationer af kgl. Naade, efter Omstændighederne snart kun fra den Regel, at Skilsmisse nødvendigviis forudsætter foregaaende Proces og Dom, snart tillige fra de i Lovene fastsatte materielle Betingelser for, at Skilsmisse kan faaes, men derimod ikke ere blevne betragtede eller med Rette have kunnet betragtes som Udøvelse af nogen gejstlig eller verslig Jurisdiction, hvortil de meget mere danne en Modsætning. Da jeg senere agter at komme tilbage til dette Punct, maa jeg paa dette Sted blot opfordre til en opmærksom Betragtning af de første Tilfælde, i hvilke slige Bevillinger gaves eller vare under Omtale, da

*) At der, førend Ægteskabsdomstole bleve indrettede, paa adskillige Steder herskede en vis Uregelmæssighed i Afgjørelsesmaaden, og at navnlig mange Tilfælde da bleve dragne ind for Landsherren selv (bleve, som det hed, behandlede „am Hofe“), beviser Intet med Hensyn til, hvorledes Forholdet stillede sig, efter at ordentlige Ægteskabsdomstole vare indrettede.

disse naturligviis især ere af Vigtighed med Hensyn til den rette historiske Opfattelse.

Kgl. Resol. af 21 Jan. 1682 betegner sig som Tilladelse for en Bondekone (Sidsel Olufsdatter) til at maatte begive sig i nyt Ægteskab, efter som hendes forrige Mand for 7 Aar siden er bortvigt. Konens Ansøgning gaaer ud paa, at det maa tillades hende at indgaae nyt Ægteskab, da hun ikke har Raad til at udføre en Sag for Capitlet til at erhverve Skilsmisshed, skjøndt iøvrigt lovbestemt Skilsmissegrund er tilstede. Cancelliets Indstilling lyder: „S. O. begjærer allerunderd., at saasom hun paany vil træde til andet Ægteskab og formedelst Fattigdom ei formaaer Sagen efter Recessen at udføre, E. K. Majestæt allern. hende vilde tillade uden videre Proces og Omkostning sig igjen at maatte gifte. Efter Bispens og Præstens herom gjorte Erklæring synes os allerunderd., at en Befaling til Bispen allern. kunde bevilges, den Anordning at gjøre, at Supplikantinden uden videre Proces maa igjen træde til andet Ægteskab“. Bevillingen lyder herefter „da have vi efter hendes herom allerunderd. gjorte Ansøgning og Begjæring og i allernaadigst Henseende til hendes Uformuenhed og slette Tilstand allern. bevilget, at hun uden videre Proces til andet Ægteskab igjen maa indtræde.“

Det næste Exempel paa en Skilsmissebevilling er af 16 Maj 1685, og angaaer ligeledes et Tilfælde, hvor lovbestemt Skilsmissegrund forelaa, men der kun fritages for at tage Dom. Sagen drejer sig om en Præsts Hustru, hvem Skilsmisse bevilges, fordi Manden har gjort sig skyldig i Hoer, medens hun derimod altid havde levet ærligt og christeligt. Bevillingen lyder „have vi efter derom allerunderd. gjort Ansøgning og Begjæring og i allern. Henseende til hendes Uskyldighed udi hans grove Forseelse bevilget og tilladt, at

bemeldte A. O. maa uden videre Proces og Dom fra samme sin Ægtemand være adskilt og sig igjen, naar det hende lyster, udi andet Ægteskab begive.“

Det næste Exempel angaaer et Tilfælde, i hvilket det vel i og for sig kunde være tvivlsomt, om nogen i Loven hjemlet Skilsmissegrund er tilstede, men hvor dog i al Fald Bevillingen opfatter Forholdet saaledes. Bevillingen er af 5 Jan. 1686 og gaaer ud paa at tilstaae Admiral Henrik Span Skilsmisse fra hans Hustru. Efter at det i Bevillingen er berettet, at han for 26 Aar siden i Holland blev gift med en Kvinde, ved Navn Albertzie Claasdatter, men den 15 Marts 1674, altsaa for henved 12 Aar siden, i Amsterdam ved en offentlig Ret skilt fra hende i Dug og Disk, Leie og Sæde, Gods og Ejendom, og at hun i de forløbne 12 Aar aldrig har villet søgt ham eller indgaae nogen Forligelse med ham, hedder det „da eragte vi billigt, slig en uforanderlig og stadig Uforligelighed af lige Kraft og Virkning med malitiosa desertio, thi have Vi efter slig befundne Beskaffenhed af sær Kgl. Gunst og Naade bevilget og tilladt, at bemeldte Vor Admiral maa uden videre foregaaende Proces og Lovmaal være aldeles qvit og fri for det Ægteskabsløfte, som han til bemeldte A. C. givet haver, og herved tilladt sig i andet Ægteskab at begive.“

Det næste Exempel, man træffer, er af en ny og egen Beskaffenhed, idet Skilsmissebevilling under 7 Aug. 1686 gives i et Tilfælde, hvor der ikke foreligger nogen lovbestemt Skilsmisseaarsag eller endog kun nogen hermed beslægtet eller analog Aarsag, men hvor der, saavidt sees, ikke foreligger andet end vedblivende Uenighed mellem Ægtefællerne. Sagen angik Ophævelse af Ægteskabet mellem Anna Cathrine Spend og hendes Mand Zacharias Hansen, forhen Borgmester i Næstved. Ægtefællerne havde levet i Uenighed og faaet Kgl. Confirmation paa

en Separationscontract, oprettet dem imellem, og derefter levet separerede i nogle Aar. Konen søger nu om at faae Ægteskabet opløst, og Manden tiltræder denne hendes Begjæring. Ifølge Kongens Befaling indhentes det theol. Facultets Erklæring. Denne afgaves under 3 Juni 1686 og gaaer i Virkeligheden ud paa at fraraade Ansøgningens Bevilligelse. Det udtales i den, at her ikke sees at være nogen Skyld tilstede, som kunde berettigede til et Ægteskabs Opløsning, ja det sees end ikke, om Supplikantinden ikke maaskee er den egentlig skyldige; Fac. finder derfor, at Baandet ikke her kan løses, og altsaa ei heller Tilladelse til nyt Ægteskab gives, men — tilføjer Fac. — dersom Kongen alligevel allern., i Henseende til de onde Følger af, at Konen maaskee vil hengive sig til aabenbare eller skjulte Kjødets Synder, vilde tillade nyt Ægteskab efter Ophævelse af det ældre, beder Fac. om, at det i al Fald ikke maa blive Supplikantinden tilladt at gifte sig i Sjælland eller med sin nye Mand bosætte sig der, saalænge Z. H. lever. Derefter gives der under 7 Aug. 1686 en Bevilling, hvorved det „til videre Forargelse og andre store Synder at forekomme“ tillades begge Parter at indgaae nyt Ægteskab, dog at Konen ei maae gifte sig i Sjælland o. s. v., som Facultetet har foreslaaet. Dette Tilfælde er af aldeles exceptionel Natur og har neppe noget Sidestykke førend i en langt senere Periode. Det synes at maatte betragtes som en af Enevoldsmagtens Capricer og har formodentlig skiulte bagved liggende Grunde, der nu ikke mere kunne efterspores. Thi til at ansee odium implacabile som normal Skilsmissegrund, selv efter Separation, kom man hos os først i Aaret 1790, som senere vil sees.

Der haves dernæst under 12 Aug. 1689 en kgl. Bevilling til Skilsmisse mellem Ritmester Jobsk Henne og hans Hustru Salome Heinzen. Det hedder i Be-

villingen, at han for nogle Aar siden havde maattet absentere sig fra hende for vigtige Aarsagers Skyld, og at hun, medens han var borte paa Rekrutering, har faaet en for hende favorable Consistoriums Dom, hvilket han, om han havde været tilstede og kunnet producere sine Beviser, vilde have kunnet afværge, og det siges derefter i Bevillingen „da, som han nu med kraftige Attester og Beviser for os nøiagtigen haver forklaret og demonstreret hendes slette Forhold, have vi, efter Sagens egentlige Beskaffenhed samt hans herom gjorde allerunderd. Begjæring og Ansøgning, af Vor absolute og souveraine Kgl. Magt og Myndighed for godt befunden derudinden at dispensere og det mellem dem knyttede Ægteskabsbaand at opløse og derhos allernaadigst at bevilge, at han, forskrevne Consistorii Dom uagtet, sig i nyt Ægteskab maa indlade.“ Da Bilagene til denne Sag ikke findes i Geh. Arch., og Consistorii Domprotocoller for denne Periode ikke existere mere, lader den nærmere Sammenhæng med Sagen sig ikke oplyse, navnlig ikke, hvori hendes „slette Forhold“ bestod; det er derfor ikke godt at sige, hvilken Skilsmissegrunden har været; maaskee har det været Hoer; men i ethvert Fald foreligger her et Exempel paa Ægteskabs Ophævelse ved kgl. Bevilling.

Af det theol. Fac.s Copibøger sees det, at Kongen i Aaret 1692 afkrævede Facultetet Betænkning angaaende det Spørgsmaal, om Skilsmisse mellem Baron Eiler Holck og hans Friherreinde kan bevilges uden Proces og Dom i Anledning af, at hun skulde have gjort sig skyldig i Hoer og selv havde tilstaaet dette. Fac. udtaler i sin Betænkning af 20 Aug. 1692, at det ikke kan anbefale at tilstaae Skilsmisse „uden foregaaende nøjagtige Beviisligheder og lovlig Paakjendelse; thi det er jo Guds egen Sag, hvorudi intet Menneske paa

Jorden haver Magt at dispensere uden for den Aarsag og paa den Maade, som Gud selv i sit Ord har aabenbaret. Dog saafremt Eders Kgl. Maj. saa allern. behager, til Familiernes saavel som de i samme Ægteskab tilforn avlede Børns Spot saavidt muligt at dæmpe, Supplicanterne allern. at forskaane for den ordinaire Proces og Rettergang og der i Stedet nogle visse og udi Ægteskabssager vel erfarne Personer dertil allern. at committere, for hvilke Sagen i største Dølgmaal kunde gjøres beviislig, til Eders Maj.s egen allernaad. Resolution, da var det en Ting, som meget vel kom overeens med christelig Kjærlighed og Ed, Kongens sædvanlige egen høie Clements og Mildhed.“ Fac.s Betænkning sees derefter at være bleven taget til Følge, idet Commissairer bleve udnævnte, som modtog Parternes og andres Forklaringer, erhvervede forskjellige Documenter og andre Oplysninger i judiciel Form, og denne Commissairernes Forretning sendtes da Fac. til fornyet Erklæring. Efter en vidtløftig og omhyggelig Gjennemgaaelse af Sagen, kom Fac. i en ny Erklæring af 14 Marts 1693 til det Resultat, at der var tilstrækkeligt Beviis for Friherreindens Hoersbrøde, og at Baron Holck derfor havde lovlig Aarsag til at begjære Ægteskabsskilsmissen fra hende. Af en senere kgl. Bevilling af 21 Marts 1696*) sees det, at E. Holck blev skilt fra denne

*) Denne Bevilling gik ud paa, at det Slegfredbarn, som Friherreinde Holck havde avlet i sit Ægteskab, saavel som de, hun senere i sit letfærdige Levned avlede, skulde være udelukkede fra at tage Arvefter hendes Moder i sin Tid, men denne Arv alene tilfalde de i Ægteskab med Baron H. avlede ægte Børn; hende skulde der derimod gives en aarlig Pension af ham. I Ansøgningen bruger han det Udtryk om Hustruen, at hun „lovligen efter Eders Kgl. Majestæts allern. forordnede Commissairer er skilt fra mig.“

hans Hustru, men det er ifølge Bevillingens Udtryk i Forbindelse med hans Ansøgning ikke tydeligt, om Skilsmissen blev givet ved kongl. Bevilling, eller om de ovennævnte Commissairer efter Modtagelsen af Facs. Erklæring have afsagt egentlig Skilsmisedom. Har dette sidste været Tilfældet, afgiver denne Sag ikke noget Exempel paa Skilsmisse ved Bevilling, men den er alligevel af Interesse i denne Sammenhæng, fordi den viser, hvor stor Betænkelighed man dengang havde ved at fravige den gamle Regel, at Ægteskab kun kunde ophæves ad Rettergangsveien. Fac. fastholdt, at Skilsmissegrundens Tilstedeværelse maatte constateres ved retlig Undersøgelse, da man ellers udsatte sig for at begaae den Synd at ophæve et Ægteskab uden nogen i Guds Ord tilladt Skilsmissegrund; derimod ansaaes det for mindre vigtigt, om selve Ophævelsen foregik ved Rettens Dom eller ved kgl. Rescript, naar først et judicielt Beviis for Skilsmissegrunden forelaa.

I Forbindelse med foregaaende Sag kan her indskydes et Par Bemærkninger om en Erklæring af det theol. Fac. af 5 Decbr. 1702, der viser, hvor strengt dette udtalte sig imod enhver Ophævelse af Ægteskab udenfor de i Skriften tilladte Tilfælde.

Der forelaa en Ansøgning, hvori en Mand i Christiania ved Navn Peder Svenningsen Leerberg søger om Skilsmisse fra hans Kone Ellen Zachariasdatter; hun havde mishandlet Manden og været ond imod ham, hvorfor hun paa en iøvrigt aldeles uformelig Maade ifølge en Consistorii-Dom var bleven indsat i Spindehuset paa ubestemt Tid (efter 6. 5. 8) og efter 12 Aars Forløb af dettes Direction sluppen løs; Manden vilde imidlertid ei tage hende igjen og anlagde derfor Skilsmissesag imod hende ved Consistorium i Christiania, hvilket dog ikke dristede sig til at ophæve Ægteskabet, men dømte hende til at vende tilbage til Spinde-

huset igjen. Fac. udtaler, at her ingen Skilsmisse kan tilstaaes, da ingen anden Skilsmissegrund end Hoer og desertio kan anerkjendes, og det dadler skarpt, at Consistoriet i Christiania i sin Erklæring havde yttret, at et saadant Ægteskab som det her omhandlede kunde og burde ophæves („Og er det endnu mere sælsomt, at de (3: Medlemmerne af Consist. i Christiania) i Dommen have understaaet sig at sætte: at sligt forargeligt Ægteskab burde og kunde vel med en god Samvittighed opløses, om Eders kgl. Majestæts Lov ellers i dette Fald noget tydeligt dikterede, da dog ingen gejstlig eller verslig Øvrighed kan opløse noget Ægteskab med en god Samvittighed undtagen i de Tilfælde, Guds Ord tillader det o. s. v.“) Facultetet foreslaaer derfor, at Konen skal alvorligt formanest til at vise et bedre Forhold mod Manden og tilkjendegives, at hun, hvis hun atter mishandler ham, skal hensættes paany i Spindehuset, medens det paa den anden Side skal betydes Manden, at han ikke vil kunne blive skilt fra hende.

Endnu skal omtales et Tilfælde, nemlig en Bevilling af 2 Decbr. 1702 angaaende en Kone i Dragør, hvis Mand i 1698 var gaaet ud med et Skib, fra hvilket intet senere var hørt, og som derfor antoges at være forlist med Mand og Muus; det hedder i Bevillingen „da have Vi efter slig Beskaffenhed samt hendes derom allerunderd. gjorde Ansøgning for got befunden i dette Fald fra Loven at dispensere, saasom Vi og hermed allern. dispensere og bevilge, at hun sig igjen udi andet Ægteskab maa inklade, foruden at oppebie de syv Aar, som Loven i slige Tilfælde tilholder“.*) I dette Tilfælde har

*) Det theol. Fac. havde været hørt om denne Sag, men i Betænkning af 7 Febr. 1702 fraraadet at dispensere.

det aabenbart været Meningen at dispensere for D. L. 3. 16. 15. 2 Nr. 3; thi da Manden er bortrejst i sit lovlige Kald som Sømand, kan han ikke betragtes som desertor malitiosus, hvorfor Konen maatte tøve ham efter i 7 Aar efter det nævnte Lovsted, men paa Grund af den store Sandsynlighed for, at han virkelig er omkommen, dispenseret hun fra at vente saalænge.

Dernæst findes der en kgl. Bevilling af 7 Jan. 1729, ved hvilken det, i Anledning af at en Kone, hvis Mand var borttrømt i Aaret 1711 formedelst et af ham begaaet Drab og fra hvem hun intet havde hørt senere, ansøgte om at maatte indtræde i nyt Ægteskab uden nogen Consistorial-Rets Dom til den Ende at søge, hvortil hun ingen Formue havde, bevilges og tillades hende, „at hun maa sig i nyt Ægteskab begive, naar det lovligen kan skee, uden derpaa nogen Dom ved Consistorii Retten at forhverve.“ Denne Bevilling er — hvad ikke saa sjældent skete — rigtignok senere casseret, formodentlig fordi den af en eller anden Grund ikke er bleven benyttet, men i nærværende Forbindelse kan den dog ikke desto mindre anføres.

Fra Aaret 1730 begynder et Tidsrum, hvor der i Registrerne over kgl. aabne Breve og i Tegnelserne ingen Skilsmissebevillinger forekommer. Det ligger nær at formode, at den strængere religiøse Retning, som under Kong Christian d. 6te blev herskende, har været Aarsagen hertil. Thi som det af Ovenstaaende fremgaaer, ansaaes Skilsmissebevillings Meddelelse som en betænkelig Foranstaltning, ikke blot naturligviis forsaavidt som der ikke var oplyst nogen lovbestemt Skilsmissegrund, men selv om en saadan var tilstede, fordi der dog i saa Fald dispenseredes fra den nøiagtige retlige Undersøgelse af de egentlig kompetente Dommere i Ægteskabssager. At det under K. Christian d. 6te Regjering (1730—46) kom heelt af Brug at tilstaae

Skilsmisse ved kgl. Bevilling, kan sees af de Forhandling, som gik forud for Fr. 18 Decbr. 1750, og disse ere ikke mindst af den Grund mærkelige. Anledningen til denne Forordnings Udgivelse var, at en Mand søgte om kgl. Bevilling til Skilsmisse fra sin Kone, som formedelst Tyveri var bleven kagstrøget, brændemærket og hensat i Spindehuset for Livstid, hvor hun allerede havde været i 4 Aar. Det juridiske Facultet blev hørt over Sagen, og i Skr. af 30 Sept. 1750 erklærer Fac. sig derhen, at Manden efter dets Mening var berettiget til Skilsmisse ifølge Analogien af 3. 16. 16 Nr. 6 og 7, men skjøndt Fac. formente dette, var det dog ikke vis paa, at alle Dommere i Ægteskabssager vilde være af samme Anskuelse og kunde derfor ikke indestaae for, at Supplikanten vilde opnaae Skilsmisse ved Dom, om han blev henviist til Rettergang. Fac. tilstaaer derfor, at der intet sikkert Remedium er for Supplikanten, uden om det allern. maatte behage Kongen ved et kgl. Rescript at ophæve hans Ægteskab. „Men“ — tilføies der — „da saadanne specielle Rescripter, som sigte til at ophæve Ægteskab, gjerne refereres inter odiosa, og da det, som Suppl. har andraget om, ei er noget usædvanligt, men arriverer daglig, saa mene vi, at det var bedst, om det maatte behage Deres Majestæt ved en Forordning tydeligere at forklare D. L. 3. 16. 16 Nr. 6 og 7 derhen o. s. v.“ Cancelliet følger i dette sidste Punct Facultetets Raad, og i Forestilling til Kongen af 5 Novbr. 1750 indstiller det, at Kongen ved en trykt Forordning vilde befale, at den ene Ægtefælle kan faae Skilsmisse, naar den anden er dømt til evigt Fængsel, og den har tøvet i resp. 3 eller 7 Aar, efter som det er for uærlig eller for ærlig Sag, og at det maa befales Generalprocureuren at opsætte Project til en saadan Forordning, men med Hensyn til det andet Punct hedder det i Cancelliets Forestilling „Hvad ellers Supplikantens

allerunderd. Ansøgning angaaer, da see vi ikke det at være gjørligt, at han udi samme kan nyde allern. Bifald, for saa vidt han søger om ved kgl. Resolution at faae sit Ægteskab ophævet, thi for at erholde Skilsmisse udfordres der i Forvejen, at han bør lovlige oplyse og beviisliggjøre, at Sagens Beskaffenhed er af den Natur paa hans Side, at sligt hannem kan tillades, hvilket ikke uden ved ordentlig Rettergangs-Maade kan udgjøres. Men dersom det allern. skulde behage D. M. at lade saadan Frd., som forommeldte, udgaae, saa formene vi allerunderd, at Supplikanten derefter kunde hjælpes ved saadan allern. Resol., hvorved ham blev tilladt, ifølge af samme Frd. at stævne og hænde Dom over sin Hustru til Ægteskabs Adskillelse“. Af denne Forestilling, som er underskrevet af Reventlow, Schouboe og Luxdorph, sees det, at det i 1750 var kommen i i den Grad ud af Brug at tilstaae Skilsmisse ved kgl. Bevilling, at det øverste Justitscollegium i Rigerne for Kongen udtalte, at dette ikke lod sig gjøre endog i et med Hensyn til Factums Sammenhæng saa klart Tilfælde som det foreliggende, men at der maatte fordres Rettergangsbeviis og Dom. Man kan undre sig over, at de i Slutningen af det 17 Aarh. og Begyndelsen af det 18 Aarh. forekommende Tilfælde af denne Art saa aldeles ere gaaede af Glemme eller i al Fald lades upaaagtede som Præcedentser, og man kan finde Cancelliets Raisonnement lidet holdbart i sig, men herom dreier det sig ikke i denne Sammenhæng. Det maa erkjendes, at Forestillingen afgiver et afgjørende historisk Vidnesbyrd om de øverste Myndigheders daværende Opfattelse af Spørgsmaalet og om den dengang herskende Praxis.

Kort efter Aaret 1750 begynde Skilsmissebevillinger igjen at forekomme, men i de første tyve Aar (1750—1770) kun ganske enkeltviis; i de næste tyve

Aar (1770—1790) noget hyppigere, men alligevel forholdsviis sjældent. Allerede under 1 Oct. 1751 gaves der en kgl. Bevilling, hvorved Ægteskabet mellem Grev Frederik Oertz og hans Grevinde Marie Svane blev ophævet, og Tilladelse til nyt Ægteskab givet begge Parter, efter at de lige siden Aaret 1733 havde levet i indbyrdes Had og Strid, der yttrede sig i en Række skandaleuse Retssager mellem dem og vakte megen Forargelse, og de siden d. 12 Decbr. 1746 havde været separerede ifølge en kgl. confirmeret Separationscontract. Der havde allerede under K. Christian d. 6 været Tale om Skilsmisse mellem dem, men denne Konge vilde ikke indlade sig herpaa uden først at have hørt det theologiske Facultet over Sagen, og det synes at fremgaae af et Brev fra ham til Hofpræst Bluhme af 21 Oct. 1737, trykt i J. Møllers Mnemosyné IV. 402, at han væsentlig vilde lade sig bestemme af Facultetets Mening. Paa Spørgsmaal, om Ægteskabet mellem Grev Oertz og Hustru kunde ophæves ex capite inimicitæ irreconciliabilis, svarede Facultetet imidlertid under 5 Novbr. 1737, at Guds Ord ikke tillod Ægteskabs Ophævelse af en saadan Aarsag, og at dette ogsaa vilde have farlige Følger; der var efter Facultetets Mening ikke engang tilstrækkelig Grund til at indrømme Separation fra Bord og Seng mellem Greven og hans Frue, men der burde uden Persons Anseelse anvendes de kirkelige disciplinaire Midler mod dem for at bevæge dem til Bod og Bedring og, hvis disse ikke frugtede, verslig Straf.*) Paa Grund af denne Erklæring blev der ikke Spørgsmaal om at tillade de nævnte Ægtefolks Adskillelse, saalænge K. Christian d. 6te levede, men saasart han var afgaaet ved Døden (d. 6 Aug.

* Facultetet maa ved dette sigte til D. L. 2. 9. 8 til 15.
Skilsmisse ved Bevilling.

1746), fik de under 12 Decbr. 1746 Separation og, som ovenfor bemærket, under 1 Oct. 1751 Skilsmisse ved kgl. Bevilling. Dog blev denne Skilsmisse kun givet, efter megen Tvivl og Betænelighed og anseet for en aldeles extraordinær Bevilling. Der blev beskikket Commissairer til at underhandle mellem dem og endnu en Gang forsøge paa at forlige dem, men tillige, naar dette ikke lykkedes, give Betænkning over Spørgsmaalet om Ægteskabets Opløsning, og først da Commissairerne tilraadede Skilsmisse, bl. a. under Paaberaabelse af, at de Paagjældende i mange Aar havde holdt sig aldeles fra hinanden, og der ingen Udsigt var til, at heri nogensinde vilde skee Forandring, hvorfor intet af et virkeligt Ægteskabs Øjemed i dette Tilfælde opnaaedes eller nogensinde vilde blive det, blev Skilsmisse tilstaaet. — Under 20 Febr. 1756 gaves der en Skilsmissebevilling i et Tilfælde, hvor der forelaa lovbestemt Skilsmissegrund (nemlig desertio for 4 Aar siden). — Til Skilsmissebevillinger eller i al Fald i Klasse med dem maa vistnok regnes en Bevilling af 15 Oct. 1756, hvorved det tillodes en Bonde uden Skilsmisshedom af Consistorium at gifte sig igjen, fordi hans Trolovede, men hvem han samlevede, efterat Vielsen allerede var berammet, havde attenteret paa hans Liv, hvorfor hun var bleven dømt til Døden, men benaadet med Tugthuus paa Livstid. Man synes, maaskee paa Grund af D. L. 5. 2. 33, at have betragtet dette som et Tilfælde, der burde sættes lige med Ægteskab i Henseende til Spørgsmaalet om Skilsmisse, og Bevillingen opfattedes nærmest som en Tilladelse til Ægteskabs Ophævelse, uagtet de i Fr. 18 Decbr. 1750 foreskrevne Ventetider endnu ei vare udløbne. — Fremdeles haves der under 9 Sept. 1757 (Registeret til Rescriptsaml.) en Bevilling til Skilsmisse paa Grund af desertio non localis, efter at først ifølge Rescr. 29 Oct. 1756 Trudsler med Tvangs-

midler vare anvendte mod den gjenstridige Part uden Nytte, og som Grund til Bevillingen anføres der i Rescriptet, at Tamperretten ikke kunde dømme til Skilsmisse, eftersom D. L. 3. 16. 15 ikke har denne Casus.*) — Dernæst findes der under 4 Juli 1766 en Skilsmissebevilling (Reg. til Rescriptsaml.), hvorved en Kone, hvis Mand var borttrømt og andensteds pidsket for Tyveri, tillodes at gifte sig igjen uden Tamperrettens Dom, og under 22 Mai 1767 en anden Skilsmissebevilling, ved hvilken en Kone tillades at gifte sig igjen, da Manden for Drab var dømt fra Livet, men ved Undvigelse havde unddraget sig for Straffens Execution; i Klasse med foranførte maa endvidere sættes en Bevilling af 31 Aug. 1770 (Reg. til Rescriptsaml.), hvorved en Mand, hvis Kone for Drab paa hendes eget Barn var dømt og straffet efter Frd. 18 Decbr. 1767, endnu samme Aar fik Tilladelse til at indtræde i andet Ægteskab, da Konen i det foreliggende Tilfælde er at ansee som død for ham. — Blandt de til denne Periode hørende Skilsmissebevillinger er med Forsæt ikke omtalt en Bevilling af 3 Oct. 1755, hvorved det tillodes en Judæus conversus fra Metz i Lothringen at gifte sig med et herværende christent Fruentimmer, uagtet han ei kunde producere regelmæssigt Beviis for hans jødiske Hustrues Død i Lothringen, men i Stedet havde fremlagt en for Notarius her i Staden afgiven Forklaring af en lothringsk sig her opholdende Jøde, som bevidnede, at hans forrige Hustru var død; thi denne Bevilling er vistnok ikke en egentlig

*) Nørregaard i Forelæsn. over den danske og norske private Ret (fra Aaret 1784) I. 198 mener, at desertio non localis er Skilsmissegrund efter Loven, og dadler, at Tamperretterne i slige Tilfælde ei havde villet give Dom, men henviist til kgl. Resolution; denne Nørregaards Mening staaer dog isoleret og har sikkert aldrig influeret paa Domstolenes Praxis.

Skilsmisse, men kun en Dispensation fra Reglen i 3. 16. 15. 2 Nr. 5. Om en Bevilling af 27 Novbr. 1761, hvorved det tillodes en Kone at gifte sig igjen, fordi det antoges efter Omstændighederne oplyst, at Manden for 2 Aar siden var forliist med et Skib, gjælder det ogsaa, at den ikke er at betragte som en Skilsmisse, men kun som en Dispensation fra 3. 16. 15. 2 Nr. 5.

I de næste tyve Aar fra 1770 til 1790 forekommer der noget hyppigere Skilsmissebevillinger, men forholdsvis maa de dog siges endnu at være sjældne, imod hvad de bleve efter den Tid. Der findes ifølge de i Cancelliets Archiv bevarede saakaldte Rotuli, som begynde med 1771, følgende Tilfælde: 1771 — 4, 1772 — 2, 1773 — 1, 1774 — 2, 1775 — 1, 1776 — 1, 1777 ingen, 1778 — 6, 1779 ingen, 1780 ingen, 1781 — 2, 1782 — 4, 1783 ingen, 1784 — 6, 1785 — 3, 1786 — 5, 1787 — 2, 1788 — 3, 1789 — 1. Strax i Begyndelsen af Perioden, nemlig i Aaret 1771, forekommer der to Tilfælde af noget extraordinair Beskaffenhed, hvor Ægteskabet opløses, uagtet der ikke foreligger nogen af de sædvanlige Skilsmissegrunde eller nogen med dem analog Aarsag, Tilfælde, hvortil kun deelviis haves Forbilleder i Bevillingerne af 7 Aug. 1686 og 1 Oct. 1751. Under 9 Aug. 1771 indstilledes til Opløsning Ægteskabet mellem Overveinspecteur Macmillod og hans Hustru Henriette Walthoe, og Skilsmissen bevilgedes med Ret for ham til at indgaae nyt Ægteskab. Hun havde, som det maa antages med Mandens Samtykke, i 20 Aar levet i England og var beladt med en bestandig og ulægelig Svaghed, saa at hun ei var i Stand til at forføie sig til ham, mindre at opfylde Ægteskabets Pligter, men hun samtykkede „af Kjærlighed til Manden“ i Skilsmissen, imod at han paatog sig Opdragelsen af deres Søn. Det hedder i Forestillingen til Kongen, af hvilken det sees, at Tamperretten har været hørt: „de

fleste i Tamperretten holde for, at Ansøgningen som stridende mod den danske Lov, der grunder sig herudi paa Guds Lov, ikke burde bevilges, men adskillige af dem formene „jo“, da her er fælleds Samtykke og finis matrimonii lige saa lidt her kan opnaaes, som i det Fald, hvor en af Ægtefællerne er dømt til evigt Fængsel; dette og er en Casus, som sjelden skeer, og ei kan drage til Følge i andre Tilfælde. Efter slige Omstændigheder indstilles allerunderd., om ikke Ansøgningen i Betragtning af Hustruens paa saa gyldige Aarsager grundede Samtykke samt de øvrige i dette usædvanlige Tilfælde forekommende særdeles Omstændigheder kunde være at bevilge.“ Det andet Tilfælde er af endnu mere extraordinair Beskaffenhed og hviler ligesom den senere Tids Skilsmisser alene paa Grundlag af Separation. Det er en kgl. Bevilling af 11 Oct. 1771, hvorved der gives Vicepolitimester Ole Brose i Bergen Skilsmisse fra hans Hustru. Han havde ifølge kgl. allernaadigst Tilladelse separeret sig fra hende og betalt hende et aarligt Underholdningsbidrag, men han beder nu, at deres Ægteskab maa ophæves, og hver af dem tillades at gifte sig igjen, uden herfor ellers at anføre nogen Grund. Stiftsovrigheden erklærer i Faveur af Ansøgningen og formener, „at Skilsmisse i dette Tilfælde kunde tillades, skjøndt det ved lovlig Rettergang ei kan skee, hvorfor saadant alene maa beroe paa Lovgiverens Villie.“ Cancelliet indstiller i Henhold hertil og Skilsmissen tilstaaes. Om det er mere end et Tilfælde, at disse to Sager, hvor der i at tilstaae Skilsmisse er gaaet videre, end dengang endnu var sædvanligt, skrive sig fra Struensees korte Styrelsestid, lader sig vanskelig afgjøre. Dog maa bemærkes, at Afgjørelsen ikke skyldes nogen umiddelbar Indgriben af ham, thi i begge Tilfælde indstillede Cancelliet til Skilsmisse og i det videst gaaende af dem ogsaa Stiftsovrigheden i Bergen. Men

muligt er det, at Kjendskaben til hans friere Regjeringsprinciper kan have paavirket vedkommende Auctoriteter til at yttre sig anderledes, end de ellers vilde have gjort og senere gjorde. Thi disse to Tilfælde staa isolerede, og i hele Perioden fra 1770—1790 forekommer der ellers ikke Skilsmissebevillinger, byggede paa saadanne Grunde. Af Skilsmissebevillingerne i denne Periode (tilsammen 43) ere omtrent en Trediedeel (de 14) givne i Tilfælde, hvor lovlig Skilsmissegrund er fuldstændigt oplyst, og hvor altsaa Bevillingen kun befrier for Proces og Dom; i et enkelt Tilfælde gives dog Bevillingen, uagtet der ei forelaa et fuldstændigt juridisk Beviis for Konens Hoersbrøde, men en tilstrækkelig stærk Formodning til at skabe en moralsk Overbeviisning om den. I et næsten ligesaa stort Antal Tilfælde (11 af de 43*) gaaer Skilsmissebevillingen kun ud paa at dispensere den uskyldige Ægtefælle fra at vente de 3 eller 7 Aar efter Frd. 18 Decbr. 1750 og tilstaae Skilsmisse uden Hensyn til, at kun en kortere Tid er gaaet, efterat den anden Ægtefælle ifølge Lov eller benaadendekgl. Resol. blev hensat til livsvarigt Fængsel, i Reglen under Paaberaabelse af, at den Skyldige ifølge Sagens Beskaffenhed og de fulgte Grundsætninger ingen Benaadning kan vente inden de nævnte Ventetider (saasom naar den er kagstrøgen eller brændemærket og altsaa gjort uærlig); i enkelte Tilfælde (4 foruden de fornævnte 11) tilstodes der Skilsmisse under Omstændigheder, der iøvrigt vare lige med de nysnævnte, nemlig at den ene Ægtefælle var dømt fra Livet eller til livsvarigt offentlig

*) Det maa her erindres, at der ifølge den daværende Straffelovgivning meget hyppigt afsagdes Domme til Slaveri eller Tugthus paa Livstid, uden eller i Forbindelse med Kagstrygning og Brændemærke, jfr. Fr. 27 April 1771, der først blev formildet med Frd. 20 Febr. 1789.

Arbeide, men hvor der kun var den Forskjel, at den Skyldige var undvegen forinden Straffens Fuldbyrkelse eller under Straffetiden; i Reglen paaberaabes i disse Tilfælde, at den dømte Ægtefælle ikke kan antages nogen- sinde at turde komme tilbage, da den idømte Straf i saa Fald venter ham.

I nogle Tilfælde (4) maa det antages, at Skilsmissebevillingen navnlig gaaer ud paa at dispensere den ansøgende Ægtefælle fra at vente de 7 Aar efter D. L. 3. 16. 15. 2 Nr. 3, idet den anden Ægtefælle i sin lovlige Næringsvei er gaaet ud enten med et Skib eller en Baad og derefter ikke senere hørt fra. Rigtignok er det i enkelte af disse Tilfælde, hvor Resolutionen kun lyder paa, at det tillades den efterladte Ægtefælle at træde i nyt Ægteskab, ikke aldeles klart, om der foreligger en Skilsmisse eller blot en administrativ Godkjendelse af Beviset for Mandens Død og saaledes kun en Dispensation fra 3. 16. 15. 2 Nr. 5, men i de fleste af dem sees det dog tydeligt nok af Cancelliets Forestilling, at det har været Meningen, under Hensyn til den store factiske Sandsynlighed for, at Manden er død, at fritage den efterladte Ægtefælle fra at gaae den Vei at vente de syv Aar og derefter tage Skilsmisshedom ifølge 3. 16. 15. 2 Nr. 3, og denne Opfattelse, hvorefter der altsaa foreligger en virkelig Skilsmisse, maa ogsaa som den correcteste have Formodningen for sig, naar Forholdet er det, at der kun er det Factum tilstede, at den Paagjældende er rejst bort og der ikke er hørt fra ham, men ellers intet oplyst, der kan betegnes som noget særligt Beviis for, at han er omkommen.

Men foruden de nævnte Bevillinger, der alle angaa Tilfælde, hvor enten lovbestemt Skilsmissegrund er tilstede eller hvor der dog kun mangler en eller anden af de hertil hørende Betingelser, forekommer der i denne Periode Bevillinger, der gaa ganske udenfor Lovens

Skilsmissebetingelser, idet det ansees for tilstrækkeligt til at ophæve Ægteskabet, at der er tilstødt den ene Ægtefælle en uforskyldt Ulykke, som gjør ham eller hende for bestandig uskikket til at opfylde nogen af Ægteskabets Pligter og til at samleve med den anden. Der haves saaledes i denne Periode tre norske Bevillinger, hvor der tilstaaes Skilsmisse, fordi den ene af Ægtefællerne efter Bryllupet er bleven beladt med Spedalskhed, en Sygdom, hvis Ulægelighed ansees for givet, og desaaarsag optaget i et for saadanne Syge bestemt Hospital, uagtet D. L. 3. 16. 16 Nr. 3 udtrykkeligt forbyder Skilsmisse af saadan Aarsag. Ligeledes haves der et Par Bevillinger, hvorved Skilsmisse tilstaaes, naar den ene Ægtefælle er bleven afsindig og i længere Tid har befunden sig i den Tilstand uden Udsigt til Bedring, uagtet D. L. 3. 16. 16 Nr. 5 i et saadant Tilfælde forbyder, at Ægtefællerne maa adskilles, jfr. Canc. Prom. 12. Jan. 1788 og Bevilling ifølge Canc.s Indstilling af 22 Decbr. 1774. Dog kan den Bemærkning gjøres, at Spedalskheden og Afsindigheden i alle de anførte Tilfælde havde havt til Følge, at Samlivet var bleven ophævet og den Syge hensat i et Hospital, medens Lovbogen nærmest synes at forudsætte, at den Syge bliver i Hjemmet, jfr. Udtrykkene i 3. 16. 16 Nr. 3, at „det i sig selv er christeligt, at den Syge ikke begjærer at besmitte den anden“ og i 3. 16. 16 Nr. 5, at „den ene skal see den anden til Gode og hjælpe den i alle Maader, der muligt kan være.“ Tilfældet faaer derved i Henseende til Virkningerne for den Sunde nogen Lighed med det, at den anden Ægtefælle indsættes i livsvarigt Fængsel, og hvad den Syge angaaer, synes man, hvor Spedalskhed forelaa og en fornuftig Villieserklæring altsaa af denne kunde afgives, at have lagt Vægt paa, at den samtykkede i Skilsmissen, idetmindste fremhæves dette i Forestillingerne til Kongen som en Grund, der taler

for at bevilge Ansøgningen om Skilsmisse. — Et Tilfælde af særlig Natur haves i et Rescr. af 4 Aug. 1786 (Reg. til Rescriptsaml.), hvorefter Ægteskabet mellem en Corporal og hans Hustru ophæves, og ham tillades at indgaae andet Ægteskab, om han det attraaer, uagtet det erkjendes, at Manden neppe ved Dom vilde kunne faae Ægteskabet opløst, da hun ikke er reist fra ham, men han for 15 Aar siden har forladt hende, i Betragtning af at der i Hamborg er optaget et Forhør, hvorunder hun har erklæret, at hun ikke vil vende tilbage til ham, fordi han har behandlet hende ilde i deres Ægteskab, men har Intet imod, at han indlader sig i andet Ægteskab, naar hende tillades det samme. — Af blandet Character, som Opløsning af et Ægteskab deels af Grunde vedrørende dets Stiftelse deels af efterfølgende Aarsager, er en Bevilling af 3 Marts 1786 (Reg. til Rescriptsaml.), hvorefter en Kvinde, der for 4 Aar siden af hendes Fader var bleven tvungen til at lade sig vie til en Person, som Faderen med Urette antog for at have besvangret hende, og som ogsaa paatog sig Skylden herfor i Haab om deraf at kunne have nogen Fordeel i Fremtiden, bevilgedes Ophævelse af dette Ægteskab med Tilladelse for begge Parter til at gifte sig igjen, da hun havde og har bestemt Modbydelighed for ham, og de aldrig nogen Tid have havt legemlig Omgjængelse med hinanden, men neppe seet hinanden, end mindre talt sammen. I Forbindelse hermed kan nævnes et Rescr. af 23 Mai 1788 (Reg. til Rescriptsaml.), der omhandler et Tilfælde, hvor et Ægteskab ophævedes af en saakaldet foregaaende Skilsmissegrund, nemlig den, at Bruden befandtes at være besvangret af en anden forinden Ægteskabets Indgaaelse, om hvilken Omstændighed Brudgommen havde været uvidende og som derfor havde foranlediget Samlivets Ophævelse; det antoges vistnok med god Føie, at Ægteskabet ikke kunde faaes ophævet

ved Dom i dette Tilfælde, og der kunde saaledes ikke bringes den bedragne og forurettede Part Hjælp paa anden Maade end ad Bevillingsveien. *)

Taget der saaledes vel førend Aaret 1790, med den Afbrydelse, som foraarsages ved K. Christian d. 6tes Regjering, forekommer Exempler paa kgl. Bevillinger til Skilsmisse, ere disse dog at ansee som forholdsviis sjeldne Undtagelser. Ægteskabs Ophævelse ved Dom blev anset for den regelmæssige Vei, og paa anden Maade kunde det ikke i Almindelighed paaregnes, at noget Ægteskab kunde faaes opløst. Ligesom Bevillinger til Skilsmisse ikke omtales hverken i Frederik d. 2dens Ordinants om Ægteskabssager eller i Chr. V Danske eller Norske Lov eller i de sig til disses Bestemmelser om Ægteskab sluttende Forordninger ældre end 1790, saaledes nævnes de heller ikke i Forordningerne angaaende de forskjellige Arter af Suppliker og Memorialer fra heromhandlede Periode. I Anordn. af 2 Marts 1708 og i Pl. 20 Fbr. 1717 omtales Skilsmissebevillinger ikke imellem de Arter af Bevillinger, som kunne ventes efter Omstændighederne meddelte. Ja — hvad der maaskee beviser endnu mere — de anføres heller ikke i de nævnte Lovbestemmelser i Listen over de Bevillinger, som ikke kunne ventes, hvilket vistnok antyder, at det end ikke forekom, at Ansøgninger herom indgaves. Et mærkeligt Vidnesbyrd om, at Bevillinger til Skilsmisse maa have været anset som noget ganske exceptionelt, haves deri, at H. Stampe i sine 6 Bind Erklæringer, Generalprocureuremheden vedkommende,

*) Det maa derfor betragtes som urigtigt og stod heller ikke i Overeensstemmelse med den ellers gjældende Praxis, naar Stampe i Erklæringerne IV. 791 (fra Aaret 1765) har antaget, at Tamperretten kunde og burde give Dom til Ægteskabets Ophævelse i et saadant Tilfælde, jfr. herom strax nedenfor.

der omfatte Perioden fra 1753 til 1782, især Begyndelsen af denne Tid, og angaae de forskjelligste Gjenstande, navnlig fra Cancelliets Virkekreds, intetsteds omtaler Skilsmisse ved Bevilling. Der kan endog paapeges et Par Steder, hvor Stampe ikke veed at nævne andet end Dom som den eneste Opløsningsmaade af Ægteskab, uagtet det i disse Tilfælde laa meget nær at tænke paa Bevilling til Skilsmisse, hvis saadant overhovedet havde staaet for ham som en mulig Udvei; saaledes findes i IV S. 791 en Erklæring fra Aaret 1765 angaaende en Mand, som efter Ægteskabets Indgaaelse fandt Bruden besvangret af en anden og derfor ved Tamperretten havde anlagt Sag mod hende til Ægteskabets Ophævelse, i hvilken Anledning Stampe ikke foreslaaer at opløse Ægteskabet ad Bevillingsveien, men at der skal rescriberes Tamperretten, at omendskjøndt dette Tilfælde ikke var tydeligt decideret i Loven, som alene tillod dem, der vare trolovede, men ikke dem, der vare viede, at adskilles for foregaaende Besvangrelse, saa kunde Tamperretten dog „ifølge de i Loven fastsatte Grunde afsige Skilsmisshedom imellem dem;“ dernæst findes i V. S. 95 en Erklæring fra 1766, hvor det synes forudsat, at der ingen anden Vei gives til at faae et Ægteskab hævet paa Grund af et klart Tilfælde af *desertio malitiosa* end Skilsmisshedom, uagtet Omstændighederne i Sagen i høi Grad talte for at benytte Bevilling, hvis Stampe havde anseet dette for muligt.

See vi hen til Datidens juridiske Literatur finde vi ogsaa, at medens det i Haand- og Lærebøgerne bemærkes, at Separation fra Bord og Seng kan finde Sted efter kgl. Bevilling, omtales det aldeles ikke, at Skilsmisse kan opnaaes paa nogen anden Maade end ved Dom. Dette gjælder om Hesselbergs juridiske Collegium, saavel den første Udgave af 1753 som den

anden Udgave (ved Dons) af 1763, det gjælder om Høiers juridiske Collegium over Processen saavel første Udg. af 1742 ved H. Hagerup som anden Udg. af 1769 ved Hedegaard, og det gjælder om Dons's academiske Forelæsninger over den danske og norske Lov af 1780 saavel som om Kongslew den danske og norske private Rets første Grunde af 1781. Først Nørregaard omtaler i sine Aar 1784 udkomne Forelæsninger over den danske og norske private Ret, at Skilsmisse kan skee ved Bevilling, idet han § 204 I. S. 202 siger: „For Resten er ond Forligelse ingen Skilsmissegrund efter Loven. Men den Uskyldige maa i dette som i andre lige Tilfælde henvende sig til Cancelliet for derigjennem efter Ansøgning, paa Grund af Sagens særdeles Omstændigheder, at naae det, som Loven ei, af Frygt for Misbrug, i Almindelighed kunde tilstede.“ Derefter gaaer han videre, idet han fortsætter saaledes „Naar nu Ægteskab ved Dom, som det eneste Middel efter Loven, er ophævet o. s. v.“

Omtrent fra Aaret 1790 begynder derimod Skilsmisse ved Bevilling at blive sædvanlig, og med rivende Fart formeres Tilfældene, saaledes at det i faa Aar kommer dertil, at Ægteskabs Opløsning ad Bevillingsveien er langt hyppigere end Opløsning ved Dom. Hvad der i saa Henseende udgjør et afgjørende Vendepunct er navnlig, at det fra Aaret 1790 bliver anerkjendt i Praxis, at Separation fra Bord og Seng ifølge Øvrighedstilladelse, ja endog blot længere Tids factisk Adskillelse, giver Adgang til at opnaae endelig Skilsmisse ved Bevilling, og herved er i Virkeligheden Veien aabnet for Ægteskabs Ophævelse, naar begge Parter attraae det, blot paa Grund af Ægtefællernes Uenighed eller Ulyst til at leve sammen, uden Efterviisning af nogen anden Grund. At dette ogsaa maatte have til Følge, at Skilsmisse ved kgl. Bevilling uden foregaaende

Separation gaves lettere og hyppigere end tilforn, om end naturligviis kun af bestemte Grunde, der imidlertid gik langt udover Lovens Skilsmisseaarsåger, er forstaaeligt. Til bedre Indsigt i denne hele nyere Udvikling af Skilsmisse ved Bevilling vil det være hensigtsmæssigt først at betragte, hvorledes Separation fra Bord og Seng og den herved begrundede Adgang til Skilsmisse har uddannet sig, og derefter at omtale den Udvikling, der i Forbindelse hermed er foregaaet ogsaa med Hensyn til Skilsmisse ved Bevilling uden foregaaende Separation.

Medens den katholske Kirkerets Separation paa Livstid, *o*: Separation, bestemt til at være livsvarig, ikke anerkjendtes i den protestantiske Kirkeret, blev temporair Separation efterhaanden indført og ikke saa lidt brugt i den. Allerede i den ældste Vittenberger Consistorialpraxis, om hvilken vigtige og interessante Oplysninger ere sammenstillede af O. Mejer: „Zur Gesch. des aelteren protest. Eherechts“ i Doves og Friedbergs Zeitschr. für Kirchenrecht XVI. S. 35 ff, dømte Retten til Separatio a mensa et thoro i visse Tilfælde, hvor man ikke vilde tilstaae Skilsmisse, navnlig naar Konen var Gjenstand for Mishandlinger af Manden, og det havde viist sig, at hun ikke kunde sikkres herimod ved andre Forholdsregler, jfr. l. c. S. 57 (*si vero tanta est sævitia mariti, at mulieri trepidanti non potest sufficiens cautio & securitas præstari*), ja det synes endog, som om Kiv og Uenighed mellem Ægtefællerne, der ikke udelukkende kunde tilregnes den ene af dem, ansaaes for tilstrækkelig Grund til at dømme til Separation, jfr. l. c. S. 97. Denne Opfattelse blev ikke uden Indflydelse paa den kirkelige Lovgivning og paa den almindelige protestantiske Praxis i de følgende Tider. Nogle Kirkeordinantser og Consistorialregulativer foreskrive i Tilfælde af Sævities fra Mandens Side, at naar Politiestraf,

navnlig Fængsel, er forsøgt, uden at dette har frugtet, skal den skyldige Mand tilsidst dømmes til Landsforviisning for bestandig, og herved skabes der da et Fundament, hvorpaa endelig Skilsmisse kan tilstaaes, nemlig en Art af desertio*). Men paa de Steder, hvor Lovene paa Grund af Insidier eller Sævitier kun hjemlede Anvendelsen af politiemæssige Tvangsmidler, f. Ex. Fængsling indtil Ægtefællerne forsones, men derimod udelukkede Skilsmisse, gik Udviklingen den Vei, at Separation traadte i Stedet for disse Politieforholdsregler, efterhaanden som deres Uhensigtsmæssighed og Uoverensstemmelse med Tidsaanden traadte stærkere frem, og det blev da Praxis i saadanne Tilfælde at idømme Separation, snart paa bestemt Tid som en Slags Bod, snart paa ubestemt Tid indtil Forsoning, hvilken sidste Separation da ofte kaldtes perpetua. Hermed var det første Stød givet til Læren om Skilsmisse propter inimicitias irreconciliabiles; thi Tingenes Logik førte naturligen til, at man, hvor Separationen ikke efter længere Tids Forløb ledede til Samlivets Fornyelse, endte med at admittere den fuldstændige Skilsmisse. I denne Retning pegede Doctrin og Praxis allerede i Slutningen af det 17de Aarh., jfr. L. Richter Beiträge zur Geschichte des Ehescheidungsrecht in der evangelischen Kirche 1858. S. 75—76, og Dove sub voce Scheidungsrecht i Herzog's Real-Encyclopædi der Theologie (1860). Interessante ere de Oplysninger, som Richter i det anf. Skr. S. 77—81 og S. 82—86 meddeler om

*) Jfr. Goeschen Doctrina de matrimonio. Halæ 1848 p. 64: Poena autem nocentis vel in relegatione consistere potest: qui quidem si, ne in gratiam cum altero conjuge rediret, perseveraret exsul, istud pro desertione malitiosa haberet, itaque res ad divor tium perducere poterat, jfr. Preuss. Consist. Ord. af 1584, Nedersachsiske Kirke-Ord. af 1585.

Praxis i Mark-Brandenburg. Det sees, at den store Churfyrste Frederik Wilhelm ved et Rescript af 5 Decbr. 1676 tildeelte Consistoriet i Cøln an der Spree en Irettesættelse, fordi det havde tilladt sig ved Kjendelse at bevilge Separation fra Bord og Seng i nogle forekommende Tilfælde. Men under 12 Decbr. s. A. svarer dette og retfærdiggjør sig i en udførlig Erklæring, hvori det bl. a. yttres „Ew. Churf. Durchl. aber wollen nicht ungnädig aufnehmen, dass wir Deroselben, jedoch in tiefster Underthänigkeit, fürstellen müssen, wie die Scheidung von Tisch und Bett auf eine Zeit lang nicht ein neues oder ungewöhnliches, sondern ein uraltes und in der ganzen Christenheit und allen Churfürstl. Ländern übliches und gebrauchliches Werk sey, welches weitläufig ausgeführt werden konnte, wenn Ew. Churf. Durchlaucht. wir damit beschweren dürften. So findet auch, Gnädigster Herr, Separatio a thoro & mensa statt in den Kayserlichen Rechten, in dem jure canonico, ja bey den Evangelischen Religionen zugethanen vornehmen Theologis; Jure Consulti et Politici stimmen hiermit überein etc.“ Consistoriet forklarer derfor, at det kun har handlet „hiesigen und anderen Consistorien Gebrauch nach“, naar det undertiden har dømt til Separation paa to à tre Maaneder, ja ogsaa undertiden har prolongeret saadan Separation „damit perpetuæ inimicitiae, sævitiae, ja veneficia und homicidia vermieden werden möchten“. Derimod forklarer det, at det aldrig har tilladt sig at give Skilsmisse qvoad vinculum undtagen in puncto manifesti adulterii et malitiosæ desertionis. Churfyrsten finder sig tilfredsstillet ved denne Consistoriets Retfærdiggjørelse, thi under 10 Jan. 1678 svarer han, at det ikke havde været hans Mening, at der ikke nok maatte skee Separation a mensa et thoro paa nogen Tid, naar der er opstaaet saadan Fjendskab og Stridighed mellem Ægtefæller, at der af

deres vedvarende Samleven kan befrygtes allehaande Ulykker og Ulemper, men at han kun havde villet indskærpe, at man maatte gaae varsomt frem med Skilsmisser qvoad vinculum og ikke tillade disse undtagen af de Aarsager, som indeholdes i den hellige Skrift og i Lovene. Richter nævner l. c. S. 82 et andet Tilfælde, som viser, at denne Opfattelse vedblev, thi i en Erklæring af 3 Novbr. 1683 udtaler den Neumärkische Regering i Cüstrin, der tillige var gejstlig Ret, angaaende et Par Ægtefæller: „Weil nun dieses alles nicht nur capitales, sed immortales et æternas inimicitias et odia causirende Dinge seyen, und wir sie zu reconciliiren vergebens uns bemühet, haben wir mehr den zu viel Ursache gehabt, sie per sententiam a thoro et mensa zu scheiden; sie aber auch a vinculo zu separiren, weil wegen unterschiedenen Circumstantien super desertione et adulterio nicht erkannt werden konnte, hat uns als Consistorial-Räthen nicht zugestanden“; Regjeringen udtaler derimod, at „Ew. Churf. Durchl. als Supremus Episcopus, ex plenitudine potestatis, auch gar wohl das vinculum auflösen und sie ganz von einander lossprechen können“, og henstiller derfor, at Churfyrsten per rescr. princ. vil ophæve det paagjældende Ægteskab. Consistoriet i Cøln an der Spree foreslaaer vel at see det an endnu i nogen Tid, inden der skrides til Skilsmisse, men allerede under 17 Jan. 1684 ophævede Churfyrsten det omtalte Ægteskab ved Rescript.

Ligesom den Grundsætning, at Adskillelse fra Bord og Seng finder Sted ved en Retskjendelse, overhovedet herskede i de fleste tyske protestantiske Territorier, saaledes var og er den gjældende i vore tvende Nabolande, nemlig paa den ene Side i Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen og paa den anden Side i Sverig.

For Hertugdømmernes Vedkommende har det altid været Reglen, at Adskillelse fra Bord og Seng kun kan finde Sted ifølge Dommerens Kjendelse*). Alle lovbestemte Skilsmissegrunde berettiger den Uskyldige til at paastaae Adskillelse fra Bord og Seng paa en vis begrændset Tid i Stedet for Skilsmisse, ligesom ogsaa saadan Adskillelse kan indrømmes som reent midlertidig Foranstaltning under Skilsmissesagens Gang. Conseqvent skulde Separation vel ikke anvendes i andre Tilfælde, men Praxis antager, at Separation paa en vis begrændset Tid ogsaa kan anvendes af Retten for at bevirke en Forsoning mellem uenige Ægtefæller, hvor ingen legal Skilsmissegrund er tilstede. Naar den af Retten satte Frist er udløbet, maa Ægtefællernes Samliv gjenoptages, eller Skilsmisse søges enten ved Dom eller ved kgl. Resolution. Ægtefællerne kunne dog, naar som helst de ville, afbryde Separationen og flytte sammen, jfr. hermed N. Falck Hdb. des schlesw. holst. Privatrecht IV. S. 493—94, A. F. Krieger den slesvigske Familie- og Arveret S. 62—63.

I Sverig kan Separation fra Bord og Seng (skilnad til säng och säte) ligeledes kun bestemmes ved Retskjendelse; ligesom i Hertugdømmerne Slesvig og Holsten kan Skilsmisse i visse Tilfælde gives per rescriptum principis, men Separation a thoro et mensa kan ikke og har ingensinde kunnet gives paa anden Maade end ved Dommerens Kjendelse. Den almindelige

*) Derimod kan Skilsmisse foruden ved Dom ogsaa gives per rescriptum principis udenfor de lovbestemte Skilsmissetilfælde, men saadan Opløsning af Ægteskaber bevilgedes dog kun meget sjældent, jfr. N. Falck Hdb. des schlesw. holst. Privatrecht IV. 488 og A. F. Krieger den slesvigske Familie- og Arveret S. 62.

Grund til, at Separation forordnes, er, „at der er opkommen Had og Bitterhed mellem Ægtefæller, og den ene af dem derom gjør Anmeldelse til Præsteskabet, eller det paa anden Maade bliver vitterligt“; naar da Uenigheden, trods Advarsel først af Præsten og senere for Kirkeraadet, vedbliver, kan Retten dømme til Separation paa et Aar og i Forbindelse hermed efter Omstændighederne forbyde Ægtefællerne under Straf af Bøder i den Tid at besøge hinanden, jfr. Giftermaalsbalken 14 Cap. § 1. Separationen fremtræder herefter meget bestemt ikke blot som et Forsoningsmiddel, men tillige som en Art Tugt, idet det ikke er Ægtefællerne tilladt at flytte sammen, naar de ville, ligesom Separation kan anvendes, ikke blot naar nogen af dem begjærer det, men uden dette ex officio, naar det ufredelige Samliv har givet offentlig Forargelse. Naar den idømte Separationstid er omme, skal Ægteskabet fornyes, medmindre nogen af Ægtefællerne gjør de fornødne Skridt til at opnaae Skilsmisse, i hvilken Henseende bemærkes, at Ægteskabets Opløsning ved kongelig Bevilling kan opnaaes, naar Adskillelse fra Bord og Seng forgjæves har været forsøgt, jfr. kgl. Frd. 27 April 1810.

At dømme til Separation fra Bord og Seng, har neppe nogensinde været i regelmæssig Brug her i Danmark siden Protestantismens Indførelse. Lovene indeholde intet, som kunde hjemle det, og der har heller ikke ved Domstolene uddannet sig nogen Retspraxis i saa Henseende. Vel forekom det undertiden i Begyndelsen af det 18 Aarh., at de underordnede Domstole i Ægteskabs-sager eller Commissairer dømte til Separation fra Bord og Seng i Tilfælde af slet og forargeligt Samliv mellem Ægtefæller, men Højesteret har altid karakteriseret dette som lovstridigt, jfr. Deuntzer's Familieret S. 168. Det hedder derfor ogsaa i Højers Colleg. over Processen

første Udg. af 1742 S. 417 „Somme Tider begjæres Separatio a thoro & mensa, men Tamperretten kan ikke decidere videre, end om de maa skilles ad eller blive sammen; det andet hører til verslig Ret; desuden har vi i Lov og Forordninger ikke et Ord om den Skilsmisse; saadan Casus maa derfor søges hos Kongen som en Slags Contract mellem dem, hvorpaa de begjære Kongens Approbation; derpaa er 3 à 4 levende Exempler i Kbhavn. Dette er nu den eneste Maade“. I den anden Udgave af Højers her omtalte Skrift fra Aaret 1769 S. 412 er den anførte Bemærkning ændret noget; det hedder her „Separatio a thoro et mensa kan ved Tamperretten ei tilfindes, men maa obtineres ved kgl. Resolution efter foregaaende Thingsvidne og andre troværdige Attester om tilstrækkelige Aarsager dertil. Naar begge ere enige derom, ansees det som en Slags Contract mellem dem, hvorpaa de da og begge begjære Kongens Approbation, som haves adskillige Exempler paa.“ I Hesselbergs juridiske Collegium første Udg. fra Aar 1753 S. 84 siges „Skilsmisse ved Bord og Seng kaldes, naar Ægteskab ikke ophæves, men Personerne alene skilles fra hinanden. Dette har ikke Sted hos os uden efter kgl. Tilladelse.“

Det er altsaa en Ejendommelighed ved vor Ret, hvorved den adskiller sig fra de fleste andre Landes, at den ikke kjender eller har kjendt Separation fra Bord og Seng som et til Domstolenes Raadighed staaende Middel til at bringe Ægtefællerne til Eftertanke, men kun som en ved kgl. Naade tilstaaet Fritagelse for et utaaleligt ægteskabeligt Samliv. Derfor har Forudsætningen for Separationsbevillings Meddelelse hos os altid været, at den ene eller begge Ægtefæller ansøgte derom, derfor gaves Separationen ikke paa nogen vis Tid, og derfor stod det Ægtefællerne frit for at flytte sammen igjen, naar de vilde. Naturligviis lod

sig med denne Opfattelse meget vel forene, at det ikke forsømtes ved gejstlig Formaning at søge at forlige dem, medens de levede adskilte. Men vedblev Uenigheden, tvang man dem heller ikke sammen igjen; Adskillelsen kunde derfor de facto blive livsvarig. Heromhandlede Separation fra Bord og Seng fandt altsaa kun Sted ifølge kgl. Bevilling*).

I den ældre Tid forekomme saadanne Separationsbevillinger meget sjeldent, jfr. som Exempel en i Skilsmissebevilling af 7 Aug. 1687 (ovenfor S. 25 øverst) omtalt kgl. confirmeret Separationscontract mellem Ægtefæller, der levede i Uenighed; men fra 1720 ere Separationer hyppigere, baade naar Ægtefællerne ere enige herom og uden at dette er Tilfældet. Navnlig begynder det at blive ikke ganske sjeldent, at der efter den ene Ægtefælles, især Konens, Ansøgning bevilges hende Separation paa Grund af Mishandlinger eller andet lignende slet Forhold fra Mandens Side, uden at der spørges, om han heri samtykker. Separationen ansees som en billig Fritagelse for et utaaeligt Samliv, der indrømmes den, som søger derom, naar Sandheden

*) Separationsbevillingen fremtræder nærmest som en Dispensation, der paa Ansøgning gives den ene eller, hvis de derom ere enige, begge Ægtefæller fra Forpligtelsen til at samleve, en Dispensation, hvis Betydning vil forstaaes, naar det erindres, at der paa den Tid anvendtes Straf mod Ægtefæller, som vilkaarligt ophævede deres Samliv, jfr. Deuntzers Familieret S. 103. I et enkelt Tilfælde (kgl. Rescript 12 Novbr. 1723) synes Separation at være bleven befalet ex officio, altsaa at være bleven brugt som en Foranstaltning, hvorved Øvrigheden greb ind for at hindre Forargelse; men dette er vistnok et aldeles enestaaende Tilfælde hos os. Der er ellers ikke noget Spor af, at Separation fandt Sted undtagen efter Ansøgning og som en af kgl. Naade tilstaaet Bevilling.

af dens Klager ansees for oplyst. Bevillingen lød i Almindelighed paa, at Kongen „af sær kgl. Naade har dispenseret og tilladt, at fornævnte NN og hans Hustru NN paa nogen Tid maa leve fra hinanden, og enhver af dem være for sig selv, dog saa at deres Sjølesørger imidlertid flittig besøger dem begge og ved gudelig Formaning søger igjen at forene dem, saa skal og deres Gods og Midler tages under Administration af Rettens Mittel, og Beholdningen, efter at deres bortskyldige Gjeld er betalt, deles i to lige Dele imellem dem, og for hver af dem især anordnes en god Mand til Curator“. Saadanne Bevillinger haves f. Ex. af 7 April 1721, 26 Decbr. 1721, 5 Oct. 1722, 15 Marts 1726, 19 Marts 1728, 25 Febr. 1724 (Fogtm. Reg. til Recept-saml.), 30 Juni 1730 (Roths Rscr. II. 555). Meddelelsen af disse Separationsbevillinger gik heelt og holdent gjennem verslige Myndigheder. Der foreligger Øvrighedens (Magistratens) Erklæring over Andragendet og navnlig dens Bevidnelse af Klagernes Sandhed, i Reglen i Forbindelse med Oplysning om, at den skyldige Ægtefælle oftere er formanet af Øvrigheden; i et af Tilfældene bemærkes det, at Magistraten har straffet Manden med Arrest og ladet ham udgive en skriftlig Forpligt til ikke mere at mishandle Hustruen, men uden at dette har frugtet*). Der er aldrig i Bevillingerne sat nogen bestemt Tidsgrændse for Separationens Varighed, ved hvis Udløb den skal ophøre og Samliv atter forsøges, og der foreligger derfor Mulighed for, at den kan blive bestandig, hvis de gejstlige Bestræbelser for at forene Ægtefæl-

*) Man mindes her om de Bestemmelser i Kirkeordinantser fra det 16de Aarh., hvorefter Separation først idømtes, naar Politistraffe forgjæves vare anvendte mod den Skyldige, eller dennes Cautionsstillelse for fremtidig ordentlig Opførsel havde viist sig uvirksom.

lerne ikke føre til noget; paa den anden Side er der intet Spor til, at den Opfattelse endnu havde vundet Indgang, at det i saa Fald kunde komme dertil, at Skilsmisse tilstodes efter længere Tids Separation og frugtesløse Bestræbelser for at forlige Ægtefællerne. Tilstandens provisoriske Natur synes ogsaa at være bleven hævdet paa en ret betegnende Maade ved den i Bevillingerne foreskrevne Ordning af Ægtefællernes Formuesforhold, idet Mandens Raadighed over Boet standses, og begge Ægtefæller (ikke blot Konen) sættes under et Slags Værgemaal, saalænge Separationen varer. Ogsaa ordnes Forholdet undertiden saaledes, at ingen Deling af Boet finder Sted, men at Manden skal yde Hustruen et Underholdningsbidrag, f. Ex. naar han var Fæstebonde. Efter 1730 blive disse Separationsbevillinger atter sjældnere, om de end ikke heelt ophøre at forekomme. Det synes næsten, som om den strængere religiøse Retning under Kong Christian d. 6te ogsaa her har gjort sig gjældende; ifølge Theologernes Opfattelse kunde Separation i al Fald ikke tilstaaes, blot fordi Ægtefællerne begge attraaede den af Uenighed eller Ulyst til at leve sammen, men kun i Tilfælde af Sævitier eller Insidier, og naar Formaning og Straf forgjæves var forsøgt. Dog kan det ikke antages, at denne Konge principielt har været imod at tilstaae Separation, thi ikke blot blev der ved et Rescript af 21 Decbr. 1736 givet den ovenfor S. 33 nævnte Grev Oertz og hans Hustru Tilladelse til at leve separerede under en Skilsmisseproces, som de førte med hinanden, men det sees af et Rescript af 2 Oct. 1739, at Kongen, da det var bleven afgjort, at der ikke kunde skee Skilsmisse mellem dem, jfr. det ovenfor omtalte Responsum af det theol. Facultet af 5 Novbr. 1737, var villig til at give dem Bevilling til at leve separerede, saalænge indtil de selv maatte attraae at leve sammen igjen, imod at deres

Bo opgjordes og forskjellige finantsielle Ordninger blevne trufne mellem dem*), men da de ikke vilde indgaae herpaa eller enes herom, blev Kongen vred og befalede ved et Rescript af 30 Oct. 1739, at der ikke mere maatte forelægges ham eller i Collegierne modtages flere Suppliker fra disse Ægtefolk, men at de i et og alt skulde henvises til at søge Lands Lov og Ret og ikke mere kunde vente nogen Art af beneficia juris. Et Rescript af 15 Jan. 1745 viser endvidere, at der var tilstaaet Separation ifølge Overenskomst mellem en Over-Land-Bygmester Krieger og hans Hustru, idet bemeldte Rescript angaaer Opgjørelsen ar Boet ved Commissairer i den Anledning. Men flere Beviser paa Separations Meddelelse i K. Christian d. 6tes Tid har jeg ikke kunnet finde, og jeg maa deraf uddrage den Slutning, at de i al Fald i den Periode have været yderst sjeldne. Dette synes ogsaa at fremgaae deraf, at det i Højers Colleg. over Processen første Udg., som udkom 1742, siges, at der haves 3 á 4 levende Exempler paa Separation i Kjøbenhavn, et saare ringe Antal i saa stor en By**), og disse kunne iøvrigt meget godt tænkes at hidrøre fra Tiden førend Christian d. 6tes Thronbestigelse. Imellem 1750 og 1760 forekomme derimod

*) Og det uagtet det theol. Facultet i dets Betænkning af 5 Novbr. 1737 havde sagt „Vore Læreres i den evangeliske Kirke almindelige og samtydige Mening er, at Uvenskab og Uenighed er ikke engang tilstrækkelig Aarsag til det Slags Skilsmisse, som kaldes *quoad domicilium* eller af andre *quoad thorum et mensam*, men at det ikkun kan skee, hvor der findes Grumhed, eller den ene staaer efter den andens Liv, saa at de ikke kan leve tilsammen uden Livsfare, og da skal dog tilforn bruges alle de Midler, som enten Guds Ord eller verslige Love tilholde.“

**) Kjøbenhavn antages at have havt c. 76,000 Indbyggere i 1728 og c. 92,500 i 1769, jfr. Hist. Tidsskr. V. 3 B. 534, 542.

igjen Bevillinger til Separation fra Bord og Seng temmelig hyppigt og navnlig fra 1755 af een eller flere om Aaret, og i Løbet af nogle faa Aar blive de saa talrige, at de kunne henregnes til de aldeles jævnlige forekommende Expeditioner. Ligesom i en ældre Periode fremtræde de i to Skikkelser. Undertiden have de Formen af kgl. Confirmationer paa Separationscontracter, som Ægtefællerne have indgaaet med hinanden og derefter indsendt, undertiden fremtræde de som egentlige Separationsbevillinger, der meddeles paa Ansøgning af Ægtefællerne.

Hvad den første Art, de confirmerede Separationsovereenskomster, angaaer, angives der i Reglen i dem ingen anden Grund til Separationen end Uenighed og ulykkeligt Samliv mellem Ægtefællerne. Sædvanligviis indeholdes der i dem meget udførlige Bestemmelser om Ordningen af Forholdet mellem Ægtefællerne, og i Almindelighed synes det at fremgaae af disse, at Separationen ikke er tænkt som en reent midlertidig eller forbigaaende Foranstaltning, men, om det end naturligviis ikke udelukkes som en Mulighed, at Ægtefællerne kunne komme til at forliges og leve sammen igjen, indrettes dog det hele Forhold paa, at Separationen vil blive stedsevarende. Der træffes saaledes Bestemmelser angaaende Boets Deling, angaaende Gjældsansvaret, angaaende Børnene, naar saadanne findes, og sædvanligviis bestemmes det, at Konen skal ansees for myndig, stundom dog, navnlig naar der er Formue, under Tilsyn af en Curator. Der findes intet Spor af nogensomhelst Mægling af verslige eller gejstlige Myndigheder, men Separationscontracten afsluttes aldeles privat og indsendes derefter uden videre med Ansøgning om Confirmation*).

*) Som Exempler kunne anføres Confirmationer af 21 Feb. 1755, 6 Jan. 1758, 16 Novbr. 1759, 18 Jan. 1760, 14 Mai

Ved Siden af disse Confirmationer paa Separationscontracter forekommer der, som bemærket, i stigende Mængde egentlige Separationsbevillinger ifølge Ansøgning herom fra den ene eller begge Ægtefæller i omtrent samme Form og paa samme Maade som i Begyndelsen af Aarhundredet, jfr. ovenfor S. 52. Sædvanligviis ansøger den ene af Ægtefællerne Kongen om Separationsbevilling formedelst den anden Ægtefælles slette og utilbørlige Forhold, og det er da i Reglen enten dennes Drikfældighed og deraf følgende Forødelse af Formuen og Ødelæggelse for Familien eller Mishandling i Ord og Gjerning, der paaberaabes som Grund til Separationen. I Almindelighed er det naturligviis Konen, der optræder som Ansøger, men der forekommer ogsaa Tilfælde, hvor Manden søger Separation fra Konen formedelst hendes Drikfældighed, Mangel paa Huusholderiskhed, uordentlige Levned o. desl. Separationen meddeles som oftest, uden at der spørges om den anden Ægtefælles Samtykke. Forretningsgangen var den, at der over den indkomne Ansøgning afgaves Erklæring af Stedets Øvrighed, i Kbhvn Magistraten, udenfor Kbhvn Amtmanden og Underøvrigheden, og naar Øvrigheden bekræftede Sandheden af de i Ansøgningen paaberaabte Omstændigheder og anbefalede den, blev den derefter bevilget. Øvrighederne synes at have anstillet den fornødne Efterforskning angaaende Ægtefællernes Forhold, og, naar Ægtefællerne begge vare tilstede, at have kaldet dem for sig for at modtage deres Erklæringer, eventuelt om Vilkaarene for Separationen, ligesom der ogsaa forekommer Spor af, at Øvrighederne undertiden have anstillet en Slags Mægling imellem Ægtefællerne, men i mange Tilfælde synes

1762, 24 Aug. 1763, 8 April 1765, 7 Mai 1765, 18 April 1766, og derefter med voxende Hyppighed.

dette ikke at have fundet Sted. Vilkaarene for Separationen fæstsættes i Korthed i Bevillingen, i Reglen i Overeensstemmelse med den ansøgende uskyldige Parts Forslag, men der kan ingen Tvivl være om, at Kongen ansaa sig for berettiget til ogsaa i denne Henseende at diktere Parterne en Afgjørelse og skille dem imellem, hvis der var Strid. Sædvanligviis gaaer Bevillingen ud paa, at Formuefælledskabet ophæves og Boet deles ved lovligt Skifte, saafremt Parterne ei paa nogen anden Maade kunne forenes, Børnene tilkjendes i Reglen den uskyldige Part, Konen erklæres for myndig, og den ene Ægtefælles fremtidige Gjæld den anden uvedkommende. Undertiden naar Manden har ødelagt Familien ved Ødselhed og uordentligt Levned, lyder Bevillingen paa, at ikke blot den Gjæld, han efter Separationen gjør, skal være Konen uvedkommende, men ogsaa den Gjæld, han allerede har stiftet. I enkelte Tilfælde indeholder Bevillingen en formelig Umyndiggjørelse af Manden*).

Som bemærket blev der ved de heromhandlede Bevillinger til Separation paa Grund af den ene Parts slette Forhold i de fleste Tilfælde ikke taget noget Hensyn til, om den Skyldige er enig i og villig til Separation, men i nogle Tilfælde findes det dog udtrykkeligt fremhævet, i Reglen i vedkommende Øvrigheds Erklæring, at begge Parter vare enige om, at de ikke kunde leve sammen, og undertiden sees de ogsaa at have været enige om Separationsvilkaarene**). I den

*) Som Exempler paa Separationsbevillinger af heromtalt Art kan nævnes Bevillinger af 5 Oct. 1759, 15 Marts 1761, 14 Aug. 1761, 26 Fbr. 1762, 11 Marts 1763, 4 Novbr. 1763, 3 Sept. 1764, 22 Marts 1765, 26 Juli 1765, 1 Novbr. 1765, 26 April 1766, 5 Juni 1767, 22 Juni 1767, 6 Novbr. 1767, 18 Marts 1768 og 20 Mai 1768 o. s. v.

**) Som Exempler herpaa Bevillinger af 7 Dcbr. 1764, 18 Oct. 1765, 21 Fbr. 1766, 30 Jan. 1767, 30 Sept. 1768 o. fl.

første Tid synes der ikke at være lagt synderlig Vægt paa dette Moment, hvorimod hele Vægten lægges paa, at Øvrigheden bevidner, at Ægtefællerne leve slet og forargeligt med hinanden, og at Skylden ligger hos den Ansøgendes Modpart. Men efterhaanden bliver det mere og mere fremdraget som et Hovedmoment, at den anden Ægtefælle ikke modsætter sig Separationen, og det bliver kjendeligt, at denne Omstændighed betragtes som noget, der dispenserer Øvrigheden fra at gaae saa dybt i dens Undersøgelse af Forholdet, som den ellers maatte. Hermed stemmer ganske, hvad Nørregaard siger (l. c. S. 203), at naar Ægtefællerne ei ere enige om at forlange Separation, fordres der stærke Beviser for at faae den; samme Bemærkning forekommer hos Kongslew.

Et vigtigt Vidnesbyrd om, at Bevilling til Separation efterhaanden var bleven en jævnlig forekommende Expedition i Cancelliet, haves deri, at det kgl. Rescript til Oversecretairen i det danske Cancelli af 26 Febr. 1768 Nr. 13 nævner Separation mellem Ægtefolk fra Bord og Seng som en af de Sager af ringere Betydning, Kongen ikke selv underskriver, men som underskrives alene af Oversecretairen; herved sættes disse Bevillinger i Klasse med en Mængde andre jævnlig forekommende, f. Ex. Opreisning paa Domme, som ikke ere over 3 Aar, nyt Ægteskab at maatte indtræde udi uagtet ergangen Skilsmisdom, Børn at døbes hjemme i Huset, uskift Bo at sidde udi o. s. v. Haand- og Lærebøgerne fra denne Periode stemme ogsaa hermed, idet de alle omtale, at Bevillinger til Separation gives; i Højers Colleg. over Processen anden Udg. af 1769 hedder det, at der haves „adskillige Exempler“ paa Separation; Kongslew siger (1781), at Bevillinger til Separation „ikke sjældent“ gives; Nørregaards Fremstilling (1784) § 206 S. 204 viser, at Separationsbevillinger dengang vare gængse

„som oftest formedelst ond Forligelse, den enes slette Opførsel m. m.“ I Cancelliets Voteringer angaaende tvende Skilsmissesager fra 1790, hvorom strax nedenfor, yttres det af et af Collegiets Medlemmer, at Ansøgninger om Separation indkomme „dagligt“.

I Slutningen af Sytten hundrede og fiirsindstyverne træffe vi endnu den ovenfor fremstillede Praxis i Henseende til Separation fra Bord og Seng uforandret; der gives Separation baade i Form af Confirmation paa Separationsovereenskomster mellem Ægtefæller og i Form af Bevillinger efter den enes Ansøgning paa Grund af den andens slette Forhold, men intet Exempel forekommer endnu paa endelig Skilsmisse paa Grundlag af nogen Tids Separation. Saadanne Bevillinger, der underskrevet af Kongen selv, begynde først at forekomme i de første Aar af Aarhundredets sidste Decennium.

Vendepunctet falder i Aaret 1790. Allerede Ørsted nævner i Hdbg. II. 238 øverst dette Aar som det, fra hvilket man begynder at give Skilsmisse efter foregaaende Separation, medens paa den anden Side Nørregaard i hans 1784 udkomne Forelæsninger endnu ikke omtaler Skilsmisse paa Grundlag af foregaaende Separation, skjøndt han iøvrigt forudsætter, at Skilsmisse undtagelsesviis kan gives ved umiddelbar kgl. Bevilling. Sammenhængen med, at man i Aaret 1790 begynder at anerkjende nogen Tids Separation som en Grund til at tilstaae Skilsmisse, lader sig fuldstændigt oplyse ved Hjælp af de i Cancelliets Archiv værende Documenter. Der indkom to Ansøgninger om Skilsmisse fra tvende Ægtepar, som begge havde været lovfølgelig separerede i nogen Tid, dog intet af dem i fulde tre Aar, uden at der var nogen Udsigt til Forsoning. Imellem Cancellicollegiets Medlemmer var der Tvivl

om, hvorledes disse Sager skulde tages, og navnlig om, hvorvidt der burde gjøres Indstilling til Kongen om Skilsmisse ved kgl. Resolution, da herpaa intet Exempel hidtil var forekommet. Til Veiledning for Collegiet blev der om den ene af Ansøgningerne indhentet Erklæring af Hof- og Stadsretten, som under 26 Febr. 1790 anbefalede at indstille til Skilsmisse, og derefter indhentedes, da den anden Ansøgning var kommen til, over begge Ansøgningerne Højesterets Erklæring. Under 26 Mai s. A. afgaves Højesterets Betænkning, hvori tilraades at indstille de tvende Ansøgninger til Bevilligelse. Der forudskikkes i Betænkningen nogle Bemærkninger om, at nyere Lærde, saasom Michaelis og Georg Ludvig Böhmer*) og efter dem Kongslew, have

*) Hermed maa navnlig være sigtet til G. L. Böhmer.s *Princ. juris Canonici* § 407 Anm. b, hvor det siges „*Observandum omnino 1) non omne divortiorum jus a Christo definitum, sed in controversia, quæ inter Hilleli et Schammai discipulos de certis causis divortii intercedebat, responsum esse, cujusnam sententia rectior esset; 2) totam illam controversiam pertinuisse ad causas divortii privati et ejus imprimis, quod fit, invito altero conjuge, datis repudii literis*“. Men forresten maa bemærkes, at medens vel Michaelis og Georg Vilhelm Böhmer kunne nævnes som Forsvarere af den Mening, at Skilsmisse kan gives, naar det efter længere Separation ikke lykkes at bringe Forsoning tilveie mellem Ægtefællerne, jfr. Glücks Erläuterung der Pandecten 23 Th. 2 Abth. S. 461, gjælder dette ikke om Georg Ludvig Böhmer, thi han siger netop i § 413 „*Inter protestantes non nisi ad tempus decernitur (sc. separatio quoad mensam et thorum), quo elapso causaque separationis sublata, ad matrimonium redintegrandum agi potest; causa vero illius adhuc subsistente, eadem ratio, quæ locum fecit separationi, causam præstat ejusdem in ulterius tempus producendæ*“.

antaget, at Christi Lære alene angaaer *divortia privata*, og at den følgelig ikke hindrer Staten eller Regenten i at kunne ophæve Ægteskaber, endog formedelst andre Aarsager end dem, Skriften ommelder. Der opstilles den Paastand, at Moral og Statsklogskab ingenlunde forkaster *divortia*, men at der dog udfordres Forsigtighed og Betænkksomhed i at tilstaae dem. Derefter bemærkes, at vor Lovgivning, ifølge fremfarne Tidens Begreber herom, alene tilsteder *divortia* i saadanne Tilfælde, „hvor der enten findes Omstændigheder, som gjøre Forbindelsen efter sin Natur ugyldig, eller hvor der er skeet et aabenbart Brud imod de meest væsentlige Dele af Ægteskabet. Til det første Slags høre: Udygtighed, fordulgt Spedalskhed, ældre uophævede Forbindelser, til det sidste Hoer, Desertion og, propter *paritatem rationis*, Landsforviisning eller Fængsel for Misgjerninger. Derimod nævnes ingensteds *inimicitia irreconciliabilis* som gyldig Aarsag til *divortium*, endskjøndt det er aabenbart, at en saadan indbyrdes Afsky og Uforsonlighed strider imod begge Hovedhensigter af Ægteskabet, nemlig *procreatio sobolis* og *mutuum adjutorium*. . . . Vore Konger have derfor i saa Fald ikke sjældent bevilget *separatio qvoad thorum* et *mensam*, hvilket kan ansees som en Temperatur i Lovens Nidkjærhed over Ægteskabernes Haandhævelse.“ Denne Udvei anseer Højesteret imidlertid for utilstrækkelig, da den i Gjærningen gaaer ud paa at dømme tvende Personer til evigt *Coelibat*, og Retten fortsætter derefter saaledes „da det nu ikke egentlig er *divortia*, som kan ansees for farlige for Staten og Sæderne, men alene altfor hyppige *divortia*, saa vilde det være ligesaa betænkeligt aldrig at tilstede dem udenfor Loven som farligt at tilstede dem under alle Omstændigheder, endog naar begge Parter anholde derom, og da Exemplet af slige Dispensationer uden Tvivl vil

drage en Deel Ansøgninger efter sig, bliver det nødvendigt at antage visse Kauteler i denne Henseende. En tør vi opgive, og det er en viis Langsomhed i at bevilge.“ Angaaende dette Udtryk giver Retten følgende nærmere Forklaring „Det, som vi her forestille os ved Langsomhed, er, at der, foruden øvrige Omstændigheder, hensees til Tiden, i hvilken Uforligeligheden har vedvaret, at separatio quoad thorum et mensam i et passende Tidsrum altid foregaaer det virkelige divortium, at dersom Ansøgning indkommer altfor hastigt efter erholdt Adskillelse i Henseende til Bord og Seng, eller andre Omstændigheder forefindes, som kunde give Ansøgningen nogen Anseelse af Letsindighed, en vis Tid da maatte forelægges Supplikanterne, efter hvilken de først maatte indkomme med ny Ansøgning o. s. v.“ Der gaaes til Slutning over til at omtale de foreliggende to Ansøgninger, og da det findes, at ingen af dem er grundet i Letsindighed eller Overilelse, foreslaaes de, som ovenfor bemærket, til Bevilgelse“. Cancellicollegiets Medlemmer vedbleve efter Modtagelsen af disse Erklæringer at være af ulige Meninger. En af dem bemærker i Voteringen kort og tørt, at Højesterets Erklæring ikke just indeholder noget nyt eller mere overbevisende, end hvad man før vidste. Tre af Collegiets Medlemmer, Aagaard, Schou og Rejersen, fastholdt derfor den Anskuelse, at ligesom man hidtil bestemt havde fastholdt ikke at bevilge Skilsmisse, fordi en længere Tids Separation havde fundet Sted, og ingen Udsigt var til Forsoning, og ligesom man tilforn i Henhold hertil gjentagne Gange havde afslaaet Ansøgninger af samme Beskaffenhed som de foreliggende, saaledes maatte de fremdeles ansee det for betænkeligt at tilstaae de ansøgte Skilsmisser og rokke ved Principet om Ægteskabets Uopløselighed. Colbjørnsen erklærede sig derimod enig

med Højesteret. Man forenedes derfor om under 18 Juni 1790 at henstille begge Ansøgninger til Kongens Godtbefindende. Cancelliets Indstilling lød saaledes: „Som efter de danske Love Ægteskab holdes for et uopløseligt Baand, der ei kan adskilles uden i de bestemte Tilfælde af Hoer, Desertion og impotentia før Ægteskabet, saa kan Cancelliet i Almindelighed ei tilraade Deres kgl. Majestæt at bevilge deslige Ansøgninger, da odium implacabile tit blot kan foregives af Ægtefolk, og det kunde have betænkelige Følger, naar i saa Fald ved Resolution det kunde opnaaes, som synes kun at burde være en Følge af Lov og Dom, hvorfor det og har behaget Deres Majestæt i Aaret 1776 dertil at henvise en Ansøgning af omtrent samme Indhold. Men som Cancelliet tillige indseer, at saavel Hof- og Stadsretten som Højesteret have i deres Betænkning over disse to Ansøgninger fremført Grunde, som fortjene Opmærksomhed, og en Sag, hvori begge (Ægtefæller) ere aldeles enige, ei synes at være en Gjenstand for Rettergang, saa vover Cancelliet allerunderd. at forelægge begge Ansøgninger til D. Majestæts allern. Godtbefindende.“ Den kgl. Resolution af samme Dato lød: „I Betragtning af de Os foredragne særdeles Omstændigheder og den af Vor Højesteret yttrede Betænkning, ville vi tillade, at disse Ægteskaber maa ophæves, og begge Ægtefæller bevilges igjen at gifte sig.“ Hermed er Banen brudt. Allerede i samme Aar bevilges der under 3 Decbr. en Generalauditeur Wessel i Christiania og Hustru Skilsmisse ifølge begges Ansøgning med Ret til at indgaae nyt Ægteskab, efter at de havde levet separerede i Henhold til Bevilling af 23 Jan. 1789, uden at der var Udsigt til Forsoning og Samlivs Fornylse; dog maatte disse Ægtefolk, som synes at have været formuende, forinden de fik Bevil-

lingen, udlove at betale 400 Rdl. til offentligt Brug. Man mindes herved uvilkaarligen om de i Preussen saa berygtede Skilsmisser med Tilladelse til at indgaae nyt Ægteskab, naar Parterne „etwas Ansehnliches zum Potsdammer Waisenhaus erlegen würden“. Hos os er man dog strax kommen bort fra dette, og i de følgende Tilfælde sees Skilsmissebevillinger ikke at have kostet andet end det foreskrevne Gebyr; Uformuende fik dem endog i Reglen gratis. I Aaret 1791 forekommer der to Tilfælde af Skilsmisse efter foregaaende Separation, givne ved kgl. Resolutioner af 17 Juni og 7 Oct., begge efter mere end 3 Aars Separation, men uden anden Grund end den, at der ingen Udsigt var til Forsoning. Cancelliet erindrede i den ene af Forestillingerne om de Betæneligheder, det i Forestillingen af 18 Juni 1790 havde yttret ved at tilstaae Skilsmisser af denne Art, men indstillede dog disse Tilfælde til Afgjørelse i Overensstemmelse med de forrige Aar af Kongen billigede Grundsætninger. I de følgende Aar, hvor Tilfældene hurtigt voxede i Antal*), opgav Cancelliet ethvert Forsøg paa at staae imod eller paa at holde igjen, og man betragtede det i Forestillingerne til Kongen som et eengang i Henhold til Højesterets og Hof- og Stadsrettens Betænkninger fastslaaet Princip, at Skilsmisse tilstaaes, naar det ved Sagens Omstændigheder kunde ansees for tilstrækkeligt lagt for Dagen, at

*) Til Oplysning om Stigningen kan nævnes følgende Række af Bevillinger til Skilsmisse alene for Kjøbenhavn og Sjælland: 6 Juli 1792, 2 Aug. 1793, to af 1 Novbr. 1793, 8 Novbr. 1793, 24 Jan. 1794, 14 Febr. 1794, 25 Juli 1794, 31 Oct. 1794, 20 Marts 1795, to af 31 Juli 1795, to af 7 Aug. 1795, 25 September 1795 o. s. fr.

Skilsmisse ved Bevilling.

Ægtefæller, der paa Grund af Uenighed og slet Forstaaelse havde hævet Samlivet, ikke kunde bringes til at leve sammen igjen. Det er aldeles klart, at Cancelliet i de første Aar efter 1790 ikke lagde nogen afgjørende Vægt paa, om Ægtefællerne vare adskilte ved en formelig af Cancelliet meddeelt Separationsbevilling, eller de blot factisk havde levet adskilte, men der blev kun seet paa, at Omstændighederne i det concrete Tilfælde tilstrækkeligt godtgjorde, at der ingen Udsigt var til Samlivets Fornyelse. Der meddeelttes derfor ligesaa vel Skilsmisse efter nogen Tids factisk Adskillelse som efter nogen Tids lovlig Separation efter Bevilling; begge Dele bleve ansete som lige afgjørende Beviser for odium implacabile og derfor lige gode Fundamenter for Skilsmisse*). I Cancelliets Praxis forekom der i disse Aar, i god Overeensstemmelse hermed, ligesaamange Tilfælde, hvor Skilsmisse tilstodes blot paa Grund af længere Tids factisk Adskillelse, som efter forudgaaet formelig Separation ved Bevilling. I den første Tid efter Vendepunctet i 1790 var der ingen fast Regel vedtaget for, hvorlænge Adskillelsen skulde have varet, for at afgive tilstrækkeligt Beviis paa, at Forsoning og heldig Fornyelse af Samlivet ikke kunde ventes. Der forekom derfor adskillige Exempler paa, at Skilsmisse tilstodes efter en meget kortere Tid end 3 Aar fra Separationsbevillingens Meddelelse**), og det ikke blot

*) Det synes, at Københavns Magistrat, naar den mæglede mellem uenige Ægtefæller, undertiden har indladt sig paa at auctorisere Forlig mellem dem om at leve adskilte. Naturligviis blev den Omstændighed, at Ægtefæller paa denne Maade havde levet adskilte i længere Tid, ogsaa anset for tilstrækkeligt Grundlag for Skilsmissebevilling, jfr. saaledes en kgl. Resolution af 16 Novbr. 1792.

**) Som Exempler kan nævnes: Bevilling af 7 Juli 1790 (Se-

hvor en længere Tids factisk Adskillelse laa forud for Separationsbevillingen, thi at i saa Fald denne sammenregnedes med Separationstiden ved Bedømmelsen af, om Skilsmisse kunde gives, var en ligefrem Følge af de Grundsætninger, hvorfra man gik ud*). Dog begyndte snart den Tanke at gjøre sig gjældende, at tre Aar var den Tid, hvori Adskillelsen burde vare, for at den kunde siges at afgive tilstrækkeligt Beviis paa, at intet Haab var om Forsoning. Cancelliet indstiller saaledes allerede i en Forestilling af 16 Novbr. 1792 til Skilsmisse i et Tilfælde, hvor Ægtefællerne havde levet separerede i mere end 3 Aar efter et af Magistraten approberet Forlig imellem dem, „paa Grund af, at Coelibat baade i Henseende til Moralitet og Statsklogskabs Regler er forhadet, samt at naar Ægtefæller i 3 Aar have været adskilte fra Bord og Seng (hvilket er det Tidsrum, som Loven i Henseende til *desertio malitiosa* fastsætter som *justa causa divortii*), kan *inimicitia ansees* som *irreconciliabilis* og Ægteskab af den Aarsag ophæves“. Det synes altsaa, som om Trearsfristen ved Separation er optaget efter Forbillede af Trearsfristen ved *desertio malitiosa*. Vist er det i al Fald, at Cancelliet i dets mangfoldige Indstillinger om Skilsmisse efter foregaaende factisk eller formelig Separation i Aarene 1794 og 1795 idelig vender tilbage til at bemærke, at

paration af 25 Juli 1788), af 3 Decbr. 1790 (Separation af 23 Jan. 1789), af 1 Novbr. 1793 (Separation af 28 Marts 1792), af 24 Jan. 1794 (Separation af 19 Aug. 1793).

*) Det kan derfor ikke forundre, at Skilsmisse tilstodes efter faa Maaneders Separation, naar der forud for denne laa længere Tids factisk Adskillelse, jfr. saaledes Bevilling af 14 Febr. 1794 efter Separation af 1 Novbr. 1793, men en forudgaaende factisk Adskillelse siden 1788.

en Tid af 3 Aar kan ansees som passende Beviis for, at Samlivets Fornyelse ei er at vente, og at derfor Skilsmisse efter den Tid kan gives. Hermed stemmer ogsaa ganske, at det i den kgl. Resolution af 22 Jan. 1796, hvorom senere, forudsættes, at Separationen maa have varet i tre Aar, for at der skal kunne være Tale om at nedlægge Forestilling om Skilsmisse.

For at opnaae Skilsmisse efter foregaaende (factisk eller lovformelig) Separation blev det ikke anset for nødvendigt, at begge Ægtefæller vare enige, men ofte bevilgedes Skilsmisse paa den enes Ansøgning, uden at det oplyses, om den anden har samtykket deri, og i adskillige andre Tilfælde fremgaaer det af Sagen, at den anden ikke har været spurgt, f. Ex. naar det hedder, at dens Opholdssted ei er bekjendt, eller at den er rejst til Udlandet, ja der forekommer Tilfælde, hvor Skilsmissebevillingen meddeles, uagtet den ene af Parterne nægtede at samtykke deri, jfr. Forestillinger til Kongen af 7 Febr. og 18 Juli 1794. Ej heller har det for at opnaae Skilsmisse efter foregaaende Separation været nødvendigt at anføre nogen særlig Grund, anden end den, at der ingen Udsigt er til Samlivets Fornyelse, at den Ansøgende aldrig vil kunne bekvemme sig til at leve sammen med den anden og desl. Undertiden anføres vel, at det er vanskeligt for den Ansøgende at undvære en Kone i Huset, eller at der nu frembyder sig en god Lejlighed for den fraseparerede Hustru til at blive forsørget ved et nyt Ægteskab, men disse Anbringender, der naturligviis især sigte paa at faae Tilladelse til nyt Ægteskab samtidigt med Skilsmissen, have ikke kunnet udøve nogen anden Vægt ved Spørgsmaalet om Bevillings Meddelelse, end den at oplyse, at det virkelig ligger i den Ansøgendes Interesse at opnaae det Ansøgte.

De Bevillinger til Skilsmisse, som udstededes efter foregaaende Separation eller factisk Adskillelse, lyde som oftest paa, at den Ansøgende skal være berettiget til at indgaae nyt Ægteskab, og det blev indtil den kgl. Resolution af 22 Jan. 1796 ikke regelmæssigen forlangt, at der skulde produceres Vandelsattester for at opnaae dette, skjøndt ganske vist den Søgende ofte fremlægger saadanne.

Et særdeles vigtigt Datum med Hensyn til Udviklingen af den heromhandlede administrative Praxis udgjør den kgl. Resolution af 22 Jan. 1796, som foreskriver, at „for Fremtiden foredrages Kongen intet Ægteskab, hvor separatio a thoro & mensa over tre Aar har havt Sted, til aldeles Ophævelse, medmindre Ægtefællerne, saafremt de opholde sig under een Øvrighed, have været fremkaldte for samme og formanede til paany at forlige sig og leve sammen, og leve de under adskillige Jurisdictioner, bør det særskilt af enhver Øvrighed foranstaltet; ligesom og den Ægtefælle, der igjen vil gifte sig, ved paalidelige Attester skal godtgjøre at have ført et ustraffeligt Liv og Levned“*).

Med Hensyn til Oprindelsen til denne vigtige kgl. Resolution, der deels forudsætter som almindelig Regel, at Separationen skal have varet mindst tre Aar, for at Skilsmisse paa Grundlag af den kan faaes, deels indfører som fast Betingelse verslig Mægling, forinden

*) Med denne Forskrift synes det ikke ret vel at kunne forenes, naar Cancelliet i Prom. til Fyens Biskop af 29 Decbr. 1804 har antaget, at hvor Skilsmisse ved kgl. Bevilling er givet, kunne Parterne gifte sig igjen, selv om dette ikke er dem udtrykkelig tilladt i Bevillingen. Men denne Cancelliets Afgjørelse er i al Fald bortfaldet ved den udtrykkelige Bestemmelse i modsat Retning i Fr. 30 April 1824 § 3. 3°.

Skilsmissebevillingen gives (hvorimod en saadan Mægling ikke endnu foreskrives som Betingelse for at faae Separation), og derhos befaler Production af Vandelsattester for den Ægtefælle, som vil have Lov til at gifte sig igjen, bemærkes, at den Forestilling fra Cancelliet, til hvilken den nævnte Resolution slutter sig, kun gaaer ud paa at indstille til Kongens Bevillingelse Ophævelsen af 16 Ægteskaber*), af hvilke nogle (de 9) indstilles til umiddelbar Ophævelse ved Bevilling, tildeels paa Grund af længere Tids factisk Adskillelse, og nogle (de 6) til Ophævelse efter forudgaaet lovformelig Separation i mindst tre Aar, men Cancelliets Forestilling indeholder intet Forslag om verslig Mægling eller om Vandelsattester for den Ægtefælle, der vil gifte sig igjen. Disse to Ting maa derfor være besluttede ved Sagens Overveielse i Geheime-Statsraadet, men nogen nærmere Oplysning om Sammenhængen hermed eller Motiverne hertil kan ikke tilveiebringes, da det ikke førend i Aaret 1848 blev Brug at føre Protocol over Statsraadsforhandlingerne, ligesaalidt som forinden paa anden Maade nogen skriftlig Optegnelse af dem fandt Sted. Det maa derfor antages, at den kgl. Resolution af 22 Jan. 1796 er Frugten af en mundtlig Forhandling i Statsraadet og Kongens (Kronprindsens) derefter tagne Beslutning.

Ifølge det Foranførte bleve Separationsbevillinger altsaa udstedte i Kongens Navn, men under Cancellipræsidentens Underskrift (hvad der efter nyere administrativ Sprogbrug kaldes ad mandatum), medens

*) Det var i disse Aar hyppigt, at der samlede en Mængde Skilsmisseansøgninger til Afgjørelse paa eengang; saaledes indstillede Cancelliet under 18 Juli 1794 14 Ægteskaber til Ophævelse, under 6 Marts 1795 17 og under 17 Juli 1795 endog 24.

Skilsmissebevillinger udstedtes under Kongens egen Underskrift, og begge Arter af Bevillinger maatte søges i Cancelliet.

Heri skete der Forandring for Kjøbenhavns Vedkommende ved Instr. for Magistraten af 28 Aug. 1795 § 8 litra d, og for Christianias Vedkommende ved Instr. for Magistraten af 14 Sept. 1798 § 6 litra d, ved hvilke Bestemmelser det tillodes Magistraten, naar Parterne ikke ved Mægling kunde bringes til at leve i Fælledsskab med hinanden, da at bevilge dem Adskillelse fra Bord og Seng, og ved Frd. 23 Mai 1800 § 5 blev det foreskrevet, at i Kjøbenhavn Magistraten og paa andre Steder de vedkommende Stiftamtmand og Amtmænd skulde være bemyndigede til at udstede Tilladelse for Ægtefolk til at være adskilte fra Bord og Seng, naar de ei ved Mægling kan bringes til Forlig og til at leve i Enighed med hinanden*).

Denne Overøvrighedens Ret til at bevilge Separation antoges dog ikke at finde Sted, undtagen naar Ægtefællerne vare enige saavel om selve Separationen som om Vilkaarene for den, thi i modsat Fald maatte Sagen forelægges Cancelliet til Afgjørelse. Saaledes blev Frd. 23 Mai 1800 § 5 idetmindste fortolket af Cancelliet, kort efter at den var emaneret, jfr. Cancelliets Prom. 26 Marts 1803, 12 April 1803, 15 April 1815 og 4 April 1816, og denne Opfattelse er, som bekjendt, endnu gjældende Regel, kun naturligviis, at Justitsministeriet er traadt i Stedet for Cancelliet.

Af Foranførte sees bl. a., at den administrative Praxis, forsaavidt angaaer Separation efter Bevilling

*) Disse Lovbestemmelser foreskrive altsaa, som det sees, verslig Mægling, forinden Separation maa bevilges, hvilket ikke var skeet ved Resolution 22 Jan. 1796; den forlangte kun ved Skilsmissen verslig Mægling.

og derpaa støttet Skilsmisse, har udviklet sig heelt og holdent paa den verslige Administrations Omraade, og at de gejstlige Myndigheder paa intet Punct have havt noget med disse Sager at gjøre, undtagen i det Højeste forsaavidt som Præstens Vidnesbyrd af og til kan være benyttet, hvilket dog ikke fremtræder som nogen Nødvendighed, men kun som en Maade at skaffe Beviis paa, der kan erstattes af andre. Resolution af 22 Jan. 1796 fordrer saaledes kun paalidelige Attester om Vedkommendes Vandel, men ikke særlig Præstens Erklæring, naar der med Skilsmissen skal forbindes Tilladelse til at gifte sig igjen. Først ved Frd. 18 Oct. 1811 blev Gejstligheden kaldet til regelmæssigt at medvirke ved disse Sagers Behandling, idet den gejstlige Mægling indførtes. Denne Frd. er vistnok tildeels foranlediget ved en Henvendelse fra Biskop Münter til K. Frederik den 6te, hvori han for at modvirke den Letsindighed, hvormed til Skade for Folkets Sædelighedstilstand Ægtefæller opløse deres Forbindelse*), fremsatte

*) I sit Skrift „Om Ægteskabsskilsmisse“ S. 9—10, udkommet i Aaret 1805, angiver A. B. Rothe for Kjøbenhavn og Forstæders Vedkommende Forholdet mellem de i Aaret 1804 indgaaede Ægteskaber og de Ægteskaber, som i samme Aar begjæredes opløste (ved Separation eller Skilsmisse), saaledes, at det bliver som 3 til 1, og han tilføjer, at det samme Forhold formeentlig finder Sted i den øvrige Deel af Landet. Denne Opgivelse seer dog yderst mistænkelig ud. Thi i Tiaaret 1869—78 blev der indgaaet 144,920 Ægteskaber, medens der i samme Tidsrum gaves tilsammen 5366 Skilsmisse- og Separationsbevillinger. Forholdet mellem indgaaede Ægteskaber og Ægteskaber, i hvilke Separation eller endelig Skilsmisse fandt Sted, har altsaa i dette Tidsrum været omtrent som 29 til 1. Denne Sammenligning maa formeentlig vække stærk Tvivl om Rigtigheden af Rothes Resultat. Thi vel sammenligner han kun An-

nogle Forslag og navnlig det, at Præsten skulde være nærværende ved og deeltage i den Mægling for Øvrigheden, som ved den bestaaende Lovgivning var foreskrevet, naar der søgtes om Separation eller Skilsmisse. Cancelliet gjorde omtrent samme Forslag som Biskoppen, forsaavidt som det ogsaa ansaa det for rigtigt, at den Præsterne ifølge D. L. 2. 9. 8 paahvilende Pligt at modvirke ond Forligelse mellem Ægtefolk gaves en bestemt Anvendelse paa disse Tilfælde, men det paaviste det Upraktiske i den Idee, at Præsterne skulde møde ved og deeltage i den verslige Mægling, og foreslog i Stedet for, at den gejstlige Mægling skulde udgjøre en Act for sig og gaae forud for den verslige Mægling, som skulde vedblive paa samme Maade som hidtil*). Frd. blev derefter udgivet i Overensstemmelse med Cancelliets Forslag, og det blev saaledes paabudt, at Attest om gejstlig Mægling skulde ledsage baade Ansøgning om Separationsbevilling og Ansøgning om Bevilling til Ægteskabets endelige Ophævelse, og at Ansøgninger, der ikke vare ledsagede af saadan Attest, uden videre skulde henlægges.

Medens det ved Frd. 23 Mai 1800 var bleven be-

tallet af indgaaede Ægteskaber og indgivne Ansøgninger om Separation eller Skilsmisse (ikke tilstaaede Separationer eller Skilsmisser); men selv om man antager, at kun Halvdelen af de indgivne Ansøgninger ere blevne bevilgede — hvad vistnok er for lidt, naar det betænkes, at der vel i de allerfleste Tilfælde har foreligget Enighed mellem Ægtefællerne — bliver Forholdet dog som 6 til 1, hvad der seer altfor exorbitant ud. Dog maa man vel i al Fald kunne slutte det af Rothes Angivelse, at Skilsmisser til det af ham omtalte Tidspunct, idetmindste i Hovedstaden, vare tiltagne i en meget betænkkelig Grad.

*) Biskop Münters Henvendelse og Cancelliets Forestilling, der gav Anledning til Frd. 18 Oct. 1811, meddeles udtogsvis i et Tillæg til nærværende Afhandling.

stemt, at Bevilling til Separation kunde gives af Overøvrighederne, naar Parterne vare enige, og ellers ifølge den gamle Bestemmelse i kgl. Resolution af 26 Febr. 1768 Nr. 13 maatte søges i Cancelliet, vedblev det at være Regel, at Bevilling til Ægteskabets fuldkomne Ophævelse alene kunde gives af Kongen, indtil det ved den kgl. Resolution af 12 Oct. 1812 blev overdraget Cancelliet ad mandatum at bevilge Ægteskabs fuldstændige Ophævelse*), naar Forskrifterne i Resolution 22 Jan. 1796 og Frd. 18 Oct. 1811 vare opfyldte, det vil sige, naar Ægtefællerne havde været separerede ifølge Bevilling i tre Aar og de befalede Mæglinger fundet Sted**). Heri gjordes dog snart en Indskrænkning, idet det ved kgl. Resolution af 16 Decbr. 1815 befalede, at Ansøgninger om Ægteskabs fuldkomne Ophævelse efter foregaaende Separation dog skulde forelægges Kongen, naar Ægtefællerne ikke vare enige om at attraae Skilsmisse, og denne Regel vedblev at gjælde, indtil den kgl. Resolu-

*) Skilsmissebevillingerne kunne, naar begge Ægtefæller ere enige om Ægteskabets Ophævelse, faaes udleverede hos Overøvrighederne ifølge Frd. 23 Marts 1827 § 9 litra d.

**) I Forbindelse hermed kan mærkes, at der ved kgl. Resolution 22 Oct. 1813 gaves Cancelliet Bemyndigelse til ad mandatum at tilstede Ægteskabets Opløsning, naar tre Aar ere forløbne fra den Tid, da Ægtefællerne ved Forligscommissionen ere blevne enige om at leve afsondrede, men ikke endnu fra den Tid Separationsbevilling er meddeelt, og at Cancelliet endvidere ved kgl. Resolution 16 Novbr. 1812 blev bemyndiget til, ligeledes ad mandatum, at tilstaae Skilsmisse, naar de Paagjældende i tre fulde Aar havde levet separerede, men de befalede Mæglinger kun ere foregaaede med den ene Ægtefælle, fordi den anden, hvis Opholdssted er ubekjendt, ikke har meldt sig, uagtet samme tre Gange har været indkaldt med 6 Ugers Varsel i de offentlige Tidender.

tion af 25 Mai 1844 § 5 igjen overdrog Cancelliet ad mandatum at meddele Skilsmissebevilling ogsaa i det Tilfælde, at den ene Ægtefælle modsatte sig.

Forordning af 30 April 1824 angaaende Præsternes Embede med Hensyn til Ægteskab optager de gjældende Regler om den gejstlige Mægling; kun forsaavidt gjør den et lille Skridt videre i at lade Gejstligheden deeltage i disse Sager, som den i § 19 bestemmer, at enhver, der attraaer Skilsmisse ved Bevilling, skal tilveiebringe sin Sjælesørgers Vidnesbyrd om sin Vandel i Separationstiden, hvorved dog kun kan være meent, forsaavidt han eller hun vil have Tilladelse til at gifte sig igjen, ikke blot for at faae Skilsmisse, en Regel, der dog forlængst er ophørt at anvendes i Kjøbenhavn og de større Kjøbstæder, hvor Præsten umuligt kan have et saadant Kjendskab til de enkelte Menighedsmedlemmer, at hans Attest om deres Vandel kan have nogen Betydning.

Med Frd. 18 Oct. 1811 og 30 April 1824 er den historiske Udvikling af det administrative System med Hensyn til Separation og derefter følgende Skilsmisse afsluttet og den gjældende Ret naaet, om hvis Detailler ikke her skal handles nærmere, men henvises til de sædvanlige juridiske Haandbøger, f. Ex. A. W. Scheel Familieretten, fremstillet efter den danske Lovgivning, første og anden Udgave, Gram Forelæsninger over den danske Familieret, og nu især J. Deuntzer den danske Familieret.

Det er allerede omtalt, at der i Aarene fra 1790 til 1796 meddeelt Skilsmisse, ikke blot naar Ægtefæller havde levet adskilte i nogen Tid efter formelig Separationsbevilling, men ogsaa naar en længere Tids factisk

Ophævelse af Samlivet havde godtgjort, at en uovervindelig Uenighed mellem dem fandt Sted. Den factiske Adskillelse forudsættes naturligviis at være grundet i fælleds Overeenskomst eller dog i al Fald ikke at have Charakteren af Desertion fra den ene eller den anden Parts Side, i hvilket Tilfælde Forholdet maatte bedømmes efter andre Synspuncter. Men iøvrigt forredes det ikke, at den factiske Adskillelse skulde have varet længere end Adskillelsen efter formelig Bevilling, og det blev ligesaa lidt ved hiin som ved denne anseet for nødvendigt, for at Skilsmisse kunde gives, at begge Parter vare enige om at begjære den, naar det kun maatte ansees for tilstrækkeligt godtgjort, at Samlivets Fornyelse ei stod til at vente. Først den kgl. Resolution af 22 Jan. 1796 synes at have givet Anledning til, at der begynder at lægges en særegen Vægt paa, at Separationen havde fundet Sted ifølge Bevilling, og det blev efter den Tid antaget, at kun en saadan gav Ret til at ansøge om Skilsmisse. Vel blev der ikke seet paa, om Bevillingen var erhvervet i Cancelliet, eller om kun Magistraten eller en lignende Underøvrighed havde tilladt Ægtefællerne at leve separerede efter Overeenskomst*), men den blot factiske Ophævelse af Samlivet, uden at Ægtefællerne vare blevne separerede for Øvrigheden, eller deres Separation var grundet paa nogen foregaaende Bevilling, antoges ikke at give Ret til at opnaae Skilsmisse efter en saa kort Tids Forløb som tre Aar. Forskjellen i Betydning og Retsvirkning imellem Separation ifølge Bevilling og den blot factiske Adskillelse blev endmere forøget, da det paa

*) Det forekom jævnlig ogsaa førend Instr. 28 Aug. 1795 § 8 litra d, at Kjøbenhavns Magistrat approberede Forlig mellem Ægtefæller om at leve adskilte eller i andre Former tillod dem dette.

den ene Side var bleven Publikum lettet at erholde Tilladelser til Separation, derved at det ved Frd. 23 Mai 1800 § 5, jfr. Instr. 28 Aug. 1795 § 8 litra d, var bleven overdraget Overøvrighederne at meddele disse, og det paa den anden Side ved disse Lovbud var bleven bestemt, at en Mægling skulde foretages af Øvrigheden, forinden Tilladelsen til Separation udleveredes, hvorved der skabtes en Garanti for, at den loformelige Separation ei letsindig fandt Sted, hvortil intet Tilsvarende gaves ved den blot factiske Adskillelse. Til Oplysning om, hvilken afgjørende Vægt der lagdes paa Bevillingen, kan nævnes Cancelliets Circulaire til samtlige Overøvrigheder af 10 Aug. 1805, hvori det udtales, at da Cancelliet har bragt i Erfaring, at Ægtefolk, som ønske at skilles ad, ofte staa i den urigtige Formening, at de, naar de i Følge en af dem for Forligscommissionen indgaaet Forening have levet adskilte i 3 Aar, uden hertil at være meddeelte Bevilling af Øvrigheden, ere berettigede til at ansøge om deres Ægteskabs aldeles Ophævelse, maa Cancelliet anmode Overøvrighederne om at foranstalte, at det af Forligscommissairene tilkjendegives Ægtefolk, der for dem ville indgaae Forening om de Vilkaar, hvorpaa de ville leve adskilte, at de maa erhverve den befalede Bevilling af Øvrigheden, da saadanne separerede Ægtefolk ellers, efter 3 Aars Forløb og efter derom indgiven Ansøgning, ikke kunne vente at erholde Tilladelse til at indgaae nyt og andet Ægteskab*). Skjøndt saaledes den factiske Adskillelse efter den kgl. Resolution 22 Jan. 1796

*) Herved mærkes kgl. Resolution af 22 Oct. 1813, omtalt ovenfor S. 74, ved hvilken det dog forudsættes, at Separationsbevilling er løst; den kan neppe udstrækkes til Tilfælde, hvor dette slet ikke er skeet, jfr. Ørsteds Hdbg. II. 247.

ophørte med at stilles paa lige Linie med Separation efter formelig Bevilling, vedblev dog den Regel at gjælde, at en længere Tids factisk Adskillelse uden Udsigt til Gjenforening kunde afgive en tilstrækkelig Grund til Skilsmissebevillings Meddelelse, selv om Samlivets Ophævelse ikke er begrundet i andet end Ægtefællernes Uoverensstemmelse, men kun efter en længere Tids Forløb, mindst 6 à 7 Aar. Forskjellen mellem Skilsmisse af denne Grund og Skilsmisse efter foregaaende lovformelig Separation blev endnu bestemtere derved, at det ved kgl. Resolution 12 Oct. 1812 overlodes Cancelliet ad mandatum at bevilge Ægteskabs fuldkomne Ophævelse efter treaarig Separation ifølge Bevilling, medens derimod Skilsmisse paa Grund af længere Tids blot factisk Adskillelse kun kunde finde Sted efter Forestilling til Kongen og hans egen allerhøjeste Resolution i hvert enkelt Tilfælde*).

Hvad angaaer de Tilfælde, i hvilke Skilsmisse ved Bevilling uden foregaaende formelig Separation eller længere Tids factisk Adskillelse gaves, foregik der egentlig ikke ved Aaret 1790 nogen væsentlig Forandring i de Principer, hvorefter det bedømtes, om der var tilstrækkelig Grund til at ophæve Ægteskabet. I den Henseende kan det ikke paavises, at man efter 1790 gik væsentlig videre end forhen. Snarere kan det siges, at den Praxis at give Skilsmisse efter forudgaaet lovformelig Separation medførte, at der mindre let tilstodes umiddelbar Ophævelse af Ægteskabet, forsaavidt som Ægtefællerne bleve henviste til at gaae Separationsvejen i adskillige Tilfælde, hvor der maaske ellers vilde

*) Heri skete først Forandring ved den kgl. Resolution af 23 Decbr. 1864 I. Nr. 4, som tillod Justitsministeriet ad mandatum at give Bevilling til Skilsmisse i disse Tilfælde.

have været Tale om at tilstaae umiddelbar Skilsmisse, f. Ex. paa Grund af Mandens Mishandling af Hustruen. Men Forandringen laa i Bevillingsmyndighedens hyppigere Anvendelse. Thi medens det tidligere havde staaet som Undtagelse, at der overhovedet gaves Skilsmisse ved Bevilling, hvilket noksom fremgaaer af de ovenfor meddelte ringe Tal paa aarlig meddeelte Skilsmissebevillinger for Tiden fra 1770 til 1790, blev det efter det sidstnævnte Aar ganske almindeligt, at Bevillinger til Skilsmisse meddeelttes, og man kom i Løbet af faa Aar dertil, at Skilsmissebevilling overhovedet ikke nægtedes nogen, naar de Betingelser vare tilstede, som i den administrative Praxis anerkjendtes for tilstrækkelige i saa Henseende, hvilket har havt til Følge, at Skilsmisse ved Bevilling langt hyppigere forekommer end Skilsmisse ved Dom.

Det blev saaledes Regel, at Skilsmisse ved Bevilling kunde faaes, naar der var lovbestemt Skilsmissegrund oplyst, saaledes at den Ansøgende i Virkeligheden kun fritoges for at gaae den noget langsommere og bekosteligere Rettergangsvei. Vel haves der en kgl. Resolution af 17 Juli 1795, hvorved det befaledes, at Skilsmisse ved Bevilling i saadanne Tilfælde ikke maatte meddeles, undtagen hvor der var periculum in mora, og at Parterne ellers skulde henvises til at søge Skilsmisse ved Dom, hvortil der kunde gives dem fri Proces, hvis de vare trængende. Men denne Resolution blev ikke iagttaget. Kort efter at den var givet, blev det idelig af Cancelliet indstillet og af Kongen bevilget, at Skilsmissebevilling maatte meddeles uanseet den kgl. Resolution af 17 Juli 1795, og efter faa Aars Forløb omtales den ikke mere, men ansees som spørløst gaaet forbi. Medens der derfor forekommer en Mængde Skilsmissebevillinger, hvor der kunde have været opnaaet Skilsmisse ved Dom, kan det i denne Forbindelse be-

mærkes, at der dog ogsaa forekom enkelte Tilfælde, hvor der gaves Skilsmisse ved Bevilling, fordi Beviset for Skilsmissegrunden ikke var stærkt nok til at kunne tages i Betragtning ved Domstolene, men dog efter et friere administrativt Skjøn maatte ansees for tilstrækkeligt overbevisende, noget, hvorpaa der iøvrigt allerede førend 1790 forekom Exempel, jfr. en kgl. Resolution af 24 Juli 1789*).

Ligesom førend 1790 forekommer der Bevillinger til Skilsmisse, hvor der mangler en eller anden Omstændighed i, at de lovbestemte Skilsmissegrunde kunne siges fuldstændigt at være tilstede, og hvor der altsaa forsaavidt dispenseres fra Lovgivningens Fordringer. Herhen kan regnes det store Antal Tilfælde, hvor den ene Ægtefælle er bortrejst i lovligt Ærinde, f. Ex. som Sømand, og der derefter i længere Tid intet er hørt fra ham, i hvilke Tilfælde der, naar det efter Omstændighederne er sandsynligt, at den Bortrejste er omkommet, meddeeltes den efterladte Ægtefælle Bevilling til Skilsmisse, uagtet den i 3. 16. 15. 2 Nr. 3 foreskrevne Tid af 7 Aar ikke endnu var hengaaet; ligeledes forekommer der, paa samme Maade som førend 1790, hyppigt Exempler paa, at der, naar den ene Ægtefælle ifølge Dom eller benaadende kgl. Resolution er hensat til livsvarigt Fængsel, gives den anden Ægtefælle Skilsmisse ved Bevilling forinden Udløbet af de i Frd. 18 Decbr. 1750 fastsatte Ventetider, navnlig under Paabe-

*) I dette Tilfælde havde Manden endog tabt en Sag ved Hof- og Stadsretten, under hvilken han søgte Ægteskabet opløst paa Grund af Konens Hoersbrøde, fordi Beviset ei ansaaes for tilstrækkeligt til derpaa at grunde en Dom, men da Cancelliet, efter indhentet Betænkning fra Hof- og Stadsretten, troede at kunne ansee Konens Hoersbrøde for tilstrækkeligt oplyst, gaves Bevilling til Skilsmisse.

raabelse af, at den Skyldige ikke inden saadan Frist kan vente at blive benaadet*). Der haves ogsaa Exempler paa, at der er tilstaaet Skilsmissebevilling i Anledning af den ene Ægtefælles Hoersbrøde, uagtet den Ansøgende var in pari culpa, naar Modpartens Skyld dog er væsentlig større, eller denne iøvrigt har opført sig slet.

Dernæst forekommer der Skilsmisse ved Bevilling i Tilfælde, hvor det er tvivlsomt, om de foreliggende Omstændigheder kunde begrunde en Skilsmisse ved Dom, men hvor der dog er en Analogi tilstede med de lovbestede Skilsmissetilfælde. Herhen kan regnes saadanne Tilfælde som, at Hustruen er løbet bort med en anden Mandsperson eller Manden med et andet Fruentimmer, uden at just noget specielt Hoersfactum er oplyst, eller hvor der foreligger en Rømning, uden at det dog er aldeles klart, at desertio malitiosa er tilstede, f. Ex. hvor en Sømand er deserteret fra det Skib, hvormed han i sin lovlige Næringsveis Medfør foer, og ikke i tre Aar eller længere Tid har givet den efterladte Hustru nogen Underretning om sig, eller hvor der vel kun foreligger desertio simplex, men det efter de syv Aar Udløb er tvivlsomt, om det kan siges, at Manden er lovlig forhindret fra at vende hjem, f. Ex. hvor Grunden hertil er Frygt for hans Creditorer (Bevilling 20 Marts 1795). Ligeledes kan hertil henregnes de ikke ganske faa Tilfælde, hvor der fore-

*) Der haves ogsaa Exempel paa Dispensation fra Ventetiden efter 3. 16. 16 Nr. 7 for den her tilbageblivende Ægtefælle i Tilfælde, hvor en Ansøgning om Benaadning for Landflygtighedsstraffen blev afslaaet, og den forviste Ægtefælle, til hvis Fordeel Fristen i Lovstedet maatte ansees foreskrevet, derefter samtykkede i Ægteskabets Ophævelse, jfr. kgl. Resolution af 4 Decbr. 1801. (P. A. Heibergs Tilfælde).

ligger i længere Tid fortsat *desertio non localis* fra den ene af Ægtefællernes Side, og dette har ført til slet Forstaaelse mellem dem og Ønsket om at blive hinanden qvit.

Endelig forekommer der — ligesom allerede af og til førend 1790 — Bevillinger til Skilsmisse i Tilfælde, hvor der ikke er nogen Analogi med de lovbestemte Skilsmissegrunde, men hvor Ægteskabets Opløsning staaer i mere eller mindre afgjort Strid med Lovens Grundsætninger. Man forlod saaledes allerede i Slutningen af forrige Aarhundrede Lovgivningens Princip, at kun Dom eller Benaadning til livsvarig Fængsel eller Landflygtighed kunde afgive Grundlag for Skilsmisse, og det blev efterhaanden Brug at tilstaae Skilsmisse ogsaa, hvor den ene Ægtefælle var bleven dømt til tidsbestemt Frihedstid, f. Ex. 3 à 4 Aars offentligt Arbejde, for naturligt vanærende Handlinger (saasom Tyveri eller Bedrageri), naar den anden Ægtefælle var aldeles uskyldig i Forbrydelsen og erklærede ikke at ville paany leve sammen med den straffede Ægtefælle. Dernæst haves der mange Exempler paa, at Bevilling til Skilsmisse er givet paa Grund af den ene Ægtefælles Afsindighed*), naar der, efter at Helbredelse i længere Tid forgjæves er afventet, tilvejebringes Lægeattester for, at der ingen Udsigt er til, at den Afsindige vil komme sig igjen; dog fordredes det i Reglen, naar Konen er den afsindige, at Manden uagtet Skilsmissen skal paatage sig hendes Forsørgelse for Fremtiden eller dog i Forhold til hans Evner yde Bidrag hertil.

I det ovenangivne Omfang vedblev man i Løbet

*) Og det ikke blot, hvor den Afsindige er hensat i en Sinds-
sygeanstalt, men ogsaa hvor han eller hun er forbleven i
Hjemmet.

af dette Aarhundrede at give Bevillinger til Skilsmisse uden foregaaende lovformelig Separation, og Praxis fæstnede sig mere og mere.

Ved en kgl. Resolution af 11 Marts 1812 (trykt i Lindes o. fl.s Rescriptsamling) erholdt Cancelliet Bemyndigelse til i alle de Tilfælde, „hvor den ene Ægtefælle er overgaaet Dom for uærlig Sag og Dommen exequeret, eller for ærlig Sag dømt til Fængsel eller Landsforviisning paa Livstid eller paa flere end 3 Aar“, at maatte, naar den uskyldige Ægtefælle attraaer det, indkomme med Forestilling om Ægteskabets aldeles Ophævelse, om endog den dømte Ægtefælle dertil nægter at give sit Samtykke. Ved at erhverve denne Resolution, med Hensyn til hvilken det iøvrigt blev befalet, at den ikke maatte offentliggøres, fik Cancelliet vel ikke endnu Myndighed til ad mandatum at meddele Skilsmissebevilling i de nævnte Tilfælde, men det fik paa Forhaand et fast Tilsagn om, at Kongen vilde billige dets Indstilling, naar de i Resolutionen angivne Omstændigheder vare tilstede, og det kan derfor siges, at det fra den Tid er fastslaet, at Skilsmissebevilling i saadanne Tilfælde altid kan faaes.

I nyere Tider er det ved kgl. Resolution af 25 Mai 1844 §§ 4 og 6 og kgl. Resolution af 23 Decbr. 1864 I. Nr. 4 og 5 endog overdraget Justitsministeriet ad mandatum at udstede Skilsmissebevilling uden foregaaende Separation i nogle af de vigtigste blandt ovennævnte Tilfælde, hvis Character som ganske regelmæssige Skilsmissetilfælde derved er yderligere slaaet fast, nemlig a) naar den ene Ægtefælle er dømt til Forbedringshuusarbejde eller højere Straf i 3 Aar eller derover, saafremt den anden Ægtefælle, der søger Skilsmisse, er uden al Deelagtighed i hiins Forbrydelse og ellers har viist en ulastelig Opførsel, og det, uagtet den Domfældte nægter sit Samtykke til Skilsmissen (kgl.

Resolution 25 Mai 1844 § 4), b) naar den ene Ægtefælle er bleven afsindig, og Afsindigheden maa antages at være ulægelig, eller der ikke er synderligt Haab om Helbredelse (kgl. Resolution 25 Mai 1844 § 6, udvidet ved kgl. Resolution 23 Decbr. 1864 I. § 5), c) naar Ægtefællerne uden nogen forudgaaende formelig Overenskomst have levet factisk adskilte i en længere Aarrække, eller de efter forud for Amtmanden indgaaet Overenskomst have levet separerede i 3 Aar eller derover (kgl. Resolution 23 Decbr. 1864 I. § 4).

I andre Tilfælde end de anførte maa Sagen forelægges Kongen. For hans Myndighed til at opløse Ægteskaber er der ingen nærmere Regler. Den ældre Bevillingspraxis maa nemlig siges at have havt det Indhold, at Kongen selv kunde tilstaae Skilsmissebevilling, naar det syntes ham rigtigt, og da denne Kongens Rettighed maa erkjendes at have været i Udøvelse lige indtil den frie Forfatnings Indførelse, er den opretholdt ved Grundloven 1849 § 32 og revideret Grundlov 1866 § 27. Kongen kan derfor give Bevilling til Skilsmisse, ikke blot hvor det kan paavises, at der tidligere er meddeelt Skilsmisse under saadanne Omstændigheder, som de, der foreligge, men overhovedet, hvor det maatte forekomme ham, at der er en tilstrækkelig stærk og god Grund til at ophæve Ægteskabet. Garantien for, at denne Myndighed ikke misbruges, maa søges i, at Afgjørelsen skeer i Statsraadet, saaledes at ikke blot Justitsministeren alene, men ogsaa de øvrige Medlemmer af dette deeltage i den, jfr. kgl. Resolution af 23 Decbr. 1864, hvorefter Skilsmissesager udenfor de Tilfælde, i hvilke Bevilling kan gives af Justitsministeriet ad mandatum, skulle foretages i Statsraadet overalt, hvor ikke en lovbestemt Skilsmissegrund er oplyst.

Ogsaa af saakaldte foregaaende Skilsmissegrunde

er et Ægteskab jævnlig ved kgl. Resolution bleven opløst, saavel efter som før 1790, navnlig naar Bruden befindes at være krænket af en anden Mandsperson, og Brudgommen har været holdt i Uvidenhed herom ved Ægteskabets Stiftelse.

Skjøndt det ikke i Lovgivningen er befalet, fordres det dog, at Forskrifterne om gejstlig Mægling i Frd. 18 Oct. 1811 skulle iagttages, naar der søges om umiddelbar Ophævelse af Ægteskab uden foregaaende Separation, jfr. Deuntzers Familieret 240.

Den ovennævnte administrative Praxis med Hensyn til Skilsmissebevillings Meddelelse, være sig uden eller efter foregaaende Separation, indskrænkede sig ikke til den lutherske Religions Bekjendere. Den maa betragtes som Landets almindelige og for Alle gjældende Ret, dog at der, da Bevillings Meddelelse ikke kunde kræves som en Rettighed, men i Formen var en Naadessag og beroede paa Regjeringen, toges et vist Hensyn til de af Staten tolererede Religionssamfund og deres Lære om Ægteskabs-Skilsmisse. Der kan saaledes ingen Tvivl være om, at der gaves Reformeerte Separation og Skilsmisse efter samme Regler som Lutheranerne. Hvad Catholiker angaaer, sees det af en Canc.-Skrivelse af 16 Juni 1829, hvilke Principer Regjeringen fulgte i Enevældens senere Dage. Separation bevilgedes paa samme Maade som ellers, om end begge Ægtefæller bekjendte sig til den catholske Religion. Med Hensyn til Skilsmisse derimod skjelnedes der. Var der en af de i Lovgivningen anerkjendte Skilsmissegrunde tilstede, gaves Skilsmissebevilling, selv om begge Ægtefæller vare Catholiker, naar de uagtet gejstlig Mægling fastholdt Ønsket herom

ifølge den Betragtning, at Skilsmissebevillingen her blot traadte i Stedet for Dom, og denne vilde Parterne kunne erhverve ved almindelig Rettergang, da vor Lovgivning om Skilsmisse ikke tillægger Hensynet til Parternes Religionsbekjendelse nogen Virkning med Hensyn til Adgangen hertil. Var der ikke nogen lovhjemlet Skilsmissegrund tilstede, kunde Regjeringen i at nægte eller give Bevillingen tage hvilke Hensyn, den fandt rigtigt, og deriblandt ogsaa det, at der ikke bør gives den catholske Part en til at overtræde hans Religions Forskrifter sigtende Bevilling*), hvorfor den Regel fulgtes, at Skilsmissebevilling ikke gaves, naar begge Ægtefæller vare Catholiker, eller naar i blandede Ægteskaber den catholske Part var Ansøger; derimod maatte der efter de almindelige Regler tilstaaes Skilsmisse ifølge den protestantiske Ægtefælles Ansøgning, uanset at den anden Ægtefælle var Catholik.

Det antoges iøvrigt, at naar Skilsmisse havde fundet Sted ved Dom eller Bevilling, og en saaledes fraskilt catholsk Ægtefælle vilde gifte sig igjen, vilde den catholske Præsts Vægning ved at foretage Vielsen som begrundet i hans Religions Forskrifter blive respeceteret, og der vilde saaledes, naar begge Parter

*) Dette Raisonnements Rigtighed synes dog at kunne bestrides og vilde neppe nu mere blive fulgt; thi at Skilsmisse efter foregaaende Separation kan faaes, i al Fald naar begge Ægtefællerne ere enige herom, er en Sætning, der i den Grad er anerkjendt ved selve Lovene om Bevillingsmyndigheden paa dette Omraade, jfr. Frd. 23 Mai 1800 § 5, 23 Marts 1827 § 19 litra d o. fl., at den maa sættes i Klasse med en i den almindelige borgerlige Ret optaget Retsnorm, hvoraf synes at maatte følge, at der bør gives Skilsmisse uden Hensyn til Ansøgerens Troesbekjendelse, ligesaavel som naar lovbestemt Skilsmissegrund er tilstede.

vare Catholiker, stille sig en uoovervindelig Hindring mod, at de indtraadte i nyt Ægteskab*); var derimod den ene Protestant, kunde Parterne blive viede af den protestantiske Præst, som ikke kunde antages at ville nægte at foretage Vielsen.

Ligesom Jøderne i Henseende til den borgerlige Ret her i Landet — paa samme Maade som andensheds — oprindelig levede efter de mosaiske Love og Skikke, saaledes gjaldt dette ogsaa med Hensyn til Ægteskabsskilsmisse, jfr. Ørsteds Hdbg. II. 195. De stode som en Følge deraf aldeles udenfor Landets almindelige Lovgivning i saa Henseende og fulgte deres egne Regler. Imidlertid blev det dog allerede ved Cancelliets Prom. 14 Jan. 1804 antaget, at Jøder skulde separeres paa sædvanlig Maade og ikke af Overrabbineren, hvis Skilsmissebrev siges at være uden juridisk Betydning, og ved Anordn. 29 Marts 1814 § 7 blev det bestemt, at Separation fra Bord og Seng mellem Bekjendere af den mosaiske Religion maa ikke skee paa anden Maade end ved Øvrighedens i Overensstemmelse med Frd. 23 Mai 1800 meddeelte Bevilling, og at intet Ægteskab maa aldeles ophæves uden ved Dom eller kgl. gjennem Cancelliet meddeelt Bevilling. Hvad de gejstlige Mæglinger angaaer, blev det ved Canc.-Skrivelse af 13 Marts 1817 antaget, at Jøder, der vilde separeres, kunne antages til Mægling af en luthersk Præst, naar denne tiltroer sig tilstrækkelig Kjendskab til de mo-

*) Paa dette Punkt har Lov om borgerligt Ægteskab af 13 April 1851 ikke bragt nogen Afhjælp, thi efter den er borgerligt Ægteskab udelukket, naar begge Parter høre til et Troessamfund, som har af Staten anerkjendte og til at forrette Vielse berettigede Præster. To Catholiker kunne saaledes ikke indgaae Ægteskab ved borgerlig Vielse.

saiske Love og Skikke til at kunne foretage Mæglingen. Dersom jødiske Ægtefæller ønske efter den borgerlige Skilsmisse at blive adskilte paa jødisk Viis, maa de herom henvende sig til Præsten ved det mosaiske Samfund i Kjøbenhavn og underkaste sig det hermed forbundne Besvær, da de mosaiske Catheketer ei ere berettigede til at iværksætte det Fornødne i saa Henseende, jfr. Canc.-Skrivelse af 4 Juli 1829.

Kongens Ret til at give Separation og Skilsmisse fremtræder altsaa som en almindelig Regjeringsret, der kan anvendes paa alle Undersaatter, og ikke som nogen ham særlig i Egenskab af den lutherske Kirkes Overhoved tilkommende Ret over denne Kirkes Medlemmer. En anden Sag er, at bemeldte Bevillingsmyndighed brugtes paa en yderlig, maaskee endog overdreven hensynsfuld Maade overfor de afvigende Religionsfund, og at der, da Bevillingens Meddelelse var en Naadessag og ikke kunde fordres som en Ret, blev fulgt den Grundsætning, at der ikke gaves Nogen, som hørte til de tolererede Troessamfund, Bevilling til at overtræde hans Religions Forskrifter. Dette iagttoges ogsaa ved andre Dispensationer, f. Ex. til Ægteskab i de forbudne Led. Som Exempel herpaa kan nævnes en Canc.-Skrivelse af 23 Juni 1827, i hvilken det i et Tilfælde, hvor en Person havde søgt og faaet Bevilling til at ægte sin Morbroders Enke, uden at det var kommet til Cancelliets Kundskab, at de Paagjældende hørte til det mosaiske Troessamfund, udtales, at Bevillingen skal betragtes som erhvervet sub — et obreptitie, og at den som Følge deraf ikke kan komme i Betragtning som Hjemmel for det omhandlede Ægteskab, der efter samtlige de derom hørte Rabbineres Forklaring maatte ansees som ulovligt. At denne Grundsætning for Meddelelse af Dispensationer fra de

forbudne Led endnu følges, fremgaaer af kgl. Résolution 30 Aug. 1861 § 1 litra d.

Den ovenfor fremstillede administrative Praxis med Hensyn til Meddelelse af Bevilling til Skilsmisse stod i Grunden fuldt uddannet allerede ved Overgangen til dette Aarhundrede, og den har holdt sig til Nutiden uden at undergaae nogen væsentlig Forandring, undtagen deri, at det efterhaanden i større og større Omfang overlodes Cancelliet ad mandatum at uddele Skilsmissebevillinger. Det kan derfor ikke andet end forundre, at der i Norge siden Rigernes Adskillelse i 1814 har udviklet sig en væsentlig forskjellig Praxis, der i Virkeligheden har lukket Adgangen til at faae Skilsmisse i ikke faa Tilfælde, hvor den forhen uden Vanskelighed kunde opnaaes. Saafermt Fremstillingen af den nugældende norske Ret i J. P. Collets den norske Familieret, tredie Udgave S. 230 ff., er rigtig — og det maa den efter de mig meddelte Oplysninger i det Væsentlige antages at være —, følges i Norge de to Hovedgrundsetninger i denne Materie, at der aldrig tilstaaes Skilsmisse umiddelbart, men kun efter foregaaende treaarig Separation ifølge Bevilling, og at Separationsbevilling ikke gives, undtagen naar begge Ægtefæller ere enige saavel om at attraae Adskillelsen som om Vilkaarerne for samme. Heraf følger bl. a., at et Ægteskab ikke kan faaes opløst, fordi den ene Ægtefælle er dømt til endog mangeaarigt Strafarbejde for vanærende Forbrydelser, naar han eller hun nægter sit Samtykke til Separation fra den uskyldige Ægtefælle, fremdeles at Ægteskab aldrig kan faaes opløst paa Grund af den ene Ægtefælles ulægelige Afsindighed, da den Sindssvage

selvfølgelig ikke med Retsvirkning kan samtykke i Separationen, endelig at Separation ikke kan opnaaes af en Hustru, der har været Gjenstand for vedvarende og grove Mishandlinger fra Mandens Side, for hvilke denne maaskee endog er dømt til haard Straf, naar han kun vedholdende nægter sit Samtykke til Separationen*). At den norske Skilsmisseret herved materielt er bleven en anden og meget strængere end den danske, lader sig ikke benægte, og det er for os Danske vanskeligt at forstaae, at man ikke har følt sig utilfredsstillt ved dette knappe System, hvori der tilmed ligger en saa stor Inconsequents som den, at man, medens Adgangen til Skilsmisse lukkes i Tilfælde, hvor grov Skyld er tilstede hos den ene af Parterne, dog beholder det meest betænkelige Tilfælde, nemlig det, at Ægtefællerne, blot derved at de ere enige derom og uden nogen anden eller alvorligere Grund, kunne bringe det til Skilsmisse.

Det ligger nær at spørge, hvad Aarsagen kan have været til, at Udviklingen i Norge har taget denne Vending, og hvorfor man ikke fortsatte det nedarvede og ved Adskillelsen forefundne Bevillingssystem paa dette Omraade som paa flere andre. Grunden hertil kan ikke søges i constitutionelle Betæneligheder, hentede fra den norske Forfatning af 1814, thi Kongen ansaaes uden mindste Tvivl for berettiget til at vedblive med Bevillinger, som det før Grundloven var Praxis at meddele, naar saadan Praxis havde fortsat sig lige til Grundlovens Istandbringelse og ikke allerede inden den

*) At der i de nævnte Tilfælde ikke kan faaes Skilsmisse ved Dom, er klart nok, jfr. Collets Fremstilling l. c. 210—211, hvor der kun rejses Tvivl med Hensyn til det ene Tilfælde, at Mishandlingerne have været livsfarlige, eller der har været attentet paa Ægtefællens Liv.

Tid kunde siges at være forladt, jfr. Aschehoug Norges nuværende Statsforfatning II. 82—83. Collet antager l. c., at den nærmest liggende Grund for det i Praxis adopterede System var, at saadanne Bevillinger (o: til Skilsmisse uden foregaaende Separation) „ei vare meddeelte i de Par sidste Decennier førend 1814 og altsaa i Henhold til den sædvanlige Fortolkning af Grundlovens § 21 nu ikke længere kunne meddeles“. Var denne Antagelse angaaende Grunden til den norske Praxis rigtig, maatte den daværende norske Regjering have befundet sig i en ligesaa forbausende som grov Vildfarelse. Thi Skilsmissebevillinger, uden at nogen Separation ifølge Bevilling var gaaet forud, forekom netop i de sidste Par Decennier førend 1814 meget hyppigere end tilforn. Selv om man — hvad naturligviis vilde være urigtigt — kun tager i Betragtning de Bevillinger af nævnte Beskaffenhed, som gaves til Norske, og ganske afseer fra de mange slige Bevillinger, der ere givne til Danske, kan der nævnes talrige Exempler fra denne Periode paa Bevillinger til Skilsmisse uden foregaaende lovformelig Separation, givne efter Indstilling gjennem det norske Justitsdepartement (det danske Cancellies tredie Departement), deels i Tilfælde, hvor lovlig Skilsmissearsag var oplyst, deels uden det paa Grund af vanærende Forbrydelser, der dog ei medførte Dom til livsvarigt Fængsel, endog hvor den Skyldige nægtede sit Samtykke, paa Grund af længere Tids factisk Adskillelse, uden at Separationsbevilling var løst o. s. v. Jeg kan nævne en Række Exempler paa norske Skilsmisser uden foregaaende Separationsbevilling, fundne ved et endog temmelig summarisk Eftersyn af Forestillingsprotocollerne for denne Periode, nemlig ved kgl. Resolution af 27 Aug. 1802, 24 Marts 1803, 1 April 1803, 3 Juni 1803, 23 Decbr. 1803, 4 Jan. 1805, 25 April 1806, 2 Jan. 1807, 20 Novbr. 1807, 12 Juli

1809, 12 Mai 1810, 29 Oct. 1810, 28 April 1812, to af 2 Mai 1812, 16 Oct. 1812, 4 Jan. 1813, 25 Marts 1813, og disse Exempler ville vist ved et nøjere Eftersyn kunne forøges med flere endnu. At man i de norske Regjeringscontorer skulde have været uvidende herom lige strax efter Adskillelsen og have staaet i den For-
 mening, at der i det sidste Par Decennier før 1814 ikke er forekommet Exempler paa Bevillinger til Skilsmisse uden foregaaende lovformelig Separation, skjønnes paa Forhaand at være ganske uantageligt, thi alle de nævnte Sager ere selvfølgelig indgaaede til Cancelliet gennem norske Øvrigheder med dissers Erklæringer, og Resolutionerne communicerede samt Bevillingerne udleverede gennem norske Øvrigheder. Enhver, der havde et endog kun temmelig løseligt Kjendskab til den administrative Praxis i den Tid, maatte vide, at Skilsmissebevillinger, ogsaa hvor den lovformelige forudgaaende Separation ei havde fundet Sted, netop i Tiden efter 1796 vare blevne hyppige. Navnlig maatte det gjælde om hver den, som havde havt Lejlighed til nogen Tid at arbejde i Cancelliets andet eller tredie Departement. Allerede et saadant Datum som den kgl. Resolution af 11 Marts 1812 (ovenfor S. 83) maatte være tilstrækkeligt til at gjendrive den Mening, at der aldrig gaves Skilsmisse uden efter foregaaende Separation. Det var vel forbudt at offentliggjøre denne Resolution, men blandt Cancelliets Personale maa den have været bekjendt lige ned til Afskriverne, thi i Forestillingerne til Kongen i Tilfælde af paagjældende Beskaffenhed paaberaabes den bestandigt i den nærmest paafølgende Tid som Hjemmel og maa derfor have været kjendt af alle dem, der deeltog i det almindelige daglige Contorarbeide ved Forestillingernes Udarbeidelse.

Naar Collet antager, at de nævnte Skilsmissebevillinger vare gaaede af Brug i de sidste Par Decennier

førend 1814, maa slig Antagelse vistnok forklares derved, at han og maaskee andre før ham alene have øst deres Kundskab om den da fulgte Praxis af trykte Bøger. Thi det maa indrømmes, at de faa Ord, som i Datidens juridiske Haandbøger siges om Skilsmissebevillinger, ere egnede til at desorientere. De to Skrifter, som maa antages at have været de vigtigste og meest brugte samtidige Kilder til Kundskab om den da gjældende Ret, ere A. S. Ørsteds Supplement til Nørregaards Forelæsninger, hvis anden Deel, hvorom her bliver Spørgsmaal, udkom i 1802, og F. Th. Hurtigkarl Den danske og norske private Rets første Grunde, hvis første Deel, hvori denne Materie omhandles, udkom i 1813. Ørsted siger l. c. S. 311 nederst kun disse faa Ord „Undertiden hæves Ægteskabet ved kgl. Resolution, især efter at Ægtefællerne have levet adskilte fra Bord Seng over tre Aar,“ hvorefter han citerer den kgl. Resolution af 22 Jan. 1796. Medens disse Ord dog lade skinne igjennem, at Skilsmisse ved kgl. Resolution uden foregaaende Separation ikke er aldeles udelukket, jfr. Ordet „især“, lyde Hurtigkarls Udtryk mere absolut, thi han siger l. S. 192 „Skjøndt Ægteskab ordentligviis ikke kan hæves uden efter Dom, tillader dog Kongen ikke sjeldent Ægtefolk, som have levet separerede fra Bord og Seng, at indgaae nyt Ægteskab med andre, dog fordres i saa Fald, at de tilforn have været indkaldte for Øvrigheden“ o. s. v., af hvilke Ord man ganske vist nærmest maa faae det Indtryk, at Skilsmissebevilling kun kan erholdes efter forudgaaet Separation.

Ifølge Oplysninger fra det norske Rigsarchiv, som velvilligen ere mig meddeelte af Chefen for det norske Justitsdepartement, har Forholdet med Hensyn til Oprindelsen af den nu gjældende Praxis ikke været saaledes, som Collet forudsætter. Den norske Bevillings-

praxis paa dette Omraade, hvis Indhold er fremstillet af den nævnte Forf., har først fæstnet sig i dens nuværende Skikkelse i Slutningen af Tyverne og Begyndelsen af Trediverne. I de første 10 til 15 Aar efter 1814 var der i al Fald en vis Vaklen. Hvad først angaaer Spørgsmaalet om Betingelserne for Separationsbevillings Meddelelse udtalte vel det norske Justitsdepartement strax efter Adskillelsen gjentagne Gange, at Separation ikke kunde tilstaaes, naar ikke begge Ægtefæller vare enige, „deels fordi den ægteskabelige Forbindelse ifølge dens Natur maa betragtes som en borgerlig Contract, hvilken det selvfølgelig ikke staaer i den ene Parts Magt eensidig at bryde, deels fordi Lovgivningen, saasom Frd. 10 Juli 1795 IV § 25, Frd. 20 Jan. 1797 § 16 og Frd. 18 Oct. 1811, formeentlig forudsætter, at Ægtefællerne ved den befalede Mægling for Forligscommissionen eller hos Øvrigheden maa være blevne enige om Vilkaarene for Adskillelsen“. Men af en udførlig Drøftelse, for hvilken Spørgsmaalet i Aaret 1831 gjordes til Gjenstand i Justitsdepartementet, sees det dog, at man meget vel har vidst, at det danske Cancellie ikke sjeldent havde meddeelt Separationsbevillinger uden begge Parters Samtykke, men Justitsdepartementet drister sig ikke til at tilraade at følge dette Cancelliets Exempel, „da alle Lovbestemmelserne forudsætte fælleds Samtykke, og man udenfor dem ved ingen Lovbestemmelse er bemyndiget til at meddele Separationsbevilling efter den ene Ægtefælles Ønske“. Hvad dernæst angaaer Spørgsmaalet, om der kunde meddeles Skilsmissebevilling, uden at lovformelig Separation i 3 Aar var gaaet forud, da sees det baade, at Justitsdepartementet i de første Aar efter Adskillelsen har meddeelt Skilsmissebevilling, uagtet der ei var hengaaet 3 Aar siden Separationsbevillingens Udfærdigelse (under Paaberaabelse af kgl. Resolution af

22 Oct. 1813), og at der er bleven tilstaaet Skilsmissebevilling aldeles uden nogen foregaaende lovformelig Separation. Der blev saaledes to Gange i 1815 tilstaaet den ene Ægtefælle Skilsmisse ved Bevilling uden foregaaende lovformelig Separation formedelst incurabel Radesyge (Spedalskhed) hos den anden Ægtefælle, men i 1818 nægtes saadan Bevilling gjentagne Gange under Paaberaabelse af N. L. 3. 18. 16 Nr. 3; endvidere udfærdigedes der i 1822 og i 1823 Skilsmissebevilling uden foregaaende lovformelig Separation paa Grund af incurabel Afsindighed hos den ene af Ægtefællerne, men i 1821 nægtedes saadan Bevilling under Paaberaabelse af N. L. 3. 18. 16 Nr. 5, og dette gjentages i Aarene 1825, 1828 og 1829.

Det synes af det Anførte at fremgaae, at de to Grundsætninger, at Separation ubetinget er udelukket, naar ikke begge Ægtefæller ere enige, og at Skilsmissebevilling aldrig meddeles uden efter foregaaende lovformelig Separation, ikke ere ufravigeligen blevne fulgte førend fra Slutningen af Tyverne og Begyndelsen af Trediverne, og at man ingeni lunde er kommen over til denne strengere Opfattelse ifølge nogen Uvidenhed om eller Misforstaaelse af Cancelliets ældre Praxis, men at man med fuld Bevidsthed og Forsæt har forandret den ældre administrative Praxis. Om Holdbarheden og Forsvarligheden af de Betragtninger, hvorefter det norske Justitsdepartement er slaaet ind paa denne Bane, skal jeg ikke her udtale mig. Kun vil jeg tage en Reservation til Fordeel for det danske Cancelli, idet jeg yttre som min Opfattelse, at dets Praxis paa alle Puncter har været fuldstændigt historisk og juridisk begrundet, og idet jeg maa betegne som, fra begge disse Synspuncter betragtet, ikke tilstrækkeligt grundet det Raisonement, hvorefter det norske Justitsdepartement

i sin Tid kom til den Lære, at Separation ei kunde bevilges, uden at begge Ægtefæller deri vare enige.

I de senere Aar er det i Tydskland bleven levende omdebatteret, hvorledes i de protestantiske Stater Landsherrens Ret til at tilstaae Skilsmisse ved allerh. Rescript er at opfatte i Henseende til dens historiske Oprindelse og Charakter. Nogle*) hævde, at den er en Anvendelse af den gejstlige Jurisdiction i Ægteskabssager, og at Landsherrens Ret til at tilstaae Skilsmisse er en Følge af hans Stilling som øverste Dommer i gejstlige Sager; paa denne Opfattelse bygges da den i praktisk Henseende meget vigtige Paastand, at denne Landsherrens Ret til at tilstaae Skilsmisse ved Rescript, som er i anerkjendt Udøvelse i mange tydske protestantiske Territorier**), egentlig er bortfaldet derved, at Civilstandsloven af 16 Febr. 1875 i dens § 76 ophæver al gejstlig Jurisdiction i Ægteskabssager, hvis man ikke vil antage, at den allerede er bortfaldet ved det Forbud imod al Cabinetsjustits, som kan udledes af de fleste nyere Proces- og Forfatningslove.

Imod denne Opfattelse er der indvendt***), at Retten til at tilstaae Skilsmisse ved Rescript ikke kan ansees for en Art af gejstlig Jurisdiction i de Tilfælde, der i Tyskland (som ogsaa i Danmark) ere de overvejende almindelige†), nemlig hvor begge Ægtefæller ere enige om at begjære Skilsmisse, og der saaledes slet ingen

*) H. Wassersleben das Ehescheidungsrecht kraft landesherrlicher Machtvollkommenheit. Erster Beitrag 1877, Zweiter Beitrag 1880.

**) En nøjere Angivelse af disse findes i Zeitschr. f. Kirchenrecht XIV. 271—72.

***) G. Buchka i Zeitschr. für Kirchenrecht XVI. 253 ff.

†) Paa de fleste, men dog ikke alle Steder i Tyskland gives Skilsmisse ved Rescript endog kun, naar begge Parter ere enige.

Retstrætte er tilstede, men at den angivne Opfattelse af Retten til at tilstaae Skilsmisse som en Følge af Domsmyndigheden i gejstlige Sager under alle Omstændigheder kun vilde passe paa de Tilfælde, hvor Skilsmisse gives ved Rescript, uagtet den ene af Parterne ikke indvilliger deri. Heraf vil følge, at Landsherrens Ret til at give Skilsmisse, naar begge Ægtefæller andrage derpaa, ikke er berørt ved Civilstandsloven af 1875*), men at kun Adgang til at give Skilsmisse mod den ene Parts Villie, forsaavidt dette endnu i visse Territorier i Tydskland finder Sted, er ophævet.

Denne sidstanførte Anskuelse afvises imidlertid, som det forekommer mig med Rette, af den førstnævnte Opfattelses Forsvarere**), idet der gjøres opmærksom paa, at den Omstændighed, at Parterne ere enige om at attraae Skilsmisse, ikke i og for sig udelukker fra at opfatte Skilsmisssens Tilstaaelse som en Art af dømmende Myndighed i Ægteskabssager; thi Ophævelsen af et Ægteskab kan ikke opfattes under Synspunctet af en Disposition over private Retsforhold, som Parterne selv med højere Approbation kunne træffe, men det er baade naturligt i sig og historisk begrundet i den protestantiske Kirkeret, at et Ægteskabs Ophævelse bør skee ved Dom, ogsaa hvor Modparten aldeles tiltræder Paastanden om Skilsmisse.

Det vigtigste Argument imod at opfatte Landsherrens Ret til at tilstaae Skilsmisse ved Rescript som

*) Naar Skilsmisse skeer ved Landsherrens Rescript med begge Parters Samtykke, menes der at foreligge ikke en Act af *jurisdictio contentiosa*, men en lignende Virksomhed, som naar en Adoption eller en Legitimation bevilges per *rescriptum principis*.

**) P. Hinschius *Das Reichsgesetz über die Beurkundung des Personenstandes und die Eheschliessung* S. 199, 200.

en Udøvelse af en ham tilkommende øverste Jurisdiction i Ægteskabssager synes at være den Omstændighed, at Ophævelse af et Ægteskab per resc. princ. i Tydskland (ligesom i Danmark) altid har været betragtet som en Naadessag og aldrig har kunnet kræves som en Ret af den Ansøgende, hvortilendvidere i Tydskland (ligesom i Danmark) kommer, at der materielt ingen Begrænsning gaves for Landsherren i Henseende til denne Rets Udøvelse, men i Principet udøvede han den efter eget frie Skjøn uden at være bunden af de lovbestemte Skilsmissegrunde eller deres Analogi. Det lader sig ikke forene med at opfatte Skilsmisses Meddelelse ved Rescript som en Art gejstlig Retspleie, at Skilsmissen paa den ene Side kan nægtes, uagtet lovbestemt Skilsmissegrund er oplyst, og paa den anden Side gives, uagtet der ikke foreligger andet end begge Ægtefællers i vedvarende indbyrdes Uenighed og slet Forstaaelse grundede Ønske om at blive hinanden qvit; dette sidste afviger saa stærkt fra, hvad der paa den Tid, da den landsherrelige Skilsmisseret opstod, efter den protestantiske Kirkerets Grundsætninger kunde berettigede til Skilsmisse, at det, historisk betragtet, umuligt kan opfattes som en Anvendelse af den herskende Ægteskabsret, men kun som en Dispensation fra denne. Antages det i Henhold til disse Betragtninger, at Landsherrens Ret til ved Rescript at opløse et Ægteskab, er en Følge af en ham tilkommende Ret til at give Dispensationer eller Privilegier, og ikke en Udøvelse af gejstlig Jurisdiction, er den ikke berørt ved Civilstandsloven af 16 Febr. 1875 § 76, og man nødes da ikke til at opstille det mislige Resultat, at denne Lov i det Hele eller for en Deel har ophævet Landsherrens Ret til udenfor Retsveien at opløse et Ægteskab ved Rescript uden at sætte Noget i Stedet.

Det turde have nogen Interesse at betragte lidt

nærmere, hvorledes de ovennævnte Spørgsmaal maa besvares for vor Retsudviklings Vedkommende, thi de i det Foregaaende meddeelte Oplysninger tillade vistnok, i Forbindelse med, hvad der iøvrigt er bekjendt, at udtale en bestemt og grundet Dom i saa Henseende. Ogsaa for Tydsklands Vedkommende turde det have nogen Betydning at see, hvorledes Forholdet stiller sig i et reent luthersk Naboland, som paa det kirkeretlige Omraade har meget tilfældes med Udviklingen i flere af de nordtyske Territorier.

Det forekommer mig klart, at Retsudviklingen i Danmark ubetinget understøtter den Antagelse, at Landsherrens Ret til at ophæve et Ægteskab ved Rescript er en Følge af den ham tilkommende Ret til at give Dispensationer. At det skulde være begrebsmæssigt umuligt af Dispensationsretten at udlede Retten til at ophæve Ægteskab*) af den Grund, at en Dispensation kun kan have det reent negative Indhold, at den Dispenserede ikke skal være bunden ved en ellers gjældende Retsregel, men ikke det positive Indhold, at et Ægteskab skal være opløst og saaledes Forandring i et Retsforhold constitueret ogsaa for den anden Parts Vedkommende, kan ikke erkjendes efter den danske Retsudvikling. Her i Landet haves der mange Exempler paa, at en Dispensationsmyndighed paa et eller andet Omraade ganske naturligt har udvidet sig til at blive en Bevillingsmyndighed, idet Kongen, hvor han dispenserede fra de almindelige Loves Bydende, ikke tog i Betænkning ogsaa at drage positive Conseqventser af Dispensationen med det samme, naar disse frembød sig som naturlige Tilbehør til det, der skulde naaes

*) Wasserschleben l. c. Erster Beitrag S. 39, Zweiter Beitrag S. 24.

ved Dispensationen. Men naar det Væsentlige, naar Udgangspunctet i en Foranstaltning er at give Dispensation fra en ellers gjældende Retsregel, kan det ikke betage Myndighedsudøvelsen dens Character af oprindelig at være en Anvendelse af Kongens jus dispensandi, at visse positive Bestemmelser, der i og for sig gaa ud over en blot og bar Dispensation, forbindes dermed. I al Fald er det da ubestrideligt — hvad her er Hovedsagen — at den paagjældende Myndighedsudøvelse i saadanne Tilfælde historisk har udviklet sig af Kongens Ret til at dispensere fra Loven, om man end vil paastaae, at den i Anvendelsen udvidede sig til en Bevillingsmyndighed, og at Bevilling er begrebsmæssigt forskjellig fra Dispensation — hvad iøvrigt heller ikke kan siges efter dansk Ret, jfr. Ørsted Hdbg. I. 151. Tager man saaledes Separationsinstituttet i Betragtning, kan der efter ovenstaaende Fremstilling ingen Tvivl være om, at her i Danmark Kjernen deri, det Væsentlige derved, baade historisk betragtet og begrebsmæssigt seet, er, at Kongen tillod den ansøgende Ægtefælle eller, hvis de begge attraaede Separation, de ansøgende Ægtefæller at unddrage sig fra at samleve, og denne Tilladelses Character som en Dispensation træder netop meget bestemt frem, naar det erindres, at Staten dengang ikke tillod Ægtefæller ifølge privat Overenskomst at leve adskilte, men straffede sliq Ophævelse af Samlivet som et forargeligt Brud paa christelig Orden og Skik. Men naar Separationsbevillinger hos os saaledes maa erkjendes væsentlig at være Dispensationer fra Forpligtelsen til Cohabitation, kunne de umuligt tabe denne deres oprindelige Character og gaae over til at blive noget heelt andet, fordi der med Separationsbevillingen forbindes forskjellige Bestemmelser, der foreskrive en positiv Ordning af visse ved Separationen fremkaldte Spørgsmaal, f.

Ex. at Manden skal yde Konen Underholdningsbidrag, at Børnene skulde fordeles mellem Ægtefællerne o. desl. Betragter man Skilsmissebevillingerne, kan man ikke være i Tvivl om, at det Væsentlige i dem, saaledes som de fremtræde hos os, er, at den Paagjældende fritoges for fremdeles at være bunden ved vinculum matrimonii, navnlig i den Retning, at dette ikke skulde være ham eller hende til Hinder i at indgaae andet Ægteskab. De have forsaavidt deres Forbillede i de langt tidligere forekommende og ogsaa i senere Tider hyppige Bevillinger til Trolovelsens Ophævelse, der ligeledes fremtraadte som Dispensationer fra eller Fritagelser for det Baand, som fulgte af Trolovelsen, dels forsaavidt som deri laa en Forpligtelse til at tage til Ægte, dels forsaavidt som deraf fulgte, at den Paagjældende ei maatte indlade sig i anden Forbindelse. Men enten Bevillingen gives den negative Form, at det tidligere Ægteskab ikke skal være til Hinder for o. s. v., eller den positive Form, at Parternes Ægteskab skal være ophævet med Tilladelse for den ene eller begge til at indgaae nyt Ægteskab, er jo i Realiteten aldeles det samme. At den sidste Form benyttes, kan dog ikke gjøre Kongens Ophævelse af Ægteskabet til noget ganske andet, end naar den første Form er brugt, og fra et statsretligt Synspunct kan der ikke tænkes nogen Grund, hvorfor Kongen ikke skulde have Ret til det sidste, naar han havde Ret til det første. Det maa ansees for Udøvelsen af den selvsamme Ret eller Myndighed, hvad enten den kgl. Resolution om Ægteskabets Ophævelse formuleres paa den ene eller den anden Maade. Her i Danmark har det været en reen Tilfældighed ved Ophævelsen af Ægteskaber lige saavel som ved Ophævelsen af Trolovelser, om den kgl. Resolution nærmest formuleredes som en Tilladelse til at begive sig i en ny Forbindelse uden at være

bunden af det tidligere Baand, eller om den directe lød paa, at paagjældende Forbindelse skulde være opløst. Om den ene eller den anden Formulering valgtes, har vistnok især afhængt af, hvorledes Ansøgningen lød. Medens saaledes Bevillingerne af 31 Jan. 1682 („uden videre Proces til andet Ægteskab træde“), 2 Decbr. 1702 („allern. dispensere og bevilge, at hun sig igjen i nyt Ægteskab maa begive“), 7 Jan. 1729 („at hun maa sig i andet Ægteskab begive . . . uden derpaa nogen Consistorii Dom at erhverve“) lyde paa Tilladelse til at indgaae nyt Ægteskab og saaledes kun implicite bevilge Skilsmisse, lyde andre Bevillinger fra samme Tidsrum ligefrem paa, at Ægteskabet skal være opløst, f. Ex. Bevilling 16 Marts 1685 („uden videre Proces fra samme sin Ægtemand være adskilt, og sig igjen o. s. v.“), 5 Jan. 1686 („uden videre Proces og Lovmaal være aldeles qvit og fri for det Ægteskabsløfte . . . og tilladt sig i andet Ægteskab at begive“), 12 Aug. 1689 („af Vor absolute og souveraire kgl. Magt og Myndighed for godt bebunden derudinden at dispensere og det mellem dem knyttede Ægteskabsbaand at opløse“). Fremdeles vil det sees, at Ord og Udtryk i disse Bevillinger tyde paa, at de have været betragtede som Undtagelser fra Lovens almindelige Medfør, der tilstodes af sær kgl. Naade, og ingenlunde som Retfærdighedshandlinger af samme Character som Domme. I saa Henseende lægges der ikke blot eller ikke saameget Vægt paa, at Ordet „dispensere“ forekommer i flere af dem — thi Terminologien i ældre Tidens Udfærdigelser var ofte ucorrect og feilagtig — men mere paa den reelle Sammenhæng af Sagen i de enkelte Tilfælde. De første Skilsmissebevillinger, der gaves, fremtraadte saaledes aldeles bestemt som Fritagelser for at gaae den sædvanlige Rettergangsvei, nemlig at søge Consistorii Dom til Skilsmisse, i Reglen af Hensyn

til, at den Ansøgende ikke formaaede at afholde Udgifterne ved den formelige Rettergang eller ikke uden Velfærds Spilde kunde vente den Tid, slig Proces vilde medtage. I enkelte Tilfælde foreligger der ved Siden af denne Fritagelse for en Form ogsaa en Dispensation i Henseende til de materielle Betingelser for at faae Skilsmisse, f. Ex. en Afkortning af de lovbestemte Ventetider i 3. 16. 15. 2 Nr. 3 eller efter Omstændighederne endog en videre gaaende Bortseen fra de lovbestemte Skilsmissebetingelser. Men hvad der er meest afgjørende for Bestemmelsen af Skilsmissebevillingernes Character her i Danmark, er, at de meddeeldes i reent administrative Former og gennem de administrative Collegier, og at der paa den Tid, de begyndte at forekomme, var gennemført en bestemt Forskjel mellem den administrative og den dømmende Myndighed og de embedsmæssige Organer for hver især af dem, i al Fald paa Myndighedens øverste Trin, saaledes at der, uagtet Kongen ifølge Forfatningen var det øverste Hoved baade for Regjeringsmagten og Domsmagten, dog i Reglen ikke kunde bestaae nogen Tvivl, om han i et givet Tilfælde havde handlet som Regjeringens Chef eller som øverste Dommer. Som den dømmende Magts Overhoved og som den, der kunde befale, hvorledes Højesterets Dom skulde lyde i ethvert enkelt Tilfælde, uden heri at være bunden af den almindelige Lovgivning, kunde Kongen extraordinairt gribe ind i Retssagers Afgjørelse og lade Billighedshensyn raade, hvor Dommerne maatte følge den strenge Ret, og det gjorde han ogsaa ikke sjeldent i de første 70 til 80 Aar efter Enevældens Indførelse. Oprindeligt præsiderede Kongen temmelig regelmæssigt i Højesterets Sessioner og udøvede saaledes umiddelbart sin øverste Dommermyndighed. Det var i de ældre Højesteretsinstruxer, f. Ex. af 25 Juni 1670 §§ 12 og 13, 15 April 1690 §§

13 og 14 samt de senere hermed temmelig overeensstemmende Højesteretsinstruxer af 9 Marts 1700 og 23 Febr. 1731 bestemt, at Dommen vel i Reglen skulde afsiges efter de fleste Stemmer, men, naar Kongen var tilstede, vilde han selv bestemme, hvis Vota og Mening der skal gjælde, og hvorledes Dommen skal forfattes. Efterhaanden som Retssagernes Antal steg og Kongens Regjeringsforretninger tiltog, blev det sjeldnere, at han personlig overværede Rettens Møder, men dog overholdtes det i lang Tid som Regel, at der i visse Tilfælde skulde skee Indstilling til ham fra Retten, forinden Dom afsagdes, for at hans Villie med Hensyn til Sagens Afgjørelse kunde erfares. Det hedder saaledes i Højesteretsinstruxerne, at i Sager, „som Kongens Indkomster, Gods og Ejendom angaaer, saa og hvor de fleste Vota have fragaaet Lovens Rigueur“, skal Kongens Villie først fornemmes, forinden Dom afsiges; fremdeles forudsættes det ganske i Almindelighed, at Kongens Villie indhentes, førend Dommen afsiges, naar Sagen er af stor Vigtighed eller naar Vota ere lige. I Praxis blev det i Henhold hertil meget hyppigt under Voteringen besluttet, at Sagen skulde Kongen refereres, og det ikke blot i særdeles vigtige Anliggender og i Tilfælde, som faldt ind under Instruxernes Ord, men overhovedet i saadanne Tilfælde, hvor de Voterende fandt det foreliggende Retsspørgsmaal tvivlsomt eller vanskeligt. Man afsagde da ikke Dommen, førend Sagen var foredraget for Kongen, i Reglen af Rettens Justitarius og et Par Assessorer, og den af Kongen befalede Afgjørelse blev da ligefrem publiceret som Højesterets Dom. Sædvanligviis afgjorde Kongen Sagen i Overeensstemmelse med Voteringens Udfald eller dog ifølge de Udtalelser om Afgjørelsesmaaden, som under denne vare fremkomne, men det hændte heller ikke saa sjeldent, at han satte et ganske andet

Resultat i Stedet for det af Retten foreslaaede, jfr. mit Skrift: Processens almindelige Deel, anden Udgave S. 57—59. Dette forekom i alle Arter af Sager, og saaledes kan der ogsaa i Ægteskabssager findes et Par Exempler paa, at Kongen har resolveret, at Højesterets Dom skulde lyde paa Skilsmisse, uagtet Dommerne, naar de skulde holde sig strængt til Loven, ikke vilde have kunnet statuere dette Udfald af Sagen*). Denne

*) Som Exempler kan anføres følgende: 1) En Højesteretsdom af 25 Sept. 1682, som angik en Præst, der søgte Skilsmisse fra sin Hustru paa Grund af Hoer, men havde tabt Sagen i første Instants (ved Capitlet), fordi Beviis manglede. Da Hustruens Opførsel imidlertid i al Fald havde været uanstændig og mistænkelig, skjøndt intet tilstrækkeligt juridisk Beviis var tilveiebragt mod hende, udtalte de Voterende i Højesteret sig næsten alle for, at Sagen skulde henstilles til Hans Majestæt Kongens Consideration, idet de erkjendte, at Consistorium ei kunde have dømt anderledes. Efter Kongens eget allerhøjeste Behag blev Dommen conciperet saaledes, at „omendskjøndt Capitelts Dommen var funderet paa Lands Lov, saa blev dog Citanten af sær Aarsag skilt fra hans Hustru, dog med det Vilkaar, at ingen af dem maatte begive sig i nyt Ægteskab, saalænge nogen af dem lever“. 2) En Højesteretsdom af 19 April 1701 angaaende en Mand, som søgte Skilsmisse fra Konen formedelst hendes Hoer og Desertion, men da Stævningen blev „supprimeret“ i Skaane, hvor Konen opholdt sig, og altsaa ikke behørig forfulgt, uden videre ægtede en anden. Consistorium havde dømt, at saasom han sig udi andet Ægteskab havde begivet, førend han fra den første Hustru lovlig var skilt, saa kunde han ei skilles fra bemeldte første Ægteskab, uanseet at hans første Hustru havde været ham utro og endog trolovede sig med en anden. Flere af de Voterende vilde uden videre underkjende Consistorii Dom, men en af dem meente dog, at Consistorium havde havt Aarsag at dømme, som skeet er, og det derfor var bedst, at Sagen refereredes

Virksomhed af Kongen*) fremtræder som en Anvendelse af hans Myndighed som øverste Dommer, og den er paa Grund af de ejendommelige Betingelser og Former, hvorunder den udøvedes, — at Sagen efter foregaaende Procedure i alle Instantser af Højesteret forelægges Kongen i Mellemtiden mellem Sagens Optagelse og Dommens Afsigelse — let at adskille fra den Myndighed, Kongen udøvede i Egenskab af Regjeringens Chef, naar han gennem Regjeringscollegierne og efter indhentet Erklæring fra Øvrighederne gav en Dispensation eller en Bevilling efter Ansøgning fra Vedkommende, og uden at nogen Retstrætte var gaaet forud.

Ifølge de hos Wassersschleben Das Ehescheidungsrecht Erster Beitrag 1877 meddelte Oplysninger om den af Landsherren udøvede Ret til at tilstaae Skilsmisse i forskellige tyske Territorier, sees det, at

for Kongen, „at Lovens Rigueur kunde efterlades den Uskyldige.“ Dette vedtoges da af Retten, og Hans Majestæt Kongens allern. Resolution paa den skriftlige Relation, som gjordes om denne Sag, blev meddeelt Retten gennem Storkanstleren. I Henhold til den afsagdes da Dommen derhen, at „Manden af sær kgl. Naade og formedelst hans gode Skudsmaal efterlodes den Forseelse, at han ei til endelig Dom udførte den ved Stævning i Aar 1689 begyndte Skilsmissesag med hans første Kone, som vitterlig var skyldig i Hoer og skandaløst Levned, saa at det allern. tillodes ham fremdeles at leve i det andet Ægteskab, som han derefter havde indgaaet d. 30 Decbr. 1690; den første Kone derimod forvistes Kongens Riger og Lande for hendes skændige og forargelige Levned“.

- *) Fra denne Kongens Indgriben i Højesteretssagers Afgjørelse skriver sig vistnok en Folkemening, som endnu ikke ganske er forsvunden, nemlig at Højesteret ikke er bunden ved Lovene saaledes som de underordnede Domstole, men kan lade Billighed raade, hvor Loven vilde føre til et altfor haardt Resultat.

denne nogle Steder er bleven udøvet umiddelbart ved Rescript af Landsherren, hvori Skilsmissen bevilgedes, i Reglen dog efter forudgaaet Erklæring af Consistoriet (den gejstlige Domstol i Ægteskabssager), l. c. S. 7, 12, 13, andre Steder derimod saaledes, at Landsherrens Rescript rettedes til det Consistorium, for hvilket Sagen var indbragt, og ikke umiddelbart bevilgede Skilsmissen, men kun bemyndigede Consistoriet til at afsige Skilsmisedom, uagtet den almindelige Lovgivning ikke hjemlede slig Afgjørelse, l. c. S. 5, 10, 23, atter andre Steder snart paa den ene, snart paa den anden af de nævnte Maader, l. c. S. 18. At den førstnævnte af disse Maader, nemlig Skilsmissebevilling umiddelbart ved Rescript, nærmest er den Form for Landsherrens Ret til at opløse Ægteskaber, som har gjort sig gjældende i Danmark, og her utvivlsomt har været opfattet som en Anvendelse af Kongens Dispensationsmyndighed, er af alt Ovenanførte klart. Den anden Form, nemlig at Skilsmissen gaves ved Decret af Consistoriet ifølge Landsherrens Bemyndigelse i et Rescript, har vel en vis Lighed med de ovenfor nævnte Tilfælde, hvor Kongen bestemte, hvorledes Højesterets Dom skulde være, og forsaavidt kunde det synes at ligge nær at ansee den for en Anvendelse af Landsherrens Myndighed som øverste Dommer i gejstlige Sager. Men nærmere betragtet vilde dette dog ikke være rigtigt, thi der er den væsentlige Forskjel, at her i Danmark de nævnte Afgjørelser af Kongen først faldt, naar Sagen kom ind for hans egen Domstol, nemlig den højeste Ret, medens de i Tyskland fremtraadte som Rescripter til de underordnede Retter og Befalinger til dem om at dømme paa en vis Maade; de fremtræde derfor nærmest som leges speciales, hvortil der ogsaa haves Sidestykker hos os, naar nemlig Kongen ved Rescript befalede underordnede Domstole

at dømme paa en vis Maade, hvilket undertiden skete i Enevældens ældre Periode, jfr. Processens almindelige Deel, anden Udgave S. 61. Herpaa er det imidlertid ikke min Hensigt at gaae nærmere ind. Kun den Bemærkning vil jeg gjøre paa dette Sted, at selv om man vilde ansee den landsherrelige Skilsmisse, forsaavidt den fremtraadte i denne Form, for at være en klar og utvivlsom Anvendelse af en gejstlig Overdommermyndighed, maatte det, for heraf at kunne slutte, at Landsherrens Opløsning af Ægteskab ved Rescript, overhovedet og uden Hensyn til Fremtrædelsesformen, i sit Væsen er at ansee som en Anvendelse af den øverste Dommermyndighed i gejstlige Sager, være nødvendigt at paa-vise, at denne Form er den oprindelige, og at den anden ligesaa hyppige Form, nemlig Skilsmisses Bevilligelse umiddelbart ved Landsherrens Rescript, forholder sig til den som den yngre eller den afledede. Dette fremgaaer ikke af de af Wasserscheleben l. c. meddeelte Oplysninger, men det seer efter dem meget mere ud, som om den ene Form har været oprindelig nogle Steder, den anden andre Steder. For den danske Retsudviklings Vedkommende er det klart, at de kongelige Skilsmissebevillinger ikke have udviklet sig af de nævnte fra Kongen udgaaede Afgjørelser af, hvorledes Højesterets Dom skal afsiges. Der forekommer — som af det Foregaaende kan sees — Skilsmissebevillinger i reent administrative Former ligesaa tidligt som saadanne extraordinaire Afgjørelser ved Højesteret, og disse sidste, hvoraf der vistnok neppe findes flere end de to ovennævnte i Noten nævnte fra Aarene 1682 og 1701, have været saa enkeltstaaende, at der ikke har kunnet udvikle sig noget af dem. Hvad Kongens forfatningsmæssige Myndighed angaaer, da var han efter Kongeloven ligesaa fuldt berettiget til at gribe ind paa den ene Maade (ved at bestemme Dom-

men) som paa den anden (ved at dispensere eller per legem speciale foreskrive Retterne en Afgjørelse). Fra denne Side betragtet er der ifølge vor Retsudvikling ingen Grund til at construere hans Skilsmisseret som en Anvendelse af en øverste Dommermyndighed.

Mellem dem, der for det protestantiske Tydscklands Vedkommende ere enige om at ansee Landsherrens Ret til at opløse et Ægteskab ved Rescript som en Yttring af en ham tilkommende Dispensationsret, er der atter forskjellige Meninger om denne Rets Oprindelse. Nogle (Stölzl i Kritische Vierteljahrschr. f. Aaret 1878 S. 232) antage, at den har sit Udspring fra den Paven i den romersk-catholske Kirke tilkommende Ret til undtagelsesviis at opløse et Ægteskab (*dissolutio matrimonii rati, sed non consummati per dispensationem Sancti Pontificis*), hvilken Ret formenes ved Reformationens Indførelse at være gaaet over paa Landsherren som Summus Episcopus i den protestantiske Kirke. Andre (G. Buchka i hans oftere ovenfor citerede Afhandling i Zeitschr. für Kirchenrecht XVI) bestride, at der er nogen historisk Continuitet mellem Pavens Dispensationsret og den protestantiske Landsherres af hans Egenskab som Summus Episcopus følgende Ret til at dispensere, og betragte denne som en ny og selvstændig Rettighed, der ifølge Udviklingsgangen i den protestantiske Kirkeforfatning maatte tilkomme ham og ikke kunde være hos nogen anden, ligesom det, at Landsherrens Ret til ved Rescript at opløse Ægteskaber bør opfattes som en Nyskabning paa den protestantiske Kirkerets Omraade, ogsaa synes at maatte følge deraf, at den først opstod i Midten af det 17de Aarh. og saaledes ikke historisk har fortsat sig fra Catholicismens Tid. Hvorledes det end hermed forholder sig, er det i al Fald vist, at om end denne Landsherrens Ret til at tilstaae Skilsmisse ved Rescript oprindelig

var at ansee som en Emanation af hans Stilling som Landskirkens Overhoved, tabte den dog i de fleste protestantiske Territorier, under Indflydelse af Territorial-systemets i Slutningen af det 17de Aarh. sig mere og mere udbredende Grundsætninger, efterhaanden Charakteren af en kirkelig Myndighed og gik over til at blive en reen verslig Regjeringsfunction, der udøvedes gennem Justitsministerier og andre verslige Regjeringsmyndigheder og fandt Anvendelse paa alle Statens Undersaatter uden Hensyn til deres Religionsbekjendelse (altsaa paa Jøder og Catholiker saavel som paa Protestanter). De statsretlige Forudsætninger for denne Overgang vare eller kom tilstede i mange protestantiske Lande, idet Landsherrerne under de absolutistiske Ideers Væxt enten opnaaede uindskrænket Regjeringsmagt eller dog ifølge Forfatningsforholdene vare i Besiddelse af Retten til at give Dispensationer og Privilegier paa den verslige Regjerings Omraade, jfr. bl. a. Aschehoug Norges nuværende Statsforfatning II. S. 78—79. For nogle tydske protestantiske Territoriers Vedkommende (f. Ex. Mechlenburg-Schwerin) kan det endog være tvivlsomt, om der er nogen Forbindelse mellem Landsherrens kirkelige Myndighed som Landskirkens Overhoved og hans Ret til at tilstaae Skilsmisse ved Rescript, idet denne sidste Myndighed først uddannede sig saa seent og i den Grad heelt og holdent som en verslig Regjeringsfunction, at ingen Continuitet lader sig eftervise, jfr. G. Buchka l. c. S. 261. Til denne sidste Kategori af Stater hører upaatvivlelig Danmark. Det er ovenfor omtalt, at Skilsmissebevillinger først begynde at forekomme en Snees Aar efter Enevoldsmagtens Indførelse, og der er, hverken naar hensees til disse Bevillingers Indhold og Form, eller naar hensees til Maaden, hvorpaa der blev gaet frem ved deres Meddelelse, nogen Grund til antage, at

Kongen har tilstaaet dem ifølge nogen anden Retsadkomst end den, som laa i Enevoldsmagten. Hvad Bevillingernes Ord og Udtryk angaaer, pege disse nærmest i denne Retning, jfr. Bevilling af 12 Aug. 1689 „have Vi af Vor absolute og souveraine kgl. Magt og Myndighed for godt befunden o. s. v., Bevilling af 5 Jan. 1686 „af sær kgl. Gunst og Naade,“ medens der paa den anden Side aldrig benytttes Udtryk, som kunde hentyde til Kongens Myndighed som Landskirkens Overhoved eller øverste Biskop (saaledes som i den tyske Formel „aus landesherrlicher und oberbischöflicher Gewalt“). Hvad angaaer Maaden, hvorpaa disse Bevillinger meddeelttes, da bleve de udstedte gennem Cancelliet og i Henhold til verslige Øvrighedens Erklæring og Indstilling; gejstlige Myndigheder som saadanne deeltog ikke som regelmæssige eller nødvendige Led i Sagens Behandling og Afgjørelse, thi hertil kan det ikke regnes, at det theol. Facultet eller andre gejstlige Myndigheder i mere ualmindelige eller tvivlsomme Tilfælde bleve raadspurgte, uden at deres Raad altid eller i det Hele blev fulgt hverken i Skilsmissspørgsmaal eller i andre Ægteskabssager, jfr. som Exempel herpaa Bevilling af 17 Marts 1673 „uanset, hvad Betænkende Vore Gejstlige ved Universitet herimod have indgivet“, Skilsmissebevilling af 7 Aug. 1686 og 2 Decbr. 1702 (hvor, som ovenfor bemærket, det theol. Facultet havde fraraadet). Skilsmissebevillinger hos os maa derfor vistnok rettest betragtes som verslige Regjeringsacter, hvis Retsgrund er at søge i Kongens Enevoldsmagt og specielt i Kongelovens Art. 3, som giver Kongen Myndighed til at undtage, hvad og hvem han lyster udaf Lovens almindelige Befaling, uden at der lader sig eftervise nogen historisk Forbindelse med den særegne Myndighed som Summus Episcopus, der tillagdes de protestantiske Landsherrer.

Denne Character antog Bevillinger til Skilsmisse mere og mere bestemt, efterhaanden som Systemet udviklede sig. Det er i det Foregaaende paa viist, hvorledes de gejstlige Myndigheder først i den nyere Tid, nemlig ved Frd. 18 Oct. 1811, bleve indblandede i disse Sagers Behandling, men paa en Maade, der aldeles ikke kan bevise noget i heromhandlede Henseende, og det er ligeledes efterviist, at Kongen ansaa sig for utvivlsomt berettiget til ved Bevilling at ophæve Ægteskaber ikke blot mellem Lutheranere indbyrdes, men ogsaa mellem andre Religionsbekjendere, saasom Catholiker og Jøder, om der end toges visse Hensyn til de vedkommende Religionssamfunds Lærdomme ved Udøvelsen af Bevillingsmyndigheden. Den Afgjørelse som blev truffen mellem det danske Cancelli og det slesvig-holsteen-launborgske Cancelli ved Canc.-Skrivelse 20 April 1822, jfr. Canc.-Skrivelse 4 April 1820 og 6 Juni 1826, er derfor, i al Fald forsaa vidt angaaer Skilsmisse, i god Overensstemmelse med den historiske Udvikling. Spørgsmaalet var, om Afgjørelsen af Ansøgninger om Ægteskabs Ophævelse fra Øen Als, der i gejstlige Sager hørte til Kongeriget, men i verslige Sager til Hertugdømmet Slesvig, skulde tilfalde det danske eller det slesvig-holsteen-launborgske Cancelli, og det blev med Hensyn hertil antaget, at medens Dispensationer fra Reglerne angaaende Ægteskabs Indgaaelse mellem Nærbeslægtede maatte gives af det danske Cancelli, idet Ægteskabs Stiftelse formeentes at burde ansees som et kirkeligt Anliggende, maatte derimod Spørgsmaal om Ægteskabs Ophævelse ved Bevilling som andre verslige Anliggender henhøre under det slesvig-holsteen-launborgske Cancelli.

Det maa derfor simpelthen betragtes som en retshistorisk Vildfarelse, naar det i Justitsministeriets Forestilling, der gik forud for den kgl. Resolution af 23

Decbr. 1864 (trykt som Anm. i Rescriptsamtlingen) siger, at „den gjældende Ret (sc. i Henseende til Bevillingers Meddelelse) i Ægteskabssager har udviklet sig af Kongens Myndighed som Summus Episcopus“. Denne Yttring, der ikke er grundet paa nogen i Anledning af den foreliggende Sag iværksat historisk Undersøgelse, kan ikke ansées for andet end en ikke tilstrækkeligt overvejet Overførelse af andensteds gængse Forestillinger paa vore Forhold og har derfor ikke Krav paa at tillægges nogen Vægt.

(The text in this section is extremely faint and illegible, appearing to be a list or a series of entries.)

(The text in this section is extremely faint and illegible, appearing to be a list or a series of entries.)

TILLÆG.

I.

Om de til Ægteskabssagers Behandling competente Domstole efter Reformationen.

Som Bilag til ovenstaaende Undersøgelser bør der endnu meddeles nogle Oplysninger om de til Ægteskabssagers Behandling competente Domstole siden Reformationen, Oplysninger, som ikke, uden at afbryde Fremstillingen for meget, have kunnet indarbejdes i selve Texten.

Den nærmeste Følge af Reformationsrécessen af 1536 og de i den tagne Bestemmelser om de catholske Biskopper m. m: var her i Danmark — hvad ogsaa andetsteds fulgte af Reformationens Indførelse — i Overeensstemmelse med Luthers oprindelige Anskuelse den, at Undersøgelsen og Paakjendelsen af Ægteskabs-sager tilfaldt de verslige Domstole ligesom alle andre verslige Retssager, og at gejstlige Personer intet andet havde med disse Sager at gjøre end at give deres Raad, naar det forlangtes af dem. Det forudsattes vel, at en christelig Øvrighed i disse saavel som i andre Sager, der vedrørte Samvittighederne, vilde søge Oplysning om Guds Ord hos de særlig Sagkyndige, men til Pligt gjordes dette ikke for den. Kirkeordinantsen

af 2 Sept. 1537*) stemmer aldeles med denne Opfattelse, thi det paalægges i den paa den ene Side Superintendenterne, at de skulle antage sig alle Sager, „som Samvittighederne ere anrørende, om hvilke man spørger Raad af Guds Ord, hvorfor de, naar enten Vi (Kongen) eller nogle af Vore skrive dem til, skulle paa det allerflittigste af Skriften svare dertil“, medens det paa den anden Side hedder, at „Ægteskabssager skulle de forvise til Os selv eller Vor Lehnsmand og (om det er af Kjøbstæderne) *til Borgmester og Raad, saafremt der er en saadan Trætte mellem to eller flere, at der maa afsiges Dom, eller nogen skammelig Last er aabenbar“. Kirkeordinantsens Forfatter Joh. Bugenhagen udtaler sig ganske i Overensstemmelse hermed i det lille Skrift „Vom Ehebruch und Weglaufen“, som han efter K. Christian den 3dies Opfordring forfattede i Aaret 1539, forinden han forlod Danmark, og som i det følgende Aar blev trykt i Vittenberg; det hedder her udtrykkeligt, at Ægteskabssager høre for den verslige Øvrighed, men, naar vi Prædicanter spørges af Øvrigheden, ere vi skyldige at svare, hvad Ret er efter Guds Ord. Det sees ogsaa, at Ægteskabssager i de første Aar efter Reformationens Indførelse behandlede a prima instantia for Kongen og Rigets Raad ligesom andre verslige Sager af Vigtighed, jfr. saaledes tvende Domme af 1537 i Rosenv. Gl. D. II. 50, 62; i tvivlsomme Tilfælde indhentedes dog undertiden af Kongen en Erklæring af Universitetet som den fornemste og lærdeste theologiske Auctoritet, saaledes i den bekjendte Sag fra 1540 angaaende Birgitte Gjø's Ægteskab med Jesper Daa, jfr. Rørdams Univ. Hist. I. 135 og Dnsk. Mag. 3 Række I. 173.

*) Jfr. H. Rørdams Kirkelove 107-8.

Der hengik imidlertid her i Danmark kun nogle faa Aar, inden der oprettedes særskilte Domstole til Ægteskabssagers Behandling og Paadømmelse, sammensatte baade af et versligt og et gejstligt Element*); thi allerede ved Ribe-Artiklerne af 1542 Art. 3 bestemtes det, at alle Ægteskabssager og Hoerssager skulde behandles og paadømmes af Stiftsbefalingsmændene i Forening med Capitlet i hvert Stift, og at Superintendenterne ikke skulde besværes dermed, uden saa er, at der kommer saa store drabelige Sager for, at de ikke kunne udrette dem uden Superintendenternes Raad, i hvilket Tilfælde disse skulde være pligtige at deeltage. Der indrettedes saaledes allerede 1542 en Domstol for Ægteskabssager i hvert Stift i Landet, der i Ahmindelighed benævnedes Capitlet eller i senere Tider Tamperretten, og om der end synes at have været enkelte Uregelmæssigheder paa visse Steder, jfr. Forordning af 1570 for Fyens Stift i Dnsk. Mag. VI. 60, blev denne Organisation dog gennemført fuldstændigt og bevarede sig i det Væsentlige uforandret, ligeindtil den gejstlige Jurisdiction i Ægteskabssager ophævedes først for Sjællands Stift som en Følge af Frd. 15 Juni 1771 om Hof- og Stadsrettens Oprettelse og derefter for det øvrige Land ved Frd. 1 Decbr. 1797**).

*) I mange protestantiske Territorier i Tydskland varede det meget længere efter Reformationens Indførelse, inden særlige Ægteskabsdomstole (Consistorier) bleve indrettede, f. Ex. i Mechlenborg først 1570 (Kahl i Zeitschr. f. Kirchenrecht XV. 183), i Leipzig først 1543 (Mejer i Zeitschr. für Kirchenrecht XVI. 38—39) o. fl.

***) Af et i Geheimearchivet bevaret Rescript af K. Frederik den 3die, dateret 28 Aug. 1669, sees det, at denne Konge omgikkes med den Tanke at ophæve Capitlerne som Domstole i Ægteskabssager og i Stedet henvise alle Ægteskabssager til hans egen allerh. Afgjørelse, men denne

Kun for Sjællands Stifts Vedkommende foregik der en væsentlig Forandring, idet det ved kgl. aabent Brev af 21 Juni 1681 bestemtes, at Consistorium ved Kjøbenhavns Universitet skulde træde i Stedet for Roeskilde Domcapitel og i Forening med Stiftsbefalingsmanden udgjøre Tamperretten for Sjællands Stift, der herefter skulde holdes i Kjøbenhavn, i Stedet for at tidligere de af Professorerne, der havde Forleninger i Roeskilde Capitel, maatte reise derhen, for at opfylde deres Pligt som Capitelsherrer og deeltage i Tamperrets Holdelse, jfr. herom nærmere Matzen Kbhvns Universitets Rets-historie I. 226. Det var saaledes fra 1542 Regel, at alle Ægteskabssager skulde indstævnes for Tamperretterne eller Capitlerne eller i Sjællands Stift Consistorium ved Universitetet, men fra disse gik Appellen til Kongen og Rigets Raad, senere til Højesteret, da denne Domstol efter Souverainitetens Indførelse traadte i Stedet for Kongen og Rigets Raad*). Afvigelser fra denne Sagernes regelmæssige Gang forekom dog ikke sjældent, dels for den ældre Tids Vedkommende, derved at det overhovedet varede længe, inden Instantsfølgen ret overholdtes, og saaledes Sager ofte indkom umiddelbart for den øverste Domstol uden at være først paakjendte i de lavere Instantser**), dels derved at Kongen undertiden brugte at henvise enkelte Sager til Commissarialbehandling og saaledes unddrog dem fra det ordinaire Forum, en Ret, som navnlig ofte blev anvendt saaledes, at Kongen ved særligt Commisso-

Tanke kom ikke til Udførelse, idet det nævnte Rescript cassettes, inden det blev offentliggjort.

*) Ved Frd. 14 Febr. 1661, jfr. bl. a. Stemmanns Retshistorie 226.

**) Stemmanns Retshistorie S. 224, 270.

rium henviste Sager til Paakjendelse af Consistorium ved Kbhvns Universitet, førend dette i 1681 blev ordinair Domstol i Ægteskabssager, jfr. nærmere herom Matzen l. c. S. 226 o. fl. St.

Naar et Ægteskab opløstes ved Kongens og Rigets Raads Dom — hvad enten Sagen bragtes for samme a prima instantia ellér efter at der først var gaaet Dom ved Capitlet — var dette selvfølgelig en Anvendelse af Kongens Dømmemyndighed. Om Afgjørelsen end var noget mindre bunden ved Lov og Praxis end Capitlernes, som en Følge af, at det var en Afgjørelse i øverste Instants, var det dog utvivlsomt en Afgjørelse efter gjældende Lov og Ret, der ikke havde Characteren af en Naadessag. Heller ikke var Kongen ene raadig over Afgjørelsen, saaledes som ved Bevillingers og Dispensationers Meddelelse, men den blev truffen af ham i Forening med de andre Dommere paa Herredagen. Vel mangler der nærmere Oplysning om, hvorledes Kongens Stilling egentlig var i Forhold til disse, men det synes dog at maatte antages, at han var nødt til at tage Hensyn til deres Votum ved Dommens Afgivelse. Det maatte følge af Kongens almindelige Afhængighed af Rigsraadet og hans Forpligtelse til at regjere med dets „Raad og Samtykke“, fra hvilken Forpligtelse hans dømmende Virksomhed ikke var særligt undtaget. At en mere præcis Regulering af Competenceforholdet ifølge den Tids Aand manglede, og at saaledes en stor Ubestemthed i den Henseende herskede, saaledes at der blev et betydeligt Raaderum for den personlige Overlegenhed paa den ene eller den anden Side, er ikke mere forunderligt paa dette Punct end ved saamange andre Regjeringssager. Først efter Enevoldsmagtens Indførelse blev det skærpt og klart erkjendt, at den afgjørende Bestemmelse af, hvorledes Højesterets Dom skulde være, tilkom Kongen alene,

naar han var tilstede i Retten, eller han iøvrigt vilde tiltage sig Afgjørelsen af Sagen, og de Tilforordnede i Retten vare da i Forhold til ham kun Raadgivere, hvis Votum han kunde følge eller fravige, ligesom han selv vilde. Herved var der altsaa aabnet Mulighed for, at Kongen i Højesteret materielt kunde lade særlig Naade eller Humanitets- og Billighedshensyn blive afgjørende fremfor Lov og Ret, men formelt fremtraadte Afgjørelsen alligevel som en Dom* og ikke som en Bevilling eller Benaadning.

II.

**Uddrag af Biskop Münters Henvendelse til Kongen i
Skrivelse af 15 Sept. 1810, indleveret gennem det
kgl. danske Cancellie.**

I den Tid, der er henrunden siden denne for mig uforglemmelige Dag*), har jeg uafslædig søgt at vorde bekendt med Folkets moralske Tilstand, med de Hindringer, christeligt Sindelag og den med samme uopløselig forbundne huuslige og offentlige Lyksalighed

*) Næmlig den Dag, da Münter efter sin Udnævnelse til Biskop blev modtaget i Audiens af Kongen og ved denne Lejlighed lovede „at vaage over, at christelig Dyd og Kjærlighed til Fædrelandet bleve fremmede iblandt de Mennesker, hvis moralske Tarv skulde være Gjenstand for hans Bestræbelser.“

møder: og jeg bør udøse for min Konge, for Rigets faderligsindede Regent, den kummerfulde Tilstaaelse, at den Letsindigheds Aand, der er udbredt allevegne, langt fra ikke er bleven formindsket ved Krigens Byrder og sørgelige Følger. Egoisme og Irreligiøsitet synes endnu at være ligesaa herskende som tilforn, og denne saa fordærvelige Aand har befængt ei blot de højere Klasser, men endog de ringeste Stænder. Det kjendeligste Symptom af denne Smitte, Ringeagt for den offentlige Gudstjeneste, viser sig desværre næsten allevegne, i Hovedstaden, i Kjøbstæderne og selv paa Landet, i og udenfor det mig allernaadigst betroede Stift.

Saadan Tilsidesættelse af det Hellige, saadan Lige-gyldighed mod det, der dog burde være allervigtigst for det tænkende Menneske, bebuder en Fordærvelse, hvis Grundvold ligger meget dybt, og bør for en stor Deel søges i Individernes Tænkemaade. Thi ikke udenfra kan et almindeligt Onde have sin Oprindelse: det har sit Udspring i de første Bestanddele af det borgerlige Selskab: det er de mindre Samfund, som udbrede Smitten over de større: det er Familierne, som fordærve Staten!

Og neppe have vi i Danmark at søge længe efter een af Hovedkilderne, naar Tankerne kun henvendes paa den Letsindighed, hvormed Ægteskaberne betragtes af Folket. Thi de højtidelige Ord — Jesu Christi egne Ord, som siges ved enhver Brudevielse: hvad Gud har forenet, skal Mennesket ikke adskille (Math. XIX. 6, Marc. X. 9) — ere hos saare mange blevne tomme Lyd: og Ægteskabet, den helligste af alle Foreninger blandt Mennesker, er nær ved at holdes for en simpel borgerlig Contract, der uden store Vanskeligheder kan ophæves. Men Følgerne af saadan Tænkemaades almindelige Udbredelse — fordærveligt Exempel, Ødelæggelse af al huuslig Lyksalighed, Ringe-

agt for Ægteskabet selv, vild Coelibat, Formindskelse af Folkemængden, slet Børneopdragelse, Mangel paa Kjærlighed til Fædrelandet, ja Slappelse af selve Statens Baand, der ei kunne være stærkere end Naturens Familiebaand — alle disse skrækkelige Følger tages ikke i Betragtning af Mennesker, som alene handle efter Lidenskabens og Sandselighedens Indtryk, ja blandt hvilke mange ere nær ved at ansee Ægteskab blot som Middel til at erhverve Formue eller til at mætte dyriske Drifter.

Længe har jeg sukket ved at overskue alle disse sørgelige Følger, dem Menneskeslægtens Historie har lært mig at kjende. Men jeg har ei povet at nedlægge mine Bekymringer for Deres Majestæts Throne, da jeg vidste, med hvilken Mængde af Arbejde min Konge var overvældet. — — — — —

Ægteskabsskilmisse tillades hos os efter tre Aars Separation. Jeg kan lettelig forestille mig, at man har betragtet denne Udvej for at løse Ægteskabets Baand som et mindre Onde, bestemt alene til at forekomme et større: det Onde nemlig, som kunde oprinde af den daglige Uenighed mellem ufordragelige Ægtefolk; ja endog for at forekomme de Forbrydelser, hvortil Fortvivlelse kunde føre: og jeg tilstaaer, at en viis Regjering kan see sig tvungen til at give efter i visse Puncter for Hjærternes Haardheds Skyld, som Frelseren siger:

Men om end politiske Betragtninger kunne føre til saadan Eftergivenhed, saa bør dog den moralske og religiøse Lov ikke desmindre staae urokkelig fast, og i christne Stater bør de af Christus fremstillede Grundsetninger være hellige for hver den, der bekjender sig til hans Kirke — altsaa bør Ægteskabsbrud, og hvad der med Rette kan ansees for i lige Grad med dette

at hindre Opfyldelsen af Ægteskabs Hensigt, være den eneste for Samvittighedens Domstol gyldige Aarsag til dets Ophævelse. Det vil og tillige være Lovgivningens Hensigt at nærme Statsindretningerne til den religiøse Lovs Lydende, og jo mere det er overeensstemmende med selve Statens Tarv, at denne overholdes — og hvo tør nægte, at jo dette er stedse og under alle Omstændigheder Tilfældet — des vigtigere blive ogsaa deslige Foranstaltninger for det offentlige Bedste.

Mit Haab om, at saadanne Foranstaltninger ei vilde møde store Vanskeligheder, er saa meget des større, som jeg ikke indseer, at nogen Forandring af de hos os bestaaende Indretninger og Vedtægter, der altid er betænkelig, er fornøden. Lovene ere vise; deres Fortolkning og Anvendelse paa enkelte Tilfælde vil skee med den samme Viisdom, hvormed de selv ere givne, saafremt kun Sagerne, naar de bringes for Deres Majestæts højeste Justitscollegium, endnu ere saaledes beskafne, at Ægteskabernes Hellighed kan hævdes.

Derfor er jeg af den allerunderd. Formening, at alt, hvad der kan skee for at standse Skilsmisserne, maa skee strax i Begyndelsen, naar Partiernes gjen- sidige Misfornøjelse vorder Gjenstand for offentlig Forhandling. Jeg troer, at Deres Majestæts Deputerede i det Slesvig-Holsteenske Cancellie, Etatsraad Rothe, i hans 1805 udgivne Skrift om Ægteskabsskilsmisse har gjort Forslag til dette Øjemed, som fortjene den alvørligste Overvejelse, og at især Forslaget er vigtigt om Forholdsmaaden med Børn, hvis Forældre ere begge enige om at begjære Skilsmisse: at disse nemlig, da Børneopdragelsen efter sin Natur forudsætter Forældrenes Samlevned, i saadant Tilfælde ei kunne have Ret til at overgive deres Børns Opdra-

gelse i andre Hænder, efterdi den er en uafhængelig, begge Forældre tilkommende Rettighed, som altsaa tilfalder Staten, der træder i Forældrenes Sted og betroer Børnene til Paarørende eller Fremmede. Hvoraf da med Hensyn til de hertil udfordrende Omkostninger nødvendigen følger Boets Deling og Udlodning af Formuen. Jeg tør haabe, at de under Forhandlingerne herom mødende Vanskeligheder i de fleste Tilfælde ville blive saa store, at Kjærlighed til Børnene atter forener Forældrenes Hjerter, hvilket ikke saa let bliver Tilfældet, naar Børnene efter mindelig Overenskomst deles og derved blive fremmede for den af Forældrene, fra hvilken de skilles og for hinanden indbyrdes.

Det vilde ligeledes efter min allerunderd. Formening have saare velgjørende Indflydelse, ifald vedkommende Sognepræst var nærværende i den Forligelsescommission eller Magistrats Samling, som modtog Ægtefolks gjensidige Klager, for at tale til dem Religionens alvorlige Sprog og foreholde dem deres Pligter mod dem selv indbyrdes, deres Børn, Paarørende og Medborgere. Vilde det vel oftere hændes, at hans Bestræbelser bleve frugtesløse, saa var det dog neppe at befrygte, at de stedse skulde være forgjæves. Og om end kun i enkelte Familier Enigheden blev tilbageført ved religiøse Forestillinger, var Fordelen stor for Familierne selv, og ved Exemplet for det Almindelige. Ei heller burde Religionens Lærer lade det have sit Forblivende ved eengang at have mæglet Fred; men han maatte som en deeltagende Ven stræbe at vedligeholde sit Værk ved gjentagne Forestillinger, Formaninger og Raad — overensstemmende med hans Embede, som er et Fredens Embede. Og hertil giver Pastoraltheologien rigelig og ved mangfoldig Erfaring stadfæstet Anviisning.

Kjøbenhavn af Stadens Magistrat, men udenfor Hovedstaden sædvanligen for de anordnede Forligelsescommissioner, som dertil have Bemyndigelse i Anordningerne om Forligsvæsenet.

Naar separerede Ægtefæller attraae Ægteskabsbaandet aldeles opløst, skal der, i Følge allerh. Resolution af 22 Jan. 1796, ligeledes foregaae Mægling til Forlig, forinden Sagen forelægges Deres Majestæt.

Cancelliet drager ikke i Tvivl, at det jo undertiden kunde have sin Nytte, om Præsterne virkede i Forening med hine Auctoriteter; men Iværksættelsen af en saadan Foranstaltning, som den ovennævnte, vilde betage Præsterne en stor Deel af den Tid, som de behøve til lagttagelsen af deres øvrige Embedsforretninger. I Kjøbenhavn, hvor Magistraten i ethvert Møde foretager Skilsmissesager, maatte næsten alle Stadens Præster være tilstede ved disse Møder, som sædvanlig holdes 3 Gange ugentlig; thi Magistratens mangehaande andre Embedsforretninger vilde ikke tillade den at rette sig efter enhver Præsts Lejlighed. I de større Kjøbstæder møde samme Vanskeligheder, og paa Landet vilde Indretningen ikke alene medtage endnu mere Tid, men endog være forbunden med Bekostning, da Præsten som oftest maatte gjøre Rejser til det Sted, hvor Forligelsescommissionerne holdes, og naar han da mødte, var det muligt, at Sagen, i Særdeleshed hvis den angik Separation fra Bord og Seng, maatte udsættes af en eller anden Aarsag.

I Kjøbenhavn, hvor Magistraten selv prøver Forlig, og paa de Steder udenfor samme, hvor Overøvrigheden selv administrerer Forligelsescommissionen, kunde der desuden, naar Præsterne paa denne Maade skulde gaae bemeldte Auctoriteter til Haande, lettelig opstaae en ubehagelig Collision, ej at tale om, at Overøvrigheden

i den menige Mands Øjne derved muligen kunde betages en Deel af sin Embeds Anseelse.

Dette er de Grunde, der foranledige Cancelliet til ikke at det ansee aldeles tilraadeligt at paalægge Præsterne en Pligt, som desuden ikke synes at stemme med Lovens almindelige Grundsætning i 2. 8. 1.

Dette Collegium erkjender ikke destomindre, at Præsterne ved religiøse Forestillinger maa og bør kunne i mange Tilfælde fremkalde Enighed iblandt usamdrægtige Ægtefolk, og at de ved kraftige Tilskyndelser af Religion og Moral ville kunne standse mangan ubesindig attraaet Opløsning af Ægteskabsbaandet.

Af denne Præsternes Indflydelse paa deres Sognekfolk troer Cancelliet, at der kan gjøres Brug, uden at de derved blive deelagtige i den verslige Øvrigheds Embedsfunctioner. Loven selv giver Anledning dertil.

Sædvanligen angive Ægtefolk, der attraae Skilsmisse, at Motivet er Uovereensstemmelse i Gemytterne og deraf flydende ond Forligelse. Lovens 3. 16 erkjender ikke ond Forligelsesmaal mellem Ægtefolk som lovlig Aarsag til Skilsmisse; derimod har dens 2. 9. 8. nævnt det som en Last, hvilken Præsterne, fordi det ej ved Rettergang kan afgjøres, skulle see afskaffet. Det er efter 2. 9. 6, 9, 11 Præsternes Pligt først herneligen og senere i Medhjælpernes Overværelse at advare og formane de Vedkommende, samt endelig, hvor saadan Advarsel og Formaning findes frugtesløs, at anvende Bansættelse.

Anvendelsen af dette sidste Middel vil vel i vore Dage ikke ansees passende, men Cancelliet troer, at der, i Analogi med hvad disse Lovsteder iøvrigt bestemmer, med Held kunde fastsættes og anordnes:

a) Naar nogen til Øvrigheden indgiver Ansøgning om at leve separeret i Henseende til Bord og Seng fra sin Ægtefælle, skal dermed følge Attest fra den

Andragendes Sjælesørger om, at han, i Overensstemmelse med Lovens 2. 9, har, først hemmelig og siden i Medhjælperes Overværelse, formanet Ansøgeren (eller om Ægtefolkene opholde sig paa samme Sted, da dem begge) til ægteskabeligt Samliv, og at saadan hans Formaning har været frugtesløs.

b) Lige Attest skal følge med den Ansøgning, som en Ægtefælle, der lever separeret fra den anden i Henseende til Bord og Seng, indgiver om Ægteskabs aldeles Ophævelse.

c) Ansøgninger, der ikke ere belagte med saadan Attest, skal Øvrigheden uden videre henlægge som et Andragende, hvorpaa intet er at agte.

d) Opholde Ægtefællerne sig paa forskjellige Steder, og Attesten altsaa ikkun angaaer den ene af dem, skal Øvrigheden drage Omsorg for, at den anden Ægtefælle paa lige Maade bliver formanet af sin Sjælesørger, hvorom denne har at meddele sin Attest.

e) Den ved Anordningerne befalede Mægling til Forlig, som bør foregaae, forinden Øvrigheden enten tilstæder Ægtefolk at leve separerede i Henseende til Bord og Seng, eller med Anbefaling indsender separerede Ægtefolks Ansøgning om Ægteskabs aldeles Ophævelse, vedbliver iøvrigt fremdeles som hidtil.

Idet Cancelliet saaledes i dybeste Underdanighed indstiller dette Forslag til Deres Majestæts allerhøjeste Bedømmelse, vedlægger man derhos en til Cancelliet indleveret Forestilling fra Biskoppen over Sjællands Stift, hvori han, som Midler til at forebygge de hyppige Ægteskabsskilsmisser, fremsætter tvende Forslag. Det ene er omtrent af samme Indhold som det, hvorover Cancelliet nu efter Befaling har afgivet sin Betænkning. Det andet gaaer ud paa, at naar Ægtefolk, som have fælleds sammenavlede Børn, attraa Separation fra Bord og Seng, skulde ingen af dem be-

holde Børnene, men Staten, som træder i Forældrenes Sted, skulde udsætte dem til Opdragelse hos Paarørende eller Fremmede, paa Forældrenes Bekostning. Da Boets Deling og Formuens Udlodning vilde være en nødvendig Følge af en saadan Foranstaltning, saa formener Biskoppen, at derved vilde blive lagt Ægtefolkens Ønske om Separation en Vanskelighed mere i Vejen. Heri kan dette Collegium imidlertid ikke være enig med Hs. Høiærværdighed.

I de fleste Separationstilfælde finder Boets Deling paa lovlig Maade Sted, og kun da, naar den ene Ægtefælle tilligemed Boet kan overtage dets Gjæld og er i Standtil at yde den anden Ægtefælle og Børnene anstændigt Underholdningsbidrag, finder en Undtagelse med Parternes fælles Samtykke Sted.

De fleste Ægtefolk, som blive separerede fra hinanden, ere af den ringere Almueklasse. Antog man endog, at hele Boets Masse, efter Fradrag af Gjælden, skulde henlægges til Børnenes Opdragelse, vilde dette i Forbindelse med det Bidrag, der billigen kunde paalægges Forældrene at yde, dog i mangfoldige Tilfælde være utilstrækkeligt til Børnenes Underholdning og Oplærelse paa offentlig Bekostning, og Staten fik da en betydelig Udgifts-Kilde, som den nu ikke kjender til. Desuden er det ikke usandsynligt, at fattige Ægtefolk, der have mange Børn, kunne af en saadan Indretning lade sig friste til at forenes om Skilsmisse for at blive Børnene qvit.

Cancelliet er tvertimod af den Formening, at den Forældrene paaliggende Pligt at beholde Børnene forebygger og afværger mangan Separation og Ægteskabs aldeles Ophævelse.

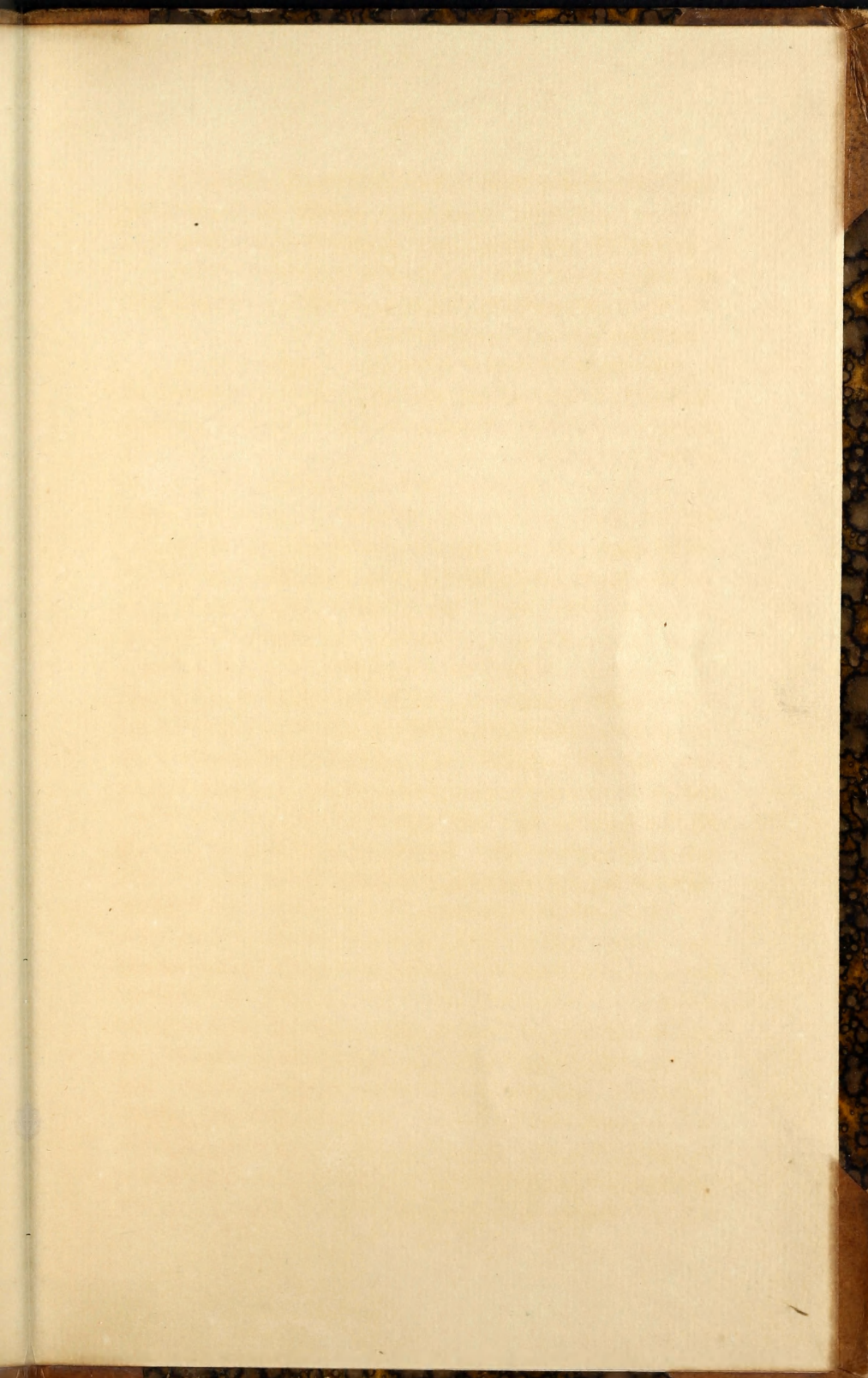
Intet er naturligere, end at Forældre, som elske deres Børn, gjerne ville beholde dem. De kunne ikke beholde dem alle, og selv Tvisten, om den ene eller

den anden skal have dem, kan stundom blive et Motiv for Forældrene til at leve i Fællig. Ere endog Forældrene blevne enige om Separation, saa kan Kjærlighed til Børnene og Lysten til at see dem foranledige, at Ægtefolk, som Ubesindighed fjernede fra hinanden, atter nærme sig og paany forsones.

Saaledes haaber Cancelliet at have efterkommet Deres Majestæts allern. Befaling.

Under 28 Juli 1811 paategnedes der Cancelliets ovenfor meddeelte Indstilling kgl. Resolution saalydende: „Vi approbere allern., hvad Vort Cancellie heri under litra a, b, c, d og e allerunderd. har indstillet angaaende de herefter af Præsterne meddelende Attester, forinden Adskillelse i Henseende til Bord og Seng eller og Ægteskabets aldeles Ophævelse kan finde Sted, og har Vort Cancelli at udarbejde det fornødne Udkast til en Forordning i saa Henseende og indsende samme til Vor allerh. Stadfæstelse.“

Derefter blev efter nogle Rettelser og Omarbejdelser Frd. 18 Oct. 1811 udarbejdet og sat i Kraft.

ol
leW
192

Joh. Olsen,
Bogbinder,
Walkendorfsgade 36
3de Sted fra Amagerst.

